

***Η απαγόρευση των διακρίσεων για λόγους σεξουαλικού προσανατολισμού ή
ταυτότητας φύλου: Προστασία και Προαγωγή στα πλαίσια του Συμβουλίου της
Ευρώπης.***

του

Κρομμύδα Παναγιώτη

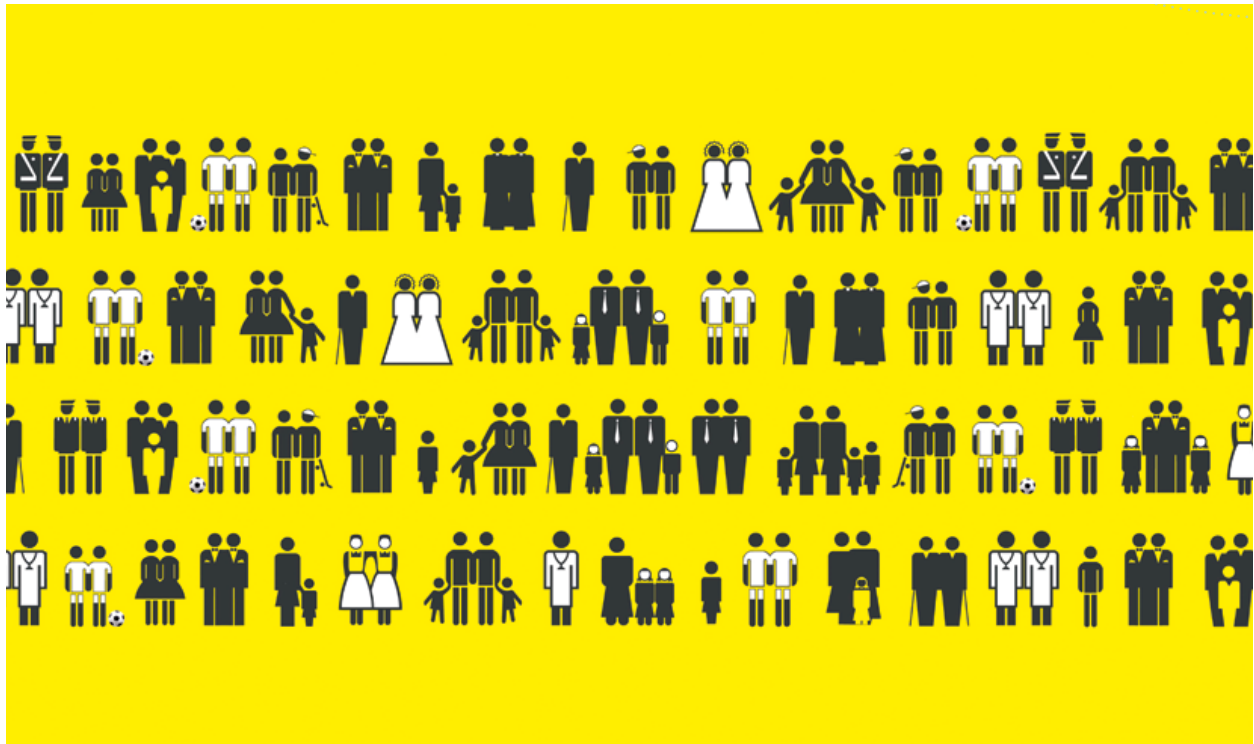
(Α.Μ. 1211 Μ 006)

Διπλωματική Εργασία που Υποβάλλεται
για τη Μερική Εκπλήρωση των Υποχρεώσεων
για την Απόκτηση του Μεταπτυχιακού Τίτλου
του Π.Μ.Σ. «Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών»
του Παντείου Πανεπιστημίου
στην κατεύθυνση,
«Διεθνές Δίκαιο και Διπλωματικές Σπουδές»

Αθήνα,

Σεπτέμβριος 2013

Επιβλέπων Καθηγητής: Στέλιος Περράκης

“All human beings are born free and equal in dignity and rights”.

Ευχαριστώ θερμά τον επιβλέποντα καθηγητή μου, κ. Στ. Περράκη, για τη καθοδήγηση και συμβολή του στην εκπόνηση της διπλωματικής αυτής εργασίας, όπως επίσης και καθ' όλη τη διάρκεια των μεταπτυχιακών μου σπουδών.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ.	VII
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.	1
<u>ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ: Το νομικό καθεστώς των LGBT ατόμων.</u>	4
A. Νομικό πλαίσιο προστασίας των LGBT ατόμων.	6
1. Εννοιολογικές αποσαφηνίσεις.	6
2. Διεθνής και Περιφερειακή προστασία των LGBT ατόμων.	9
α. Η προστασία στο πλαίσιο των Ηνωμένων Εθνών.	10
β. Η προστασία στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης.	16
i. Οι ιδρυτικές Συνθήκες της ΕΕ.	16
ii. Οι οδηγίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης.	18
γ. Η προστασία στο πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης.	20
δ. Οι Αρχές της Yogyakarta.	24
B. Διεθνής Πρακτική και Νομολογία.	28
1. Γενικά Δικαιώματα.	29
2. Ατομικά Δικαιώματα των LGBT ατόμων.	37
3. Δικαιώματα ομοφυλόφιλων ζευγαριών.	43
4. Αξιολόγηση αποτελεσματικότητας του νομικού καθεστώτος για τα LGBT άτομα.	51

ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ: Το ζήτημα των διακρίσεων και η ανάγκη για προστασία: η περίπτωση του ΣτΕ. 53

A. Καταπολέμηση των διακρίσεων από τα μη δεσμευτικά όργανα του ΣτΕ. 55

1. Η Επιτροπή Υπουργών. 55

2. Η Κοινοβουλευτική Συνέλευση. 60

α. Η Επιτροπή για την Ισότητα και τη Μη-διάκριση.. . . . 60

β. Ο Γενικός Εισηγητής για τα δικαιώματα των LGBT ατόμων. 62

3. Το Κογκρέσο των Τοπικών και Περιφερειακών Αρχών. 67

4. Ο Επίτροπος για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα. 70

5. Η Επιτροπή ECRI. 75

6. Ο Αντίκτυπος των ενεργειών των πολιτικών οργάνων του ΣτΕ στη προστασία και προαγωγή των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των LGBT ατόμων. 77

B. Η Προστασία των LGBT ατόμων στο εσωτερικό το κρατών μελών του ΣτΕ. 80

1. Το νομικό καθεστώς των LGBT ατόμων στα κράτη μέλη του ΣτΕ. 81

α. Η αρχή της μη διάκρισης. 83

β. Εθνικές δομές για τη προαγωγή της ισότητας. 85

γ. Εθνικά Σχέδια Δράσης 87

i. Το Σχέδιο Δράσης της Ολλανδίας. 87

ii. Το Σχέδιο Δράσης της Νορβηγίας. 88

iii. Το Σχέδιο Δράσης του Ηνωμένου Βασιλείου. 89

iv. Το τοπικό σχέδιο δράσης του Βερολίνου. 91

2. Συγκριτική προσέγγιση: Ολλανδία - Ρωσία	93
α. « Εγκλήματα και δηλώσεις μίσους».	94
β. Ελευθερία της έκφρασης, του συνεταιρίζεσθαι και του συνέρχεσθαι ειρηνικά.	96
γ. Ζητήματα οικογενειακής και ιδιωτικής ζωής.	99
δ. Εργασία και παροχή προϊόντων και υπηρεσιών.	101
ε. Εκπαίδευση.	102
στ. Υγεία.	103
ζ. Αθλητισμός.. . . .	103
η. Άσυλο.	104
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.	106
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.	110
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.	114

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

CDDH	Steering Committee for Human Rights
CJEU	Court of Justice of the European Union
CoE	Council of Europe
DH-LGBT	Committee of Experts on discrimination on grounds of sexual orientation and gender identity
ECHR	Convention on the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (the European Convention on Human Rights)
ECRI	European Commission against Racism and Intolerance
ECSR	European Committee of Social Rights
ECtHR	European Court of Human Rights
EU	European Union
FRA	European Union Agency for Fundamental Rights
GA	General Assembly
HRC	Human Rights Council
IACHR	Inter-American Court of Human Rights
ICCPR	International Covenant on Civil and Political Rights
ILGA	International Lesbian and Gay Association
LGBT	Lesbian, Gay, Bisexual, and Transgender People
OAS	Organization of American States
op. cit.	Opus Citatum
PACE	Parliamentary Assembly of Council of Europe
Rec	Recommendation
RES	Resolution
UK	United Kingdom
UN	United Nations

ΔΟ	Διεθνής Οργανισμός
ΕΔΔΑ	Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου
ΕΕ	Ευρωπαϊκή Ένωση
ΕΣΔΑ	Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου
ΗΕ	Ηνωμένα Έθνη
ΜΚΟ	Μη Κυβερνητικοί Οργανισμοί
ΜΜΕ	Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης
ΣτΕ	Συμβούλιο της Ευρώπης

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η επιλογή του ανωτέρω θέματος σχετίζεται με τις διακρίσεις σε βάρος των LGBT ατόμων κυρίως στην Ευρώπη, εξετάζοντας την νομική προστασία και τις πολιτικές προαγωγής των δικαιωμάτων τους, υπό το πρίσμα του διεθνούς δικαίου δικαιωμάτων του ανθρώπου. Ως σημείο αναφοράς για τη προστασία και προαγωγή των δικαιωμάτων των LGBT ατόμων έχουμε ορίσει το Συμβούλιο της Ευρώπης, αφενός επειδή μία σειρά αποφάσεων του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου έχουν δώσει μεγάλη ώθηση στην καταπολέμηση των διακρίσεων για λόγους σεξουαλικού προσανατολισμού ή ταυτότητας φύλου, και αφετέρου λόγω της συνεχούς ανάπτυξης συγκεκριμένων μη δεσμευτικών πολιτικών για την προστασία των LGBT ατόμων, που έχουν ιδιαίτερη σημασία. Βέβαια, για να μπορέσουμε να συγκρίνουμε τη δράση και την αποτελεσματικότητα του ΣτΕ στη προστασία των δικαιωμάτων των LGBT ατόμων, εξετάζονται οι δράσεις και άλλων ΔΟ, όπως η ΕΕ και τα ΗΕ.

Το θέμα της διπλωματικής μου εργασίας είναι εξαιρετικά πρωτότυπο για τα ελληνικά δεδομένα αλλά και γενικότερα θα λέγαμε και για το λόγο αυτό, η διεθνής και ελληνική βιβλιογραφία είναι αρκετά περιορισμένη, ενώ ταυτόχρονα είναι ιδιαίτερα επίκαιρο λόγω της πληθώρας των αποφάσεων των διεθνών οργάνων για τη προαγωγή και προστασία των δικαιωμάτων των LGBT ατόμων. Χαρακτηριστικές είναι οι πρόσφατες δηλώσεις του Γενικού Γραμματέα των ΗΕ κατά της ομοφοβίας και της τρανσοφοβίας σε μήνυμά του¹ με αφορμή τη παγκόσμια ημέρα κατά της ομοφοβίας και της τρανσοφοβίας αλλά και οι νέοι νόμοι περί της «ομοφυλοφιλικής προπαγάνδας» σε ορισμένα κράτη μέλη του ΣτΕ.

Το ιδιαίτερο ενδιαφέρον μου για τον κλάδο του Διεθνούς Δικαίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου με οδήγησε στην επιλογή του θέματος αυτού. Επιπλέον, το γεγονός ότι τα LGBT άτομα ανήκουν σε μία από τις λιγότερο προστατευμένες ομάδες του Διεθνούς Δικαίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και το ότι η κατάστασή τους σε ορισμένες χώρες κρίνεται ιδιαίτερα

¹ The International Forum on the International Day Against Homophobia and Transphobia, The Hague, 16 May 2013. Available at:<http://www.ohchr.org/EN/Issues/Discrimination/Pages/LGBTSpeechesandstatements.aspx> (3 Sept. 2013)

ευάλωτη λόγω των εκτεταμένων ποινικοποιήσεων των ομοφυλοφιλικών σχέσεων μεταξύ συναινούτων ενηλίκων, μου κέντρισε το ενδιαφέρον για να ασχοληθώ με αυτή την ομάδα ατόμων. Παρά τις προσπάθειες, για τη καταπολέμηση των διακρίσεων για λόγους σεξουαλικού προσανατολισμού και ταυτότητας φύλου, το νομικό πλαίσιο προστασίας των LGBT ατόμων εμφανίζεται ιδιαίτερα ελλειμματικό. Χαρακτηριστικό μάλιστα της ελλειμματικής προστασίας των LGBT ατόμων είναι οι πρόσφατες υποδείξεις των πολιτικών οργάνων ΔΟ, όπως του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και της Επιτροπής Υπουργών του ΣτΕ για ολοένα και περισσότερες έρευνες και εκθέσεις που περιλαμβάνουν οδηγούς καλών πρακτικών και πολιτικών προαγωγής των δικαιωμάτων των LGBT ατόμων.

Κύριος στόχος εκπόνησης της διπλωματικής εργασίας αποτελεί η εξέταση της επάρκειας του νομικού πλαισίου για τη καταπολέμηση των διακρίσεων σε βάρος των LGBT ατόμων στο πλαίσιο του ΣτΕ. Επαρκεί το υπάρχων νομικό πλαίσιο για την προστασία των LGBT ατόμων, και με ποιον τρόπο θα μπορούσε να καλυφθεί ένα ενδεχόμενο κενό προστασίας; Επαρκούν τα μη δεσμευτικά κείμενα που υιοθετούνται στο πλαίσιο του ΣτΕ; Με ποιο τρόπο θα επιτευχθεί μεγαλύτερη προστασία για τα LGBT άτομα σε χώρες που αγνοούν τις συστάσεις του Οργανισμού; Ερωτήματα όπως τα προηγούμενα επιχειρείται να απαντηθούν μέσα από την ανάλυση των δύο μερών της εργασίας.

Η μεθοδολογική προσέγγιση που ακολουθήθηκε για την εκπόνηση της διπλωματικής γίνεται κυρίως μέσω της ερμηνείας πρωτογενών κειμένων, συμβάσεων, πράξεων αλλά και αποφάσεων Διεθνών Οργανισμών. Η ερμηνεία αυτή πραγματοποιείται με τη μέθοδο της συγκριτικής ανάλυσης μέσα από την εξέταση τριών Διεθνών Οργανισμών (ΣτΕ, ΕΕ, ΟΗΕ), καθένας από τους οποίους επηρέασε με διαφορετικό τρόπο την διεθνή καταπολέμηση των διακρίσεων για λόγους σεξουαλικού προσανατολισμού και ταυτότητας φύλου. Όπως αποδεικνύεται, η προσέγγιση και των τριών ΔΟ είναι περισσότερο συμπληρωματική και παράλληλη, πάραυτα, η δράση του ΣτΕ εμφανίζεται περισσότερο ολοκληρωμένη και αποτελεσματική.

Η παρούσα εργασία έχει χωριστεί σε δύο μέρη, ώστε να γίνει εφικτή η ανάλυση του ζητήματος και να αποφευχθούν τυχών επαναλήψεις. Εν προκειμένω, το πρώτο μέρος

πραγματεύεται το νομικό καθεστώς των LGBT ατόμων σε παγκόσμιο και περιφερειακό επίπεδο. Στο πρώτο τμήμα περιλαμβάνονται σημαντικοί ορισμοί που χρήζουν αποσαφήνισης, όπως επίσης μία συγκριτική μελέτη του νομικού καθεστώτος των LGBT ατόμων όπως εμφανίζεται στο πλαίσιο τριών Διεθνών Οργανισμών (ΟΗΕ, ΕΕ, ΣτΕ). Στο δεύτερο τμήμα αναλύεται η διεθνής πρακτική και η νομολογία που αφορούν στα ζητήματα διακρίσεων σε βάρος των LGBT ατόμων. Λόγω της μεγάλης νομολογίας, η πρακτική έχει χωριστεί σε τρία κεφάλαια, σύμφωνα με τη φύση των δικαιωμάτων που αφορούν, και περιλαμβάνουν τα «γενικά δικαιώματα», τα «ατομικά δικαιώματα των LGBT ατόμων» και τα «δικαιώματα ομοφυλοφιλικών ζευγαριών». Στο τέλος του πρώτου τμήματος δίνεται μία συνολική επισκόπηση της προσφοράς της πρακτικής στη σφαίρα της προστασίας των δικαιωμάτων των LGBT ατόμων σε παγκόσμιο και περιφερειακό επίπεδο.

Το δεύτερο μέρος πραγματεύεται το ζήτημα των διακρίσεων και την ανάγκη για επιπλέον προστασία όπου θα εξετασθεί αναλυτικά η δράση του ΣτΕ και των κρατών μελών του μεμονωμένα. Στο πρώτο τμήμα γίνεται η καταγραφή και η ανάλυση μη δεσμευτικών κειμένων προαγωγής των LGBT ατόμων από τη Κοινοβουλευτική Συνέλευση, την Επιτροπή Υπουργών και το Κογκρέσο των Τοπικών και Περιφερειακών αρχών, ενώ εξετάζονται οι εκθέσεις του Γενικού Εισηγητή για τα δικαιώματα των LGBT ατόμων καθώς και η δράση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής κατά του Ρατσισμού και της Μισαλλοδοξίας (ECRI) και του Επιτρόπου για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα. Ειδικό καταληκτικό κεφάλαιο αναλύει τον αντίκτυπο των ενεργειών των πολιτικών οργάνων του ΣτΕ στη προστασία και προαγωγή των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Το δεύτερο τμήμα πραγματεύεται την προστασία των LGBT ατόμων στο εσωτερικό των κρατών μελών του ΣτΕ, αναλύοντας τις εθνικές τους στρατηγικές που σχετίζονται με την προστασία των LGBT ατόμων, ώστε να διαπιστώσουμε τελικά αν οι ενέργειες των Διεθνών Οργανισμών για την καταπολέμηση των διακρίσεων για λόγους σεξουαλικού προσανατολισμού και ταυτότητας φύλου είναι αποτελεσματικές. Τέλος, επιχειρείται μία σύγκριση ανάμεσα στην Ολλανδία και τη Ρωσία, η οποία επικεντρώνεται στη νομική περισσότερο διάσταση και λιγότερο στη κοινωνική, της κατάστασης των LGBT ατόμων στα δύο κράτη.

Η απαγόρευση των διακρίσεων για λόγους σεξουαλικού προσανατολισμού ή ταυτότητας φύλου: Προστασία και Προαγωγή στα πλαίσια του Συμβουλίου της Ευρώπης.

ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ:

Το νομικό καθεστώς των LGBT ατόμων

Εξήντα πέντε χρόνια μετά την υιοθέτηση της Οικουμενικής Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, κοινωνικές ομάδες όπως τα LGBT άτομα, γίνονται καθημερινά θύματα των προκαταλήψεων και των στερεοτύπων της κοινωνίας. Τις τρεις τελευταίες δεκαετίες έχουν ξεκινήσει να γίνονται μικρά αλλά σταθερά βήματα για μία μεγαλύτερη νομική προστασία της συγκεκριμένης κοινωνικής ομάδας, κυρίως από ορισμένα όργανα Διεθνών Οργανισμών. Τα Ηνωμένα Έθνη, ο Οργανισμός Αμερικανικών Κρατών, το Συμβούλιο της Ευρώπης, η Ευρωπαϊκή Ένωση, η Αφρικανική Ένωση και άλλοι μάχονται για τη καταπολέμηση των διακρίσεων για λόγους σεξουαλικού προσανατολισμού και ταυτότητας φύλου.

Στα επόμενα κεφάλαια αναλύεται το νομικό καθεστώς των LGBT ατόμων, όπως έχει διαμορφωθεί μέσα από τρεις σημαντικούς ΔΟ, τα ΗΕ, την ΕΕ και το ΣτΕ. Έχουμε επιλέξει τους Οργανισμούς αυτούς κυρίως επειδή, λόγω του θέματος της έρευνάς μας, μας ενδιαφέρει η κατάσταση των δικαιωμάτων των LGBT ατόμων στην Ευρώπη. Για τον λόγο αυτό επιλέξαμε την ΕΕ και τα ΗΕ, ως οργανισμούς που λειτουργούν ως σημείο αναφοράς στην έρευνά μας για την αξιολόγηση της δράσης του ΣτΕ. Εξάλλου, για λόγους οικονομίας χώρου δεν συμπεριλάβαμε τις δράσεις του ΟΑΚ και της ΑΕ, που αποδεικνύονται πολύ σημαντικές.

A. Νομικό πλαίσιο προστασίας των LGBT ατόμων

1. Εννοιολογικές αποσαφηνίσεις

Στο Κεφάλαιο αυτό περιλαμβάνονται οι σημαντικότεροι ορισμοί² που θα βοηθήσουν τον αναγνώστη στη καλύτερη κατανόηση συγκεκριμένων όρων που επαναλαμβάνονται στο κείμενο και χρήζουν αποσαφήνισης. Ορισμένοι από τους παρακάτω όρους χρησιμοποιούνται και αναπαράγονται λανθασμένα από τα ΜΜΕ, αλλά και από τους πολίτες, για τον λόγο αυτό η αποσαφήνιση τους θα βοηθήσει στην κατανόηση των κειμένων που χρησιμοποιούνται για την επιχειρηματολογία της παρούσας διπλωματικής εργασίας. Η επιλογή των παρακάτω όρων έγινε με βάση τη χρήση τους μέσα στο κείμενο, τις ιδιομορφίες που εμφανίζουν και τις δυσκολίες λόγω μεταφοράς τους από την αγγλική γλώσσα. Διαπιστώνεται ότι η απόδοσή τους σε ορισμένες περιπτώσεις είναι προβληματική, για αυτό τον λόγο επιλέγουμε να κρατήσουμε τον αγγλικό όρο, αφού στα ελληνικά δεν υπάρχει δυνατότητα απόδοσης:

LGBT άτομα: ο όρος LGBT προέρχεται από τις αγγλικές λέξεις Lesbian, Gay, Bisexual, Transgender people. Ο όρος είναι εξελισσόμενος καθώς στη διεθνή βιβλιογραφία προσθέτουν το γράμμα I³, που προέρχεται από το αγγλικό Intersex που περιλαμβάνει και τους ερμαφρόδιτους.

Ταυτότητα φύλου: ο όρος αναφέρεται στο εσωτερικό και ατομικό βίωμα του φύλου ενός ατόμου, το οποίο μπορεί να συμπίπτει ή όχι με το φύλο της γέννησής του. Ο όρος περιλαμβάνει την ατομική αίσθηση του σώματος και άλλων συμπεριφορών του φύλου όπως το ντύσιμο, η ομιλία και το τρόπος έκφρασης⁴.

Σεξουαλικός προσανατολισμός: ο όρος νοείται ως η ιδιότητα του κάθε ατόμου να ελκύεται συναισθηματικά, στοργικά και σεξουαλικά, και να αναπτύσσει στενές και σεξουαλικές σχέσεις,

² Οι παρακάτω ορισμοί δεν έχουν διαμορφωθεί και υιοθετηθεί από ένα διακυβερνητικό όργανο και για τον λόγο αυτό δεν είναι νομικά δεσμευτικοί. Πάραυτα, εμφανίζονται επανειλημμένα σε *soft law* κείμενα διαφορετικών οργάνων Διεθνών Οργανισμών.

³ HAMMARBERG Thomas, *Discrimination on grounds of sexual orientation and gender identity in Europe*, 2nd edition, CoE Publishing, September 2011, France, p. 131.

⁴ Ibid. p. 129.

με άτομα του άλλου φύλου (ετεροφυλοφίλων) ή του ίδιου φύλου (ομοφυλόφιλων, λεσβιών, γκέι) ή παραπάνω από ενός φύλου (αμφισεξουαλικών)⁵.

Τρανσέξουαλ άτομα: είναι τα άτομα που ταυτίζονται με το ρόλο του αντίθετου φύλου από αυτό που τους δόθηκε κατά την γέννησή τους και επιδιώκουν να ζήσουν μόνιμα με τον ρόλο αυτό. Αυτό συχνά συνοδεύεται από ισχυρή απόρριψη των φυσικών πρωτοβάθμιων και δευτεροβάθμιων χαρακτηριστικών του φύλου τους και επιθυμούν να ευθυγραμμίσουν το σώμα τους με το προτιμώμενο φύλο. Τρανσέξουαλ άτομα μπορεί να σκοπεύουν να υποβληθούν, να πρέπει να υποβάλλονται ή να έχουν υποβληθεί σε θεραπεία επαναπροσδιορισμού φύλου (η οποία μπορεί ή δεν μπορεί να περιλαμβάνει ορμονική θεραπεία ή χειρουργική επέμβαση). Άνδρες και γυναίκες με παρελθόν τρανσεξουαλισμού έχουν πλήρως ταυτιστεί με το επίκτητο φύλο τους και επιδιώκουν να αναγνωρίζονται με αυτό χωρίς καμία αναφορά στο προηγούμενο φύλο τους ή / και στη διαδικασία μετάβασης που υποβλήθηκαν για τον επαναπροσδιορισμό του φύλου τους⁶.

Transgender people (διαφυλικά άτομα): είναι τα άτομα που ζουν μόνιμα με το φύλο που επιθυμούν. Αντίθετα με τα τρανσέξουαλ άτομα, μπορεί να μην επιθυμούν απαραίτητα ή να χρειάζονται να υποβληθούν σε ιατρικές παρεμβάσεις⁷.

Θεραπεία επαναπροσδιορισμού φύλου: αναφέρεται στην ιατρική ή μη ιατρική θεραπεία στην οποία κάποια transgender (διαφυλικά) άτομα μπορεί να επιθυμούν να υποβληθούν. Πάραυτα, τέτοιες θεραπείες μπορεί συχνά να απαιτούνται για την νομική αναγνώριση του επιθυμητού φύλου κάποιου ατόμου, συμπεριλαμβανομένων ορμονικών θεραπειών και χειρουργικών επεμβάσεων επαναπροσδιορισμού φύλου (όπως πλαστική προσώπου, στήθους, γενετικές επεμβάσεις) και στείρωσης⁸.

⁵ Ibid. p. 132, UN High Commissioner for Refugees, *WORKING WITH LESBIAN, GAY, BISEXUAL, TRANSGENDER & INTERSEX PERSONS IN FORCED DISPLACEMENT*, Geneva, 2011, σελ. 3.

⁶ European Commission, *Trans and intersex people, Discrimination on the grounds of sex, gender identity and gender expression*, European Network of Legal Experts in the non-discrimination field, Written by Silvan Agius & Christa Tobler, Supervised by Migration Policy Group, Luxembourg, 2012, σελ. 12

⁷ Ibid. σελ. 12

⁸ HAMMARBERG Thomas, *Discrimination...* op. cit. p. 130.

Τρανσεξουαλισμός: είναι η πεποίθηση του να ανήκεις στο αντίθετο φύλο από αυτό που σου δόθηκε κατά τη γέννηση, η οποία συσχετίζεται με την επιθυμία να αλλάξεις το σώμα σου ώστε να είναι σε συμφωνία με την ταυτότητα φύλου σου⁹.

Transgenderism: είναι το να ζεις περιστασιακά ή μόνιμα με την εμφάνιση και τις συνήθειες του αντίθετου φύλου, ή το συναίσθημα του να ανήκεις και στα δύο φύλα, ή σε κανένα από τα δύο¹⁰.

⁹ CoE, Services linguistiques, *La transidentité, Glossaire anglais-français*, CoE Publishing, Septembre 2010. p. 6.

¹⁰ Ibid. p. 5.

2. Διεθνής και Περιφερειακή προστασία των LGBT ατόμων

α. Η προστασία στο πλαίσιο των Ηνωμένων Εθνών

Τα Ηνωμένα Έθνη έχουν δεσμευτεί για την καταπολέμηση κάθε μορφής διακρίσεων. Ειδική προσοχή έχει δοθεί στην καταπολέμηση των διακρίσεων για λόγους εθνικότητας, φύλου ή φυλής, καθώς επίσης και για άλλες καταστάσεις όπως η θρησκεία, η αναπηρία κτλ. Πιο πρόσφατα, τα Ηνωμένα Έθνη έχουν αναπτύξει ιδιαίτερη ανησυχία για την καταπολέμηση των διακρίσεων για λόγους σεξουαλικού προσανατολισμού και ταυτότητας φύλου.

Από τα πρώτα κιόλας άρθρα της Οικουμενικής Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου τα Ηνωμένα Έθνη έχουν διακηρύξει ότι «όλοι οι άνθρωποι γεννιούνται ελεύθεροι και ίσοι στην αξιοπρέπεια και τα δικαιώματα»¹¹, και ότι «κάθε άνθρωπος δικαιούται να επικαλείται όλα τα δικαιώματα και όλες τις ελευθερίες που προκηρύσσει η παρούσα Διακήρυξη, χωρίς καμία απολύτως διάκριση, ειδικότερα ως προς τη φυλή, το χρώμα, το φύλο, τη γλώσσα, τις θρησκείες, τις πολιτικές ή οποιεσδήποτε άλλες πεποιθήσεις, την εθνική ή κοινωνική καταγωγή, την περιουσία, τη γέννηση ή οποιαδήποτε άλλη κατάσταση»¹². Από τις δύο αυτές διατάξεις διαπιστώνουμε ότι ο Οργανισμός μάχεται κατά των διακρίσεων ως προς οποιαδήποτε κατάσταση. Οι διακρίσεις για λόγους σεξουαλικού προσανατολισμού ή ταυτότητας φύλου, θα λέγαμε ότι καλύπτονται από τη φράση «οποιαδήποτε άλλη κατάσταση» του άρθρου 2 της Διακήρυξης.

Ένα από τα σημαντικότερα δεσμευτικά κείμενα, το Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα, εμπεριέχει διατάξεις για την προστασία των ατόμων από τις διακρίσεις. Ορίζει, δηλαδή ότι «τα Συμβαλλόμενα Κράτη στο παρόν Σύμφωνο αναλαμβάνουν την υποχρέωση να σέβονται και να εγγυώνται σε όλα τα άτομα που βρίσκονται στην επικράτειά τους και υπάγονται στη δικαιοδοσία τους τα δικαιώματα που αναγνωρίζονται στο παρόν Σύμφωνο, χωρίς καμία διάκριση, ιδίως φυλής, χρώματος, γένους, γλώσσας, θρησκεύματος, πολιτικών ή άλλων πεποιθήσεων, εθνικής ή κοινωνικής προέλευσης, περιουσίας, γέννησης ή κάθε άλλης

¹¹ Άρθρο 1.

¹² Άρθρο 2.

κατάστασης»¹³. Στη συνέχεια, δηλώνει ότι «κανείς δεν πρέπει να υπόκειται σε διακριτική μεταχείριση και να παρενοχλείται για τις απόψεις του», και ότι «κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα στην ελευθερία της έκφρασης. Το δικαίωμα αυτό περιλαμβάνει την ελευθερία της αναζήτησης, της λήψης και της μετάδοσης πληροφοριών και απόψεων κάθε είδους, ανεξαρτήτως συνόρων, προφορικά, γραπτά, σε έντυπα, σε κάθε μορφή τέχνης ή με κάθε άλλο μέσο της επιλογής του»¹⁴.

Η Επιτροπή των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, στην υπόθεση *Toonen v. Australia*¹⁵ είπε ότι «η αναφορά στο «φύλο» στα άρθρα 2(1), και 26 θα πρέπει να θεωρούνται ότι περιλαμβάνουν τον σεξουαλικό προσανατολισμό». Σύμφωνα με την υπόθεση αυτή η Επιτροπή θεώρησε ότι οι διακρίσεις βάσει του σεξουαλικού προσανατολισμού καταδικάζονται, υπό τους όρους της απόλαυσης των δικαιωμάτων του Διεθνούς Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα και ειδικότερα για το άρθρο 2, αλλά και γενικότερα, για την ισότητα και της ίσης προστασίας απέναντι στο νόμο (άρθρο 26)¹⁶. Η προσέγγιση αυτή της Επιτροπής έχει επιβεβαιωθεί και σε μεταγενέστερες υποθέσεις της, όπως στην *Young v. Australia*¹⁷ και στην *Joslin v. New Zealand*¹⁸, οι οποίες εξετάζονται στο επόμενο κεφάλαιο.

Ένα εξίσου σημαντικό κείμενο για την απαγόρευση των διακρίσεων είναι το Διεθνές Σύμφωνο για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Μορφωτικά Δικαιώματα. Όπως και στο προηγούμενο Σύμφωνο, εμπεριέχονται διατάξεις¹⁹ για την απαγόρευση της διακριτικής μεταχείρισης, χωρίς όμως να γίνεται ειδική αναφορά στις διακρίσεις για λόγους σεξουαλικού προσανατολισμού ή ταυτότητας φύλου. Πάραυτα, η Επιτροπή για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και

¹³ Άρθρο 2.

¹⁴ Άρθρο 19.

¹⁵ UN Human Rights Committee, *Case of Toonen v. Australia*, CCPR/C/ 50/D/488/1992, 4 April 1994.

¹⁶ O'FLAHERTY Michael, *Sexual Orientation and Gender Identity*, in MOECKLI Daniel, SHAH Sangeeta, G SIVAKUMARAN Sandesh, *International Human Rights Law*, Oxford University Press, 2010, New York, p. 337. Για περισσότερα βλέπε: International Commission of Jurists, *Sexual Orientation and Gender Identity in Human Rights Law, References to Jurisprudence and Doctrine of the UN Human Rights System*, Fourth updated edition, Geneva, 2010, p. 31.

¹⁷ UN Human Rights Committee, *Case of Young v. Australia*, CCPR/C/78/D/941/2000, 6 August 2003.

¹⁸ UN Human Rights Committee, *Case of Joslin v. New Zealand*, CCPR/C/75/D/902/1999, 30 July 2002.

¹⁹ Άρθρα 2, 3, 7, 12, 13, 14.

Μορφωτικά Δικαιώματα έχει συμπεριλάβει σε Γενικά της Σχόλια τις διακρίσεις για λόγους σεξουαλικού προσανατολισμού.

Έτσι, στο Γενικό Σχόλιο 18 για το άρθρο 6 του Συμφώνου, η Επιτροπή ορίζει ότι με τα άρθρα 2, παράγραφος 2, και 3 το Σύμφωνο απαγορεύει κάθε διάκριση στη πρόσβαση και τη διατήρηση της εργασίας για λόγους μεταξύ άλλων, σεξουαλικού προσανατολισμού[...] ²⁰. Στο Γενικό Σχόλιο 15, για το δικαίωμα στο νερό, η Επιτροπή αναφέρεται στην «υποχρέωση των Κρατών μερών (του Συμφώνου) να διασφαλίζουν ότι όλοι απολαμβάνουν το δικαίωμα στο νερό χωρίς διάκριση (άρθρο 2 παράγραφος 2), και με ισότητα μεταξύ ανδρών και γυναικών (άρθρο 3)», και συνεχίζει περιγράφοντας τους λόγους των διακρίσεων συμπεριλαμβανομένου του σεξουαλικού προσανατολισμού ²¹. Ακολούθως, στο Γενικό Σχόλιο 14, για το δικαίωμα στο υψηλότερο δυνατό επίπεδο υγείας, η Επιτροπή συμπεριλαμβάνει στους λόγους που προστατεύονται από διακρίσεις, τον σεξουαλικό προσανατολισμό ²².

Τέλος, ιδιαίτερη σημασία για την προστασία των LGBT ατόμων από τις διακρίσεις, αποτελεί το Γενικό Σχόλιο 20 της Επιτροπής, για τη μη διάκριση στα οικονομικά, κοινωνικά και μορφωτικά δικαιώματα. Η τελευταία στο άρθρο 32 του Γενικού της Σχολίου και υπό τον τίτλο «Σεξουαλικός προσανατολισμός και ταυτότητα φύλου», ορίζει ότι ο όρος «άλλες καταστάσεις» στο άρθρο 2, παράγραφος 2 (του Διεθνούς Συμφώνου για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Μορφωτικά Δικαιώματα «περιλαμβάνει τον σεξουαλικό προσανατολισμό», ενώ συμπληρώνει ότι «τα κράτη μέρη θα πρέπει να διασφαλίζουν ότι ο σεξουαλικός προσανατολισμός ενός ατόμου δεν θα αποτελεί εμπόδιο στην απόλαυση των δικαιωμάτων του Συμφώνου, για παράδειγμα, όσον αφορά την πρόσβαση των συνταξιοδοτικών δικαιωμάτων των επιζώντων» ²³. Εδώ γίνεται για πρώτη φορά και η πρώτη ειδική διάταξη για τις διακρίσεις βάσει ταυτότητας φύλου από την

²⁰ UN, Committee on the Economic, Social and Cultural Rights, General Comment No. 18, *The Right to Work*, 24 November 2005, art. 12. par. b(i).

²¹ UN, Committee on the Economic, Social and Cultural Rights, General Comment No. 15, *The Right to Water*, 2002, art. 13.

²² UN, Committee on the Economic, Social and Cultural Rights, General Comment No. 14, *The right to the highest attainable standard of health*, 11 August 2000, art. 12 par. 18.

²³ UN, Committee on the Economic, Social and Cultural Rights, General Comment No. 20, *Non-discrimination in economic, social and cultural rights*, 2 July 2009, art.32.

Επιτροπή, καθώς ορίζεται ότι «η ταυτότητα φύλου αναγνωρίζεται ως ένας από τους απαγορευμένους λόγους διάκρισης· για παράδειγμα, *transgender* (διαφυλικά), *transσέξουαλ* ή *ερμαφρόδιτα άτομα*, συχνά αντιμετωπίζουν σοβαρές παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων τους, όπως η παρενόχληση στα σχολεία ή στο χώρο εργασίας»²⁴.

Κατά τον ίδιο τρόπο, δηλαδή με Γενικό Σχόλιο, η Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Παιδιού έχει υιοθετήσει ειδικές διατάξεις για τις διακρίσεις σχετικά με τον σεξουαλικό προσανατολισμό. Στο Γενικό Σχόλιο 4, για την υγεία και την ανάπτυξη των εφήβων, η Επιτροπή ορίζει ότι «τα κράτη μέρη έχουν την υποχρέωση να διασφαλίζουν ότι όλα τα άτομα κάτω των 18 χρονών απολαμβάνουν όλα τα δικαιώματα που ορίζει η Σύμβαση (για τα δικαιώματα του Παιδιού) χωρίς καμία διάκριση, λόγω φυλής, χρώματος, φύλου, [...] ή άλλης κατάστασης. Ενώ προσθέτει ότι «αυτοί οι λόγοι καλύπτουν επίσης τον σεξουαλικό προσανατολισμό και την κατάσταση της υγείας (συμπεριλαμβανομένων του HIV/AIDS και της ψυχικής υγείας) των εφήβων»²⁵.

Στα Γενικά Σχόλια της Επιτροπής για τα Δικαιώματα του Παιδιού και της Επιτροπής για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Μορφωτικά Δικαιώματα, οι δύο επιτροπές έχουν υιοθετήσει την ίδια προσέγγιση σχετικά με τις διακρίσεις για λόγους σεξουαλικού προσανατολισμού και τον συμπεριλαμβάνουν στην κατηγορία των «άλλων καταστάσεων»²⁶. Επιπλέον, και οι δύο Επιτροπές έχουν ασχοληθεί με το ζήτημα των διακρίσεων για λόγους σεξουαλικού προσανατολισμού κατά τη διαδικασία των περιοδικών εκθέσεων των συμβαλλομένων μερών. Έχουν εκφράσει την ανησυχία τους στις καταληκτικές τους παρατηρήσεις για συγκεκριμένες χώρες, μέσα στις οποίες είναι το Χονγκ-Κονγκ και το Κυργιστάν, όμως η αποτελεσματικότητα των δηλώσεων αυτών δεν έχει αποδειχθεί ιδιαίτερα σημαντική, λόγω της ελαστικότητας και της έλλειψης δεσμευτικότητας των αποφάσεων των συγκεκριμένων Οργάνων²⁷. Πάραυτα, θα λέγαμε ότι οι όποιες δηλώσεις τέτοιων Οργάνων αποτελούν μία δυνατή κριτική προς τις κυβερνήσεις των εκάστοτε κρατών με αποτέλεσμα να λαμβάνονται σοβαρά υπόψιν από αυτές.

²⁴ Ibid.

²⁵ UN, Committee on the Rights of the Child, General Comment No. 4, 1 July 2003, art. 6.

²⁶ O'FLAHERTY Michael, *Sexual Orientation...* op. cit. p. 336.

²⁷ Ibid. p. 336.

Η Επιτροπή κατά των Βασανιστηρίων έχει και αυτή υιοθετήσει ένα Γενικό Σχόλιο που περιλαμβάνει τις διακρίσεις σχετικές με το σεξουαλικό προσανατολισμό. Στο Γενικό Σχόλιο 2, η Επιτροπή ξεκαθαρίζει ότι τα «κράτη μέρη (της Σύμβασης κατά των Βασανιστηρίων) πρέπει να διασφαλίζουν ότι [...], οι νόμοι τους εφαρμόζονται για όλα τα άτομα ανεξάρτητα από τη φυλή, το χρώμα, την εθνικότητα [...], τον σεξουαλικό προσανατολισμό, την transgender ταυτότητα, [...]»²⁸. Ενώ προσθέτει ότι «οι εκθέσεις των κρατών δεν περιέχουν συχνά συγκεκριμένες και επαρκείς πληροφορίες σχετικά με την εφαρμογή της Σύμβασης σε σχέση με τις γυναίκες. Η Επιτροπή τονίζει ότι το φύλο αποτελεί καθοριστικό παράγοντα. Το να είσαι γυναίκα συμπίπτει με άλλα χαρακτηριστικά γνωρίσματα ή καταστάσεις ενός ατόμου, όπως η φυλή, η εθνικότητα, η θρησκεία, ο σεξουαλικός προσανατολισμός, η ηλικία, η ιδιότητα του μετανάστη, κλπ. για τον προσδιορισμό των τρόπων που οι γυναίκες και τα κορίτσια αποτελούν αντικείμενο ή κινδυνεύουν να υποστούν βασανιστήρια ή κακομεταχείριση και με τις σχετικές συνέπειες»²⁹.

Η αρχή της μη διάκρισης αποτυπώνεται σε μία ακόμη ειδικευμένη σύμβαση των ΗΕ, την Σύμβαση για την εξάλειψη όλων των μορφών διακρίσεων κατά των γυναικών³⁰. Στην διάταξη κατά των διακρίσεων³¹ δεν αναφέρονται οι διακρίσεις λόγω σεξουαλικού προσανατολισμού ή ταυτότητας φύλου, όμως η Επιτροπή για την Εξάλειψη όλων των μορφών διακρίσεων κατά των Γυναικών, στη Γενική Σύσταση 28 διευκρινίζει ότι «οι διακρίσεις κατά των γυναικών που βασίζονται στο φύλο είναι άρρηκτα συνδεδεμένες με άλλους παράγοντες που επηρεάζουν τις γυναίκες, όπως η φυλή, η εθνικότητα, η θρησκεία ή οι πεποιθήσεις, η υγεία, η κατάσταση, η ηλικία, η τάξη, η κάστα και ο σεξουαλικός προσανατολισμός και η ταυτότητα φύλου»³². Θα πρέπει να υπογραμμίσουμε ότι η αναγνώριση του σεξουαλικού προσανατολισμού και ταυτότητας φύλου

²⁸ UN, Committee against Torture, General Comment No. 2, *Implementation of article 2 by States parties*, 24 January 2008, art. 21.

²⁹ Ibid. art. 22.

³⁰ UN, *Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women*, 1979 (CEDAW).

³¹ Ibid. art.2.

³² Committee on the Elimination of Discrimination against Women, *General recommendation No. 28 on the core obligations of States parties under article 2 of the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women*, 16 December 2010, art. 18.

ως λόγοι για τους οποίους απαγορεύονται οι διακρίσεις από μία σειρά Οργάνων των ΗΕ (Treaty Bodies), είναι σημαντική και αποτελεί ένδειξη της αυξανόμενης διεθνούς αναγνώρισης.

Η προσπάθεια των ΗΕ για την προώθηση και την προστασία των δικαιωμάτων των LGBT ατόμων αποτυπώνεται και σε διάφορες δηλώσεις του Γενικού Γραμματέα Ban Ki-moon. Σε μία πρόσφατη δήλωσή του, ο Γενικός Γραμματέας, σε βιντεοσκοπημένο μήνυμά του που προβλήθηκε στην Συνεδρίαση του Όσλο για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, τον Σεξουαλικό Προσανατολισμό και την Ταυτότητα Φύλου, τόνισε ότι «*θα πρέπει όλοι να εξοργιζόμαστε όταν άνθρωποι πλήττονται από διακρίσεις, επίθεση και φόνο ακόμα, απλώς και μόνο επειδή είναι λεσβίες, ομοφυλόφιλοι, αμφιφυλόφιλοι και transgender (διαφυλικοί)*». Ένα μήνα μετά, στις 16 Μαΐου 2013, ο Γενικός Γραμματέας χαιρέτισε με σχετική του δήλωση το πρώτο Διεθνές Φόρουμ για την Παγκόσμια Ημέρα κατά της Ομοφοβίας και της Τρανσοφοβίας³³ που έγινε στην Ολλανδία. Εκτός από τον Γενικό Γραμματέα, και άλλα όργανα του Οργανισμού έχουν κάνει δηλώσεις και έχουν υιοθετήσει ψηφίσματα σχετικά με την καταπολέμηση των διακρίσεων για λόγους σεξουαλικού προσανατολισμού. Από τα σημαντικότερα ψηφίσματα είναι αυτό του Συμβουλίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου.

Στις 14 Ιουλίου 2011, το Συμβούλιο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου των Ηνωμένων Εθνών με ψήφισμά³⁴ του εξέφρασε την ανησυχία του για τις βίαιες επιθέσεις και τις διακρίσεις κατά ατόμων σε όλο τον κόσμο, λόγω σεξουαλικού προσανατολισμού και ταυτότητας φύλου, και ζήτησε από τον Ύπατο Αρμοστή για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα να ετοιμάσει μία έκθεση. Η συγκεκριμένη έκθεση, με χρονικό ορίζοντα τον Δεκέμβριο του 2011, περιλαμβάνει τους νόμους και τις πρακτικές διακρίσεων και τις πράξεις βίας κατά ατόμων βάσει του σεξουαλικού προσανατολισμού και της ταυτότητας φύλου, σε όλες τις περιοχές του κόσμου, αλλά και το πως το Διεθνές Δίκαιο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου μπορεί να χρησιμοποιηθεί για την λήξη της βίας και των σχετικών παραβιάσεων των δικαιωμάτων του ανθρώπου για λόγους σεξουαλικού προσανατολισμού και ταυτότητας φύλου. Το συγκεκριμένο ψήφισμα, αξίζει να σημειωθεί ότι καταψηφίστηκε από χώρες όπως το Μπανγκλαντές, η Γκάνα, η Μαλαισία, η Ρωσία και το

³³ The International Forum on the International Day Against Homophobia and Transphobia, The Hague, 16 May 2013.

³⁴ A/HRC/RES/17/19, *Human rights, sexual orientation and gender identity*, 14 July 2011.

Πακιστάν, χώρες δηλαδή που παρουσιάζουν αυξημένες παραβιάσεις των δικαιωμάτων των LGBT ατόμων.

Η Έκθεση³⁵ αυτή υποβλήθηκε στο Συμβούλιο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου τον Νοέμβριο του ίδιου έτους και περιλαμβάνει πληροφορίες σχετικά με τη βία (δολοφονίες, βιασμούς, βασανιστήρια κτλ.), νόμους ποινικοποίησης των ομοφυλοφιλικών σχέσεων καθώς και τις πρακτικές διακρίσεων στην εργασία, στο σύστημα υγείας, στην εκπαίδευση και στο εσωτερικό της οικογένειας. Στο τελευταίο τμήμα της έκθεσης, ο Ύπατος Αρμοστής για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου προτείνει στα κράτη μέλη, μία σειρά από ενέργειες για την προστασία των LGBT ατόμων.

³⁵ A/HRC/19/41, *Discriminatory laws and practices and acts of violence against individuals based on their sexual orientation and gender identity*, Report of the UN High Commissioner for Human Rights, 17 November 2011

β. Η προστασία στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Η Ευρωπαϊκή Ένωση δεν έχει υιοθετήσει κάποιο νομικά δεσμευτικό κείμενο ειδικά για τη καταπολέμηση των διακρίσεων για λόγους σεξουαλικού προσανατολισμού ή ταυτότητας φύλου. Βέβαια, έχει συμπεριλάβει σε Συνθήκες της άρθρα τα οποία εμπεριέχουν την καταπολέμηση των διακρίσεων για λόγους σεξουαλικού προσανατολισμού. Στις επόμενες γραμμές θα αναπτυχθεί συνοπτικά η εξελικτική πορεία της καταπολέμησης των διακρίσεων για λόγους σεξουαλικού προσανατολισμού ή ταυτότητας φύλου όπως εμφανίζεται μέσα από τις Συνθήκες της ΕΕ και τις Ευρωπαϊκές Οδηγίες.

ι. Οι ιδρυτικές Συνθήκες της ΕΕ

Η ίδρυση της Ευρωπαϊκής Ένωσης βασίζεται σε ορισμένες αρχές όπως είναι ο σεβασμός της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, της ισότητας και των δικαιωμάτων του ανθρώπου. Οι αξίες αυτές είναι κοινές για τα Κράτη - Μέλη όπου επικρατεί ο πλουραλισμός, η αρχή της μη διάκρισης, η ανοχή, η δικαιοσύνη, η αλληλεγγύη και η ισότητα μεταξύ ανδρών και γυναικών³⁶. Επιπλέον, η Ένωση δεσμεύεται να καταπολεμά τον κοινωνικό αποκλεισμό και τις διακρίσεις και να προωθεί την κοινωνική δικαιοσύνη και προστασία, την ισότητα μεταξύ γυναικών και ανδρών³⁷, και να προωθεί τις αξίες της στις σχέσεις της με τον υπόλοιπο κόσμο³⁸.

³⁶ Ευρωπαϊκή Ένωση, *Ενοποιημένη Απόδοση της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση*, άρθρο 2, Μάαστριχτ, 7 Φεβρουαρίου 1992: «Η Ένωση βασίζεται στις αξίες του σεβασμού της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, της ελευθερίας, της δημοκρατίας, της ισότητας, του κράτους δικαίου, καθώς και του σεβασμού των ανθρώπινων δικαιωμάτων, συμπεριλαμβανομένων των δικαιωμάτων των προσώπων που ανήκουν σε μειονότητες. Οι αξίες αυτές είναι κοινές στα κράτη μέλη εντός κοινωνίας που χαρακτηρίζεται από τον πλουραλισμό, την απαγόρευση των διακρίσεων, την ανοχή, τη δικαιοσύνη, την αλληλεγγύη και την ισότητα μεταξύ γυναικών και ανδρών».

³⁷ Ibid. άρθρο 3 παρ.3: «Η Ένωση καταπολεμά τον κοινωνικό αποκλεισμό και τις διακρίσεις και προωθεί την κοινωνική δικαιοσύνη και προστασία, την ισότητα μεταξύ γυναικών και ανδρών, την αλληλεγγύη μεταξύ των γενεών και την προστασία των δικαιωμάτων του παιδιού».

³⁸ Ibid. παρ. 5: «Στις σχέσεις της με τον υπόλοιπο κόσμο, η Ένωση προβάλλει και προωθεί τις αξίες της και τα συμφέροντά της και συμβάλλει στην προστασία των πολιτών της. Συμβάλλει στην ειρήνη, την ασφάλεια, την αειφόρο ανάπτυξη του πλανήτη, την αλληλεγγύη και τον αμοιβαίο σεβασμό μεταξύ των λαών, το ελεύθερο και δίκαιο εμπόριο, την εξάλειψη της φτώχειας και την προστασία των ανθρώπινων δικαιωμάτων, ιδίως των δικαιωμάτων του παιδιού, καθώς και στην αυστηρή τήρηση και ανάπτυξη του διεθνούς δικαίου και, ιδίως, στον σεβασμό των αρχών του Καταστατικού Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών».

Η γενική αρχή της ίσης μεταχείρισης μεταξύ γυναίκας και άνδρα έχει πρωτοεμφανισθεί στο Δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης από το 1957 στη Συνθήκη για την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας. Στη Συνθήκη του Άμστερνταμ του 1997 γίνεται η πρώτη ενέργεια για την καταπολέμηση των διακρίσεων ειδικά λόγω σεξουαλικού προσανατολισμού. Έτσι σύμφωνα με το άρθρο 19 της Συνθήκης η Ευρωπαϊκή Ένωση «μπορεί να αναλάβει κατάλληλη δράση για την καταπολέμηση των διακρίσεων λόγω φύλου, φυλετικής ή εθνικής καταγωγής, θρησκείας ή πεποιθήσεων, αναπηρίας, ηλικίας ή γενετήσιου προσανατολισμού»³⁹. Μετά την θέση σε ισχύ της Συνθήκης του Άμστερνταμ το 1997 και της Λισσαβόνας το 2007, η Ένωση αναγνωρίζει τα δικαιώματα, τις ελευθερίες και τις αρχές που περιέχονται στον Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης⁴⁰. Αυτή αποτελεί μία από τις σημαντικότερες διατάξεις για την καταπολέμηση των διακρίσεων για λόγους σεξουαλικού προσανατολισμού ή ταυτότητας φύλου στο πλαίσιο της ΕΕ καθώς ο Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης ορίζει ρητά ότι απαγορεύεται κάθε διάκριση, μεταξύ άλλων, λόγω σεξουαλικού προσανατολισμού⁴¹. Εκτός από τη Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση, στη Συνθήκη για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ορίζεται ότι η Ένωση επιδιώκει να καταπολεμά κάθε διάκριση μεταξύ άλλων, λόγω σεξουαλικού προσανατολισμού⁴².

Οι προηγούμενες είναι οι πρώτες αναφορές σε δεσμευτικές Συνθήκες της ΕΕ που απαγορεύουν τις διακρίσεις για λόγους σεξουαλικού προσανατολισμού. Η Ευρωπαϊκή Ένωση όμως έχει υιοθετήσει και κάποιες Οδηγίες που περιλαμβάνουν διατάξεις για την απαγόρευση των διακρίσεων για λόγους σεξουαλικού προσανατολισμού. Οι Οδηγίες αυτές περιορίζονται στον τομέα της εργασίας⁴³.

³⁹ ΕΕ, *Συνθήκη του Άμστερνταμ*, 10 Νοεμβρίου 1997, άρθρο 19 (πρώην άρθρο 13).

⁴⁰ *Ibid.* άρθρο 6. παρ. 1: «Η Ένωση αναγνωρίζει τα δικαιώματα, τις ελευθερίες και τις αρχές που περιέχονται στον Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης της 7ης Δεκεμβρίου 2000, όπως προσαρμόστηκε στις 12 Δεκεμβρίου 2007, στο Στρασβούργο, ο οποίος έχει το ίδιο νομικό κύρος με τις Συνθήκες».

⁴¹ EU, *Charter of Fundamental Rights of the European Union*, Article 21, par. 1.

⁴² EU, *Treaty on the Functioning of the European Union*, Article 10.

⁴³ HAMMARBERG Thomas, *Discrimination...* op. cit. p. 39.

ii. Οι οδηγίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Στο σημείο αυτό παρατηρούμε ότι η ταυτότητα φύλου ενός ατόμου δεν αποτελεί αναγνωρισμένο λόγο διάκρισης στις οδηγίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Παρά την παράλειψη αυτή, το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όπως θα δούμε σε επόμενο κεφάλαιο, έχει καλύψει τη διάκριση σε βάρος των transgender (διαφυλικών) ατόμων βασισμένο στη απαγόρευση των διακρίσεων λόγω φύλου. Συγκεκριμένα, στην υπόθεση *P. v. S. and Cornwall County Council* το Δικαστήριο έκρινε ότι η αρχή της ίσης μεταχείρισης «πρέπει να επεκταθεί στις διακρίσεις που οφείλονται στον επαναπροσδιορισμό του φύλου, η οποία βασίζεται, κυρίως, αν όχι αποκλειστικά, στο φύλο του συγκεκριμένου ατόμου, δεδομένου ότι για να απορρίψεις ένα πρόσωπο για τον λόγο ότι, αυτός ή αυτή έχει την πρόθεση να υποβληθεί ή έχει ήδη υποβληθεί σε επαναπροσδιορισμό του φύλου του, είναι να τον ή την αντιμετωπίσεις δυσμενώς σε σχέση με τα πρόσωπα που ανήκουν στο φύλο στο οποίο αυτός ή αυτή υποτίθεται ότι ανήκε πριν από την εν λόγω εγχείριση»⁴⁴. Η θέση αυτή του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης έχει επιβεβαιωθεί και σε μεταγενέστερες υποθέσεις, όπως η υπόθεση *K.B. v. NHS Pensions Agency*⁴⁵ και *Richards v. Secretary of State for Work and Pensions*⁴⁶. Θα πρέπει επίσης να αναφέρουμε ότι η Οδηγία 2006/54/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου αποτελεί την πρώτη οδηγία της Ευρωπαϊκής Ένωσης που εμπεριέχει κάλυψη των ατόμων που έχουν υποβληθεί σε επαναπροσδιορισμό φύλου⁴⁷.

Ενώ η Ευρωπαϊκή Ένωση προστατεύει τα transgender (διαφυλικά) άτομα υπό την ρήτρα απαγόρευσης των διακρίσεων λόγω φύλου, δεν καλύπτει το δικαίωμα στην ίση μεταχείριση των transgender (διαφυλικών) ατόμων οι οποίοι δεν έχουν ή δεν σκοπεύουν να υποβληθούν σε

⁴⁴ CJEU, *Case C-13/94 P. v. S. and Cornwall County Council*, Judgment of 30 April 1996, pp 21-22.

⁴⁵ CJEU, *Case C-177/01 K.B. v. NHS Pensions Agency*, Judgment of 7 January 2004.

⁴⁶ CJEU, *Case C-423/04 Richards v. Secretary of State for Work and Pensions*, Judgment of 27 April 2006.

⁴⁷ ΟΔΗΓΙΑ 2006/54/ΕΚ ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ, της 5ης Ιουλίου 2006, για την εφαρμογή της αρχής των ίσων ευκαιριών και της ίσης μεταχείρισης ανδρών και γυναικών σε θέματα εργασίας και απασχόλησης (αναδιατύπωση), παράγραφος 3: «Το Δικαστήριο έκρινε ότι το πεδίο εφαρμογής της αρχής της ίσης μεταχείρισης ανδρών και γυναικών δεν μπορεί να περιορισθεί στην απαγόρευση διακρίσεων με βάση το γεγονός ότι ένα πρόσωπο ανήκει στο ένα ή στο άλλο φύλο. Υπό το πρίσμα του σκοπού της και της φύσης των δικαιωμάτων που επιδιώκει να διαφυλάξει, έχει επίσης εφαρμογή στις διακρίσεις που απορρέουν από την αλλαγή φύλου ενός προσώπου».

εγχείρηση επαναπροσδιορισμού φύλου. Αυτό το κενό καλείται να καλύψει η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, εξετάζοντας ειδικά ζητήματα των διακρίσεων λόγω φύλου σε σχέση με την ταυτότητα φύλου κατά την *Στρατηγική της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την ισότητα μεταξύ γυναικών και ανδρών του 2010-2015*⁴⁸, στην παράγραφο 6.2 της οποίας αναφέρεται ότι, η «*Επιτροπή μελετάει επίσης τα συγκεκριμένα ζητήματα που αφορούν τη διάκριση λόγω φύλου σε σχέση με την ταυτότητα φύλου*».

⁴⁸ Strategy for equality between women and men 2010-2015

γ. Η προστασία στο πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης

Το Σύστημα της προστασίας των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου του Συμβουλίου της Ευρώπης βασίζεται στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, η οποία πάραυτα δεν περιλαμβάνει κάποια διάταξη για την απαγόρευση των διακρίσεων για λόγους σεξουαλικού προσανατολισμού ή ταυτότητας φύλου. Το άρθρο 14 αποτυπώνει την απαγόρευση των διακρίσεων και περιλαμβάνει «το φύλο, τη φυλή, το χρώμα, τη γλώσσα, τη θρησκεία, τις πολιτικές ή άλλες πεποιθήσεις, την εθνική ή κοινωνική προέλευση, τη συμμετοχή σε μειονότητα, τη περιουσία, τη γέννηση ή άλλη κατάσταση». Βέβαια, η αρίθμηση των απαγορευμένων λόγων διακρίσεων που εμπεριέχεται στο άρθρο 14 της Σύμβασης δεν είναι εξαντλητική, κάτι που επιβεβαιώνεται από τη νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου αλλά και από την επεξηγηματική αναφορά του Πρόσθετου Πρωτοκόλλου 12.

Το Πρόσθετο Πρωτόκολλο 12, στο άρθρο 1 επαναλαμβάνει στη πραγματικότητα το άρθρο 14 της Σύμβασης, χωρίς να προστίθεται κάποιος επιπλέον λόγος διάκρισης. Στην επεξηγηματική αναφορά όμως, γίνεται λόγος για την επανάληψη αυτή, καθώς σύμφωνα με την αναφορά τα δύο άρθρα (14 της Σύμβασης και 1 του Πρόσθετου Πρωτοκόλλου) παρέμειναν ίδια καθώς μία προσθήκη στους λόγους των διακρίσεων, όπως για παράδειγμα του σεξουαλικού προσανατολισμού δεν θα ήταν αναγκαία. Και αυτό γιατί «η αρίθμηση των λόγων μη διάκρισης δεν είναι εξαντλητική»⁴⁹ και μία προσθήκη κάποιου συγκεκριμένου λόγου μπορεί να οδηγήσει στη δημιουργία ανεπιθύμητων ερμηνειών για λόγους οι οποίοι δεν περιλαμβάνονται ούτε με τις νέες προσθήκες.

Στην υπόθεση *Mouta v. Portugal*⁵⁰, το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου επιβεβαίωσε ότι ο σεξουαλικός προσανατολισμός είναι ένας από τους λόγους διακρίσεων του καλύπτεται από το άρθρο 14 της Σύμβασης. Επιπλέον, στη υπόθεση *P.V. v. Spain*⁵¹, το Δικαστήριο δήλωσε ότι ο τρανσεξουαλισμός συμπεριλαμβάνεται στους

⁴⁹ CoE, *Protocol No. 12 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, Explanatory Report*, par. 20.

⁵⁰ ECtHR, *Case of Mouta v. Portugal*, Application No. 33290/96, Judgment of 21 December 1999.

⁵¹ ECtHR, *Case of P.V. v. Spain*, Application No. 35159/09, Judgment of 30 November 2010, paragraph 30.

απαγορευμένους λόγους διάκρισης που καλύπτονται από το άρθρο 14 της Σύμβασης, κάτι που είχε ήδη επιβεβαιώσει και σε προηγούμενη υπόθεσή του⁵². Η νομολογία του Δικαστηρίου είναι εξαιρετικά εκτεταμένη, και εξετάζεται αναλυτικά στα επόμενα⁵³ κεφάλαια.

Εκτός από τη Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, η αρχή της μη διάκρισης εμφανίζεται και σε άλλες Συμβάσεις που έχουν υιοθετηθεί από το Συμβούλιο της Ευρώπης. Μία από αυτές είναι η Σύμβαση για τη Πρόληψη και την Καταπολέμηση της Βίας κατά των Γυναικών και της Ενδοοικογενειακής Βίας⁵⁴, η οποία αποτελεί το πρώτο νομικά δεσμευτικό όργανο στο κόσμο το οποίο δημιούργησε ένα νομικό πλαίσιο για τη πρόληψη της βίας και την προστασία των θυμάτων, εμπεριέχει στους λόγους μη διάκρισης, το σεξουαλικό προσανατολισμό και τη ταυτότητα φύλου, κάτι που την κάνει τη πρώτη διεθνή Σύμβαση που περιλαμβάνει ρητά και το σεξουαλικό προσανατολισμό και τη ταυτότητα φύλου στους λόγους μη διάκρισης⁵⁵.

Ο αναθεωρημένος Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης, που αποτελεί ένα δεσμευτικό κείμενο, εμπεριέχει και αυτός την αρχή της μη διάκρισης⁵⁶, όμως για μία ακόμη φορά στην απαρίθμηση των απαγορευμένων λόγων διάκρισης δεν αναφέρεται ο σεξουαλικός προσανατολισμός ή η ταυτότητα φύλου. Οι λόγοι που καλύπτονται από το άρθρο είναι σχεδόν οι ίδιοι με αυτούς που περιλαμβάνει η Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και το 12ο Πρόσθετο Πρωτόκολλο της Σύμβασης. Μπορεί να μην αναφέρονται ρητά οι λόγοι σεξουαλικού προσανατολισμού ή ταυτότητας φύλου στο Χάρτη, όμως η Ευρωπαϊκή Επιτροπή για τα Κοινωνικά Δικαιώματα σε μία απόφασή⁵⁷ της έχει δηλώσει ότι «το εκπαιδευτικό υλικό δεν [θα πρέπει] να ενισχύει ταπεινωτικά στερεότυπα και να διαιωνίζει τις μορφές προκατάληψης που

⁵² ECtHR, *Case of Christine Goodwin v. United Kingdom*, Application No. 28957/95, Judgment of 11 July 2002

⁵³ Βλέπε σελ. 27.

⁵⁴ CoE, Committee of Ministers, *Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence*, Istanbul on 11 May.

⁵⁵ HAMMARBERG Thomas, *Discrimination...* op. cit.

⁵⁶ CoE, European Treaty Series - No. 163, *European Social Charter (revised)*, art. E, Strasbourg, 3.V.1996.

⁵⁷ European Committee of Social Rights, *International Centre for the Legal Protection of Human Rights (INTERIGHTS) v. Croatia*, Complaint No. 45/2007.

συμβάλλουν στον κοινωνικό αποκλεισμό, τις διακρίσεις και την ενσωματωμένη άρνηση της ανθρώπινης αξιοπρέπειας που συχνά βιώνουν οι ιστορικά περιθωριοποιημένες ομάδες, όπως τα άτομα μη-ετεροφυλόφιλου προσανατολισμού.»», ενώ προσθέτει ότι «επιτρέποντας τη σεξουαλική και αναπαραγωγική εκπαίδευση της υγείας να γίνει ένα εργαλείο για την ενίσχυση υποτιμητικών στερεοτύπων, οι αρχές έχουν αποτύχει να εκπληρώσουν τη θετική υποχρέωσή τους να μην κάνουν διακρίσεις στην παροχή αυτής της εκπαίδευσης, και έχουν επίσης αποτύχει να λάβουν μέτρα για να διασφαλιστεί η παροχή αντικειμενικής και αδιάκριτης εκπαίδευσης σε θέματα υγείας»⁵⁸.

Παρόλο που ο αναθεωρημένος Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης είναι πολύ μεταγενέστερος από τη Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, ο μόνος λόγος διάκρισης που προστέθηκε είναι αυτός της κατάστασης της υγείας. Θα λέγαμε ότι σε κάθε νομικά δεσμευτικό κείμενο που υιοθετείται από ένα Διεθνή Οργανισμό, οι συντάκτες καταλήγουν σε κείμενα που θα ικανοποιούν τις επιθυμίες των περισσότερων κρατών μελών τους, έτσι ώστε να κερδίσουν όσο το δυνατόν μεγαλύτερη αποδοχή. Ίσως για αυτό το λόγο δεν βλέπουμε μεγάλες αλλαγές και στην αρχή της μη διάκρισης σε ότι αφορά στον σεξουαλικό προσανατολισμό ή την ταυτότητα φύλου. Αντιθέτως, η πρακτική των θεσμών του Συμβουλίου της Ευρώπης και η νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου έχει φανεί περισσότερο προοδευτική με την πάροδο των χρόνων.

Τα παραπάνω κείμενα αποτελούν το νομικό πλαίσιο της προστασίας των LGBT ατόμων στο πλαίσιο του ΣτΕ. Όμως, θα πρέπει να τονίσουμε ότι εκτός από αυτά τα κείμενα υπάρχει μία πληθώρα μη δεσμευτικών κειμένων, όπως είναι οι δηλώσεις, οι οδηγίες και άλλα, τα οποία εξετάζονται στο Δεύτερο Μέρος της διπλωματικής. Τα εν λόγω κείμενα αντανakλούν την αδυναμία της υπάρχουσας νομικής προστασίας από τον σκληρό πυρήνα του Δικαίου, δηλαδή των Συμβάσεων. Η αδυναμία αυτή επιβεβαιώνεται από την διεθνή πρακτική, όπως εμφανίζεται μέσα από τις αποφάσεις διεθνών και περιφερειακών δικαιοδοτικών οργάνων αλλά και από τις παραβιάσεις των δικαιωμάτων των LGBT ατόμων, οι οποίες δεν φτάνουν πάντα στις αίθουσες των δικαστηρίων. Το κενό που προβάλλεται μεταξύ του δικαίου και της πρακτικής προσπάθησε να καλύψει μία πρωτοβουλία μίας ομάδας ειδικών των δικαιωμάτων του ανθρώπου με την

⁵⁸ Ibid. par. 61.

καταγραφή ενός αριθμού αρχών, η εφαρμογή των οποίων μπορεί να οδηγήσει στον πλήρη σεβασμό του Διεθνούς Δικαίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου όσον αφορά τις διακρίσεις λόγω σεξουαλικού προσανατολισμού και ταυτότητας φύλου. Οι αρχές αυτές εξετάζονται στο επόμενο κεφάλαιο.

Μέσα από την εξέταση του νομικού πλαισίου προστασίας των δικαιωμάτων των LGBT ατόμων σε ευρωπαϊκό και περιφερειακό επίπεδο, διαπιστώνουμε ότι στο ευρωπαϊκό σύστημα του ΣτΕ, τα δικαιώματα των LGBT ατόμων προστατεύονται αποτελεσματικότερα λόγω της λειτουργίας του ΕΔΔΑ. Πάραυτα, ορισμένες χώρες όπως η Ρωσία και η Ουκρανία δεν συμμορφώνονται στις αποφάσεις του δικαστηρίου, παρά τις πιέσεις που δέχονται από τον Οργανισμό. Αντίθετα στη περιφερειακή προστασία της ΕΕ, οι οδηγίες σχετικά με τα δικαιώματα των LGBT ατόμων γίνονται άμεσα εκτελεστές, αλλά όπως είπαμε αφορούν περισσότερο τον τομέα της εργασίας και όχι τόσο όλο το φάσμα των LGBT δικαιωμάτων που πλήττονται. Η προστασία μέσω του ΟΗΕ είναι καθοριστική, καθώς πολλά από τα όργανά του προωθούν τον σεβασμό και τη προστασία των δικαιωμάτων των LGBT ατόμων, όμως οι Επιτροπές των Οργάνων των Συμβάσεων των ΗΕ (Treaty Bodies) δεν δέχονται πολλές αναφορές για παραβιάσεις που αφορούν σε LGBT δικαιώματα, καθώς οι προσφεύγοντες προτιμούν να απευθύνονται σε περιφερειακά όργανα για την καλύτερη εκτέλεση των αποφάσεων.

δ. Οι Αρχές της Yogyakarta⁵⁹

Στις 26 Μαρτίου 2007, μία ομάδα ειδικών των δικαιωμάτων του ανθρώπου δημοσίευσε τις Αρχές της Yogyakarta για την Εφαρμογή του Διεθνούς Δικαίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου σε σχέση με τον Σεξουαλικό Προσανατολισμό και την Ταυτότητα Φύλου⁶⁰. Σκοπός των Αρχών είναι ο προσδιορισμός των υποχρεώσεων των κρατών να σέβονται, να προστατεύουν και να εκπληρώνουν τα ανθρώπινα δικαιώματα όλων των ατόμων ανεξάρτητα του σεξουαλικού τους προσανατολισμού ή της ταυτότητας φύλου τους. Οι αρχές αυτές έχουν προσελκύσει το ενδιαφέρον της διεθνούς κοινότητας και της κοινωνίας των πολιτών, κάτι που επιβεβαιώνεται από τις επαναλαμβανόμενες αναφορές στις Αρχές από τα όργανα Διεθνών Οργανισμών⁶¹.

Οι Αρχές της Yogyakarta αναφέρονται σε ένα μεγάλο αριθμό ανθρωπίνων δικαιωμάτων αλλά και στην εφαρμογή τους σε ζητήματα σεξουαλικού προσανατολισμού και ταυτότητας φύλου. Περιλαμβάνει 29 αρχές, καθεμία από τις οποίες συνοδεύεται από λεπτομερείς συστάσεις προς τα κράτη, τα Ηνωμένα Έθνη, τους εθνικούς θεσμούς για τα δικαιώματα του ανθρώπου, τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης, τους Μη Κυβερνητικούς Οργανισμούς και τους χρηματοδότες. Ουσιαστικά, οι Αρχές της Yogyakarta αντικατοπτρίζουν το υπάρχον καθεστώς του Διεθνούς Δικαίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου σχετικά με τον σεξουαλικό προσανατολισμό και την ταυτότητα φύλου, κάτι που δε σημαίνει βέβαια ότι τα κράτη δεν θα πρέπει να λαμβάνουν πρόσθετα μέτρα αν κρίνουν ότι χρειάζονται, καθώς το Δίκαιο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου συνεχίζει να εξελίσσεται.

Το κείμενο αποτελείται από μία εισαγωγή, όπου γίνεται μία πολύ σύντομη αναφορά στις παραβιάσεις των δικαιωμάτων των LGBT ατόμων και τη διαδικασία δημιουργίας των αρχών, ένα προοίμιο, όπου τονίζεται η ανάγκη για μία συνολική αποτύπωση του Διεθνούς Δικαίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου σχετικά με ζητήματα σεξουαλικού προσανατολισμού και

⁵⁹ Πήραν το όνομα αυτό από τη πόλη Yogyakarta της Ινδονησίας, όπου και συναντήθηκαν οι ειδικοί των δικαιωμάτων του ανθρώπου.

⁶⁰ Principles on the application of international human rights law in relation to sexual orientation and gender identity.

⁶¹ O'FLAHERTY Michael and FISHER John, *Sexual Orientation, Gender Identity and International Human Rights Law: Contextualising the Yogyakarta Principles*, Human Rights Law Review 8:2(2008), 207-248.

ταυτότητας φύλου, και το κυρίως μέρος το οποίο περιλαμβάνει τις 29 αρχές. Οι αρχές είναι στη πραγματικότητα 29 δικαιώματα, ο σεβασμός και η απόλαυση των οποίων εξασφαλίζουν την προστασία των LGBT ατόμων. Για κάθε από αυτά τα δικαιώματα δίδονται και οι αντίστοιχες συστάσεις προς τα κράτη για την καλύτερη προστασία τους. Τέλος, απαριθμούνται τα ονόματα όλων των ειδικών⁶² των δικαιωμάτων του ανθρώπου που συνέβαλλαν για τη σύνταξη του κειμένου των Αρχών της Yogyakarta.

⁶² *Philip Alston* (Australia), UN Special Rapporteur on extrajudicial, summary and arbitrary executions and Professor of Law, School of Law, New York University, United States of America; *Maxim Anmeghichean* (Moldova), European Region of the International Lesbian and Gay Association; *Mauro Cabral* (Argentina), Universidad Nacional de Cordoba, International Gay and Lesbian Human Rights Commission; *Edwin Cameron* (South Africa), Justice, Supreme Court of Appeal, Bloemfontein, South Africa; *Sonia Onufer Correa* (Brazil), Research Associate at the Brazilian Interdisciplinary AIDS Association (ABIA) and Co-chair of the International Working Group on Sexuality and Social Policy (Co-chair of the experts' meeting); *Yakin Erturk* (Turkey), UN Special Rapporteur on violence against women, Professor, Department of Sociology, Middle East Technical University, Ankara, Turkey; *Elizabeth Evatt* (Australia), former Member and Chair of the UN Committee on the Elimination of Discrimination Against Women, former Member of the UN Human Rights Committee and Commissioner of the International Commission of Jurists; *Paul Hunt* (New Zealand), UN Special Rapporteur on the right to the highest attainable standard of health and Professor of Law, Department of Law, University of Essex, United Kingdom; *Asma Jahangir* (Pakistan), Chairperson, Human Rights Commission of Pakistan; *Maina Kiai* (Kenya), Chairperson, Kenya National Commission on Human Rights; *Miloon Kothari* (India), UN Special Rapporteur on the right to adequate housing; *Judith Mesquita* (United Kingdom), Senior Research Officer, Human Rights Centre, University of Essex, United Kingdom; *Alice M. Miller* (United States of America), Assistant Professor, School of Public Health, Co-director of the Human Rights Program, Columbia University; *Sanji Mmasenono Monageng* (Botswana), Judge of the High Court (The Republic of the Gambia), Commissioner of the African Commission on Human and Peoples' Rights, Chairperson of the Follow Up Committee on the implementation of the Robben Island Guidelines on prohibition and prevention of torture and other cruel, inhuman or degrading treatment (African Commission on Human and Peoples' Rights); *Vitit Muntarbhorn* (Thailand), UN Special Rapporteur on the human rights situation in the Democratic People's Republic of Korea and Professor of Law, Chulalongkorn University, Thailand (Co-chair of the experts' meeting); *Lawrence Mute* (Kenya), Commissioner of the Kenya National Commission on Human Rights; *Manfred Nowak* (Austria), Professor and Co-director of the Ludwig Boltzmann Institute of Human Rights, Austria, and UN Human Rights Council Special Rapporteur on Torture and other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment; *Ana Elena Obando Mendoza* (Costa Rica), feminist attorney, women's human rights activist, and international consultant; *Michael O'Flaherty* (Ireland), Member of the UN Human Rights Committee, Professor of Applied Human Rights and Co-director of the Human Rights Law Centre, School of Law, University of Nottingham, and Rapporteur for the development of the Yogyakarta Principles; *Sunil Pant* (Nepal), President of the Blue Diamond Society, Nepal; *Dimitrina Petrova* (Bulgaria), Executive Director, The Equal Rights Trust; *Rudi Muhammad Rizki* (Indonesia), UN Special Rapporteur on international solidarity, and Senior Lecturer and the Vice Dean for Academic Affairs, Faculty of Law, University of Padjadjaran, Indonesia; *Mary Robinson* (Ireland), Founder of Realizing Rights: The Ethical Globalization Initiative, former President of Ireland, and former UN High Commissioner for Human Rights; *Nevena Vuckovic Sahovic* (Serbia and Montenegro), Member of the UN Committee on the Rights of the Child, and President of the Child Rights Centre, Belgrade, Serbia Montenegro; *Martin Scheinin* (Finland), UN Special Rapporteur on counterterrorism, Professor of Constitutional and International Law, and Director of the Institute for Human Rights, Finland; *Wan Yanhai* (China), founder of the AIZHI Action Project and Director of Beijing AIZHIXING Institute of Health Education, China; *Stephen Whittle* (United Kingdom), Professor in Equalities Law, Manchester Metropolitan University, United Kingdom; *Roman Wieruszewski* (Poland), Member of the UN Human Rights Committee, and Head of Poznan Centre for Human Rights, Poland; and *Robert Wintemute* (United Kingdom), Professor of Human Rights Law, School of Law, King's College London, United Kingdom.

Οι Αρχές της Yogyakarta δημιουργήθηκαν για να καλύψουν το κενό που υπάρχει ανάμεσα στη πρακτική και το Διεθνές Δίκαιο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Η Louise Arbour, η Ύπατος Αρμοστής των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα των Ανθρώπων, έχει δηλώσει ότι θα υποστήριζε ένα συνέδριο ακαδημαϊκών και ειδικών των ΗΕ σχετικά με τα ζητήματα σεξουαλικού προσανατολισμού ή ταυτότητας φύλου, με σκοπό την κάλυψη αυτού του κενού. Η πρόταση για την ανάπτυξη των Αρχών έγινε τελικά το 2005 από μία συνεργασία Μη Κυβερνητικών Οργανισμών για τα δικαιώματα του ανθρώπου, υπό την αιγίδα δύο ΜΚΟ, της Διεθνούς Υπηρεσίας για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα και της Διεθνούς Επιτροπής Δικαστών⁶³.

Το σημαντικότερο αποτέλεσμα της δημοσίευσης των Αρχών της Yogyakarta είναι το γεγονός ότι ορισμένα κράτη⁶⁴ έχουν εγκρίνει τις Αρχές, ή τουλάχιστον τις λαμβάνουν υπόψιν τους σε δηλώσεις τους στους θεσμούς των Ηνωμένων Εθνών. Άλλα κράτη, όπως η Γερμανία, η Ολλανδία, η Ισπανία και το Ηνωμένο Βασίλειο έχουν ενσωματώσει τις Αρχές σε εκτελεστικό επίπεδο, ενώ το Βέλγιο τις έχει ενσωματώσει σε νομοθετικό επίπεδο⁶⁵. Εκτός από τα κράτη, οι Αρχές έχουν χρησιμοποιηθεί και εγκριθεί και από Διεθνείς Οργανισμούς. Για παράδειγμα, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, στην ετήσια έκθεσή του για το 2007 αναφέρθηκε στις Αρχές της Yogyakarta λέγοντας ότι υποστηρίζει «...πλήρως της Αρχές της Yogyakarta για την εφαρμογή του Διεθνούς Δικαίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου σχετικά με τον σεξουαλικό προσανατολισμό και τη ταυτότητα φύλου...»⁶⁶. Ο Επίτροπος για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα του Συμβουλίου της Ευρώπης, σε δήλωσή του πρότεινε σε όλες τις κυβερνήσεις των μελών του ΣτΕ «να μελετήσουν το κείμενο [Αρχές της Yogyakarta] και να βασιστούν στις Αρχές του με συγκεκριμένες ενέργειες». Συμπληρώνει ότι «κάποια από τα κράτη μέλη έχουν ήδη εισάγει τις Αρχές στην στρατηγική τους για τα ανθρώπινα δικαιώματα», και ότι «προσωπικά εγκρίνει πλήρως τις Αρχές».

⁶³ SANDERS Douglas, *The Role of the Yogyakarta Principles*, 4 August 2008, Sexuality Policy Watch, Available at: <http://www.iglhr.org/content/international-role-yogyakarta-principles> (10 Sept. 2013).

⁶⁴ Μεταξύ άλλων, Τσεχία, Δανία, Φινλανδία, Ισλανδία, Νορβηγία, Σουηδία, και Ελβετία.

⁶⁵ HAMMARBERG Thomas, *Discrimination...* op. cit. p. 41.

⁶⁶ European Parliament, *Resolution on the Annual Report on Human Rights in the World 2007 and the European Union's policy on the matter*, 8 May 2008, par. 141.

Συμπερασματικά, μετά την ανάλυση της αντιμετώπισης του ζητήματος από τους ΔΟ διαπιστώνουμε ότι οι ΔΟ δεν θεωρούν ότι χρειάζονται καινούρια δικαιώματα για τα LGBT άτομα, ούτε κάποια ειδικά δικαιώματα καθώς η απόλαυση των δικαιωμάτων του ανθρώπου είναι καθολική και πρέπει να γίνεται από όλα τα άτομα ανεξάρτητα από τον σεξουαλικό τους προσανατολισμό ή την ταυτότητα φύλου τους, κάτι που πηγάζει από το Διεθνές Δίκαιο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Η άποψη αυτή έχει επιβεβαιωθεί και από τον Επίτροπο για τα Δικαιώματα του ανθρώπου, Thomas HAMMARBERG, ο οποίος σε δήλωσή του στις 14 Μαΐου 2008 σχετικά με τις αρχές τις Yogyakarta, τόνισε ότι *«μερικές φορές λέγεται ότι η προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των λεσβιών, των ομοφυλόφιλων, των αμφιφυλόφιλων και των Transgender ισοδυναμεί με εισαγωγή καινούριων δικαιωμάτων. Αυτό αποτελεί παρεξήγηση. η Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και οι υπόλοιπες Συνθήκες εδραιώνουν την άποψη ότι τα ανθρώπινα δικαιώματα εφαρμόζονται σε όλους και ότι κανείς δεν θα πρέπει να εξαιρείται»*. Στην συνέχεια εξήγησε ότι *«αυτό που είναι νέο είναι ότι τώρα υπάρχει μία ισχυρότερη αναζήτηση για αυτή την οικουμενική αρχή, ώστε να εφαρμόζεται πάντα»*.

Η παραπάνω διαπίστωση εξηγεί τον λόγο για τον οποίο οι Διεθνείς Οργανισμούς δεν έχουν προχωρήσει στην υιοθέτηση μία νέας Σύμβασης για την προστασία από τις διακρίσεις για λόγους σεξουαλικού προσανατολισμού και ταυτότητας φύλου. Βέβαια, η διεθνής πρακτική μας έχει αποδείξει ότι μία ενδεχόμενη σύμβαση, μάλλον δεν θα είχε κανένα αποτέλεσμα, λόγω του μικρού αριθμού των επικυρώσεων που υποθετικά θα έπαιρνε.

B. Διεθνής Πρακτική και Νομολογία

Στα επόμενα κεφάλαια αναλύεται η κατεύθυνση που έχει πάρει η διεθνής πρακτική του Διεθνούς Δικαίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου στο τομέα των διακρίσεων για λόγους σεξουαλικού προσανατολισμού και ταυτότητας φύλου, μέσα από μία σειρά αποφάσεων δικαιοδοτικών οργάνων, όπως το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, το Δικαστήριο της ΕΕ και η Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου των ΗΕ. Έχουμε επιλέξει την Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου των Ηνωμένων Εθνών καθώς αποτελεί την μοναδική παγκόσμια προστασία, αλλά και επειδή η αξία των αποφάσεων της έχουν επηρεάσει και διαμορφώσει αποφάσεις περιφερειακών δικαστηρίων όπως αυτού της ΕΕ και του ΕΔΔΑ. Η επιλογή του Δικαστηρίου της ΕΕ έγινε και αυτή λόγω της σημασίας των αποφάσεων αλλά και του υψηλού επιπέδου εφαρμογής των αποφάσεων του στα κράτη μέλη. Είναι σημαντικό και το γεγονός ότι η φύση των υποθέσεων καλύπτουν περισσότερο οικονομικά δικαιώματα, πράγμα λιγότερο συχνό σε άλλα Δικαστήρια. Σχετικά με το ΕΔΔΑ, θα πρέπει να πούμε ότι είναι το μοναδικό όργανο το οποία δέχετε τόσο μεγάλο αριθμό προσφυγών σχετικών με τα δικαιώματα των LGBT ατόμων. Επιπλέον, είναι αυτό που έχει εκδώσει πρωτοποριακές αποφάσεις σχετικά με τα LGBT δικαιώματα, και μας ενδιαφέρει άμεσα για τους σκοπούς της διπλωματικής αυτής, καθώς εστιάζουμε στο πλαίσιο του ΣτΕ.

Η διεθνής πρακτική έχει χωριστεί σε τρεις κατηγορίες, ανάλογα με την φύση των δικαιωμάτων που περιλαμβάνουν. Έτσι, διακρίνεται σε υποθέσεις γενικών δικαιωμάτων, ατομικών δικαιωμάτων των LGBT ατόμων και δικαιωμάτων ομοφυλοφιλικών ζευγαριών. Η Κατηγοριοποίηση αυτή βασίζεται στη διάκριση με τα δικαιώματα ετεροφυλόφιλων. Στην πρώτη κατηγορία, «τα βασικά δικαιώματα» περιλαμβάνουν παραβιάσεις που συμβαίνουν σε LGBT και ετεροφυλόφιλα άτομα, στη δεύτερη, τα «ατομικά δικαιώματα LGBT ατόμων» αναφέρονται σε παραβιάσεις δικαιωμάτων των LGBT ατόμων που δεν πλήττουν τους ετεροφυλόφιλους, και στην τρίτη, τα «δικαιώματα ομοφυλοφιλικών ζευγαριών» αναφέρονται στα δικαιώματα των ομοφυλοφιλικών ζευγαριών σε σχέση με τα ετεροφυλόφιλα ζευγάρια.

1. Γενικά Δικαιώματα

Ως «γενικά δικαιώματα» προσδιορίζονται τα ανθρώπινα δικαιώματα, τα οποία αναφέρονται σε όλα τα άτομα (LGBT άτομα και ετεροφυλόφιλους), ανεξαρτήτως δηλαδή του σεξουαλικού τους προσανατολισμού. Εδώ γίνεται μία διάκριση σε σχέση με τα δικαιώματα των LGBT ατόμων που εξετάζονται στο επόμενο κεφάλαιο, που παραβιάζονται μόνο στα LGBT άτομα και όχι στους ετεροφυλόφιλους. Τα βασικά ανθρώπινα δικαιώματα περιλαμβάνουν δικαιώματα όπως το δικαίωμα στη ζωή, την απαγόρευση των βασανιστηρίων, την ελευθερία έκφρασης και την ελευθερία του συνέρχεσθαι και του συνεταιρίζεσθαι.

Όλοι έχουν δικαίωμα στη ζωή και κανείς δεν πρέπει να στερείται από αυτό για κανένα λόγο. Σύμφωνα με τις *Αρχές της Yogyakarta*, «κανείς δεν πρέπει να στερείται το δικαίωμα στη ζωή λόγω του σεξουαλικού του προσανατολισμού ή την ταυτότητα φύλου του», και «η θανατική ποινή δεν θα πρέπει να επιβάλλεται σε κανέναν λόγω συναινετικής σεξουαλικής δραστηριότητας μεταξύ ατόμων που είναι μεγαλύτερα από την ηλικία συναίνεσης για λόγους σεξουαλικού προσανατολισμού ή ταυτότητας φύλου»⁶⁷. Στην πραγματικότητα όμως διαπιστώνουμε ότι υπάρχουν πολλές χώρες όπου τα LGBT άτομα αντιμετωπίζουν σοβαρές παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων τους όπως δολοφονίες και εκτελέσεις λόγω της ποινικοποίησης των ομοφυλοφιλικών δραστηριοτήτων, συμπεριλαμβανομένων την δολοφονία ενός ομοφυλόφιλου άνδρα στο Βέλγιο, που τον έλουσαν με βενζίνη και τον πυρπόλησαν, την δολοφονία ενός τρανσέξουαλ υπερασπιστή των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην Αργεντινή, μια έκρηξη βόμβας σε ένα γκέι μπαρ στο Ηνωμένο Βασίλειο, σκοτώνοντας τρία άτομα και τραυματίζοντας δεκάδες άλλα, τη δολοφονία ενός ακτιβιστή για τα δικαιώματα των ομοφυλόφιλων με πολλαπλά τραύματα από μαχαίρι στην Τζαμάικα, με αποτέλεσμα να συγκεντρωθεί ένα πλήθος έξω από το σπίτι του, γελώντας και φωνάζοντάς του συνθήματα όπως «ας τους πάρουμε, έναν κάθε φορά», και τη πρόσφατη δολοφονία δύο λεσβίων υπερασπιστών των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στη Νότια Αφρική⁶⁸. Συχνά, τα εγκλήματα και οι δολοφονίες που βασίζονται στον σεξουαλικό

⁶⁷ The Yogyakarta Principles, *Principles on the application of International Human Rights Law in Relation to Sexual Orientation and Gender Identity*, March 2007, page 12.

⁶⁸ O'FLAHERTY Michael and FISHER John, *Sexual Orientation...* op. cit. p. 208.

προσανατολισμό ή την ταυτότητα φύλου, διαπράττονται από όργανα του κράτους και παραμένουν ατιμώρητα.

Σε περίπου 76 χώρες υπάρχουν νόμοι που απαγορεύουν τις συναινετικές ομοφυλοφιλικές δραστηριότητες μεταξύ ενηλίκων, ενώ σε επτά χώρες⁶⁹ η θανατική ποινή επιβάλλεται σε ομοφυλόφιλους⁷⁰. Για τον λόγο αυτό, μια κοινή δήλωση⁷¹ εκδόθηκε το Δεκέμβριο του 2008 από τη Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ καταδικάζοντας τις δολοφονίες, τα βασανιστήρια και τις αυθαίρετες συλλήψεις των LGBT ατόμων και άλλες παραβιάσεις δικαιωμάτων του ανθρώπου. Η δήλωση αυτή υποστηρίχθηκε από 67 κράτη, ενώ τον Μάρτιο του 2011, 85 κράτη δημοσίευσαν μια παρόμοια δήλωση⁷² για τα ανθρώπινα δικαιώματα των LGBT ατόμων στο Συμβούλιο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου των Ηνωμένων Εθνών. Σε τέτοιες χώρες, τα LGBT άτομα βιώνουν καθημερινά τον φόβο για την ζωή τους και για αυτό το λόγο αποφασίζουν να εγκαταλείψουν τη χώρα αναζητώντας άσυλο σε κάποια άλλη χώρα.

Το δικαίωμα στο άσυλο είναι ένα δικαίωμα που προστατεύεται από το άρθρο 14 της Οικουμενικής Διακήρυξης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, αλλά και από την Σύμβαση του 1951 σχετικά με το Καθεστώς των Προσφύγων⁷³ και το Πρωτόκολλό της, του 1967⁷⁴. Η Σύμβαση περιλαμβάνει τον ορισμό του όρου «*πρόσφυγας*» και εδραιώνει την ελάχιστη μεταχείριση των προσφύγων. Σύμφωνα με τον ορισμό αυτό «*ο όρος πρόσφυγας θα πρέπει να εφαρμόζεται σε κάθε άτομο που λόγω βάσιμου φόβου δίωξης για λόγους φυλής, θρησκείας, εθνικότητας, συμμετοχής σε συγκεκριμένη κοινωνική ομάδα ή πολιτικών πεποιθήσεων, βρίσκεται εκτός της χώρας της ιθαγένειάς του και δεν είναι σε θέση ή, λόγω του φόβου αυτού, δεν επιθυμεί να θέσει εαυτόν υπό*

⁶⁹ Ιράν, Μαυριτανία, Νιγηρία, Σαουδική Αραβία, Σουδάν, Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα και Υεμένη. βλ. International Lesbian and Gay Association, 'World Day against Death Penalty: 7 Countries Still Put People to Death for Same-Sex Acts', Press Release, 10 October 2007.

⁷⁰ HAMMARBERG Thomas, *Discrimination...* op. cit. p.51.

⁷¹ GA/63/635, *Promotion and protection of human rights: human rights questions, including alternative approaches for improving the effective enjoyment of human rights and fundamental freedoms*, 22 December 2008.

⁷² UN, Human Rights Council, *Follow-up and implementation of the Vienna Declaration and Program of Action*, 22 March 2011.

⁷³ UN, *Convention relating to the Status of Refugees*, adopted on 28 July 1951.

⁷⁴ UN, General Assembly, *Protocol Relating to the Status of Refugees*, 31 January 1967.

την προστασία της εν λόγω χώρας»⁷⁵. Μπορεί να μην περιλαμβάνονται οι λόγοι σεξουαλικού προσανατολισμού ή ταυτότητας φύλου στον ορισμό αυτό, όμως σύμφωνα με τις Κατευθυντήριες Οδηγίες για τα Αιτήματα Ασύλου που στηρίζονται στο Σεξουαλικό Προσανατολισμό και στην Ταυτότητα φύλου⁷⁶, «όταν οι πράξεις κακοποίησης και διάκρισης δεν τιμωρούνται και/ή όταν είναι ποινικοποιημένος ο σεξουαλικός προσανατολισμός, οι λεσβίες, οι ομοφυλόφιλοι, οι αμφιφυλόφιλοι και οι τρανσέξουαλ αιτούντες άσυλο μπορεί να εμπίπτουν στον ορισμό του πρόσφυγα της Σύμβασης του 1951 για το Καθεστώς των Προσφύγων»⁷⁷. Οι δύο λόγοι μπορεί να καλύπτονται από τη Σύμβαση υπό τους λόγους των «πολιτικών πεποιθήσεων», «θρησκείας» ή «συμμετοχής σε συγκεκριμένη κοινωνική ομάδα»⁷⁸.

Την προσέγγιση αυτή έχει υιοθετήσει το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου στην υπόθεση *Soering v. UK*⁷⁹, όπου αποφάνθηκε ότι «η απόφαση από ένα Συμβαλλόμενο Κράτος να εκδώσει ένα φυγά μπορεί να οδηγήσει σε παραβίαση σύμφωνα με το άρθρο 3 της Σύμβασης, και ως εκ τούτου να υπέχει ευθύνη στο πλαίσιο της Σύμβασης, όταν σημαντικοί λόγοι έχουν δείξει ότι, εφόσον εκδοθεί ο ενδιαφερόμενος θα αντιμετωπίζει πραγματικό κίνδυνο να υποβληθεί σε βασανιστήρια ή σε απάνθρωπη ή ταπεινωτική μεταχείριση ή τιμωρία στην χώρα προέλευσης»⁸⁰. Το Δικαστήριο έχει δεχθεί άλλες δύο παρόμοιες προσφυγές⁸¹ που σχετίζονται με το δικαίωμα στο άσυλο από άτομα που κινδύνευαν για λόγους σεξουαλικού προσανατολισμού ή ταυτότητας φύλου, όμως οι προσφυγές κρίθηκαν απαράδεκτες, με αποτέλεσμα να μην υπάρχει κάποια σχετική απόφαση.

⁷⁵ UN, *Convention relating to the Status of Refugees*, adopted on 28 July 1951, art. 1A(2).

⁷⁶ Ύπατη Αρμοστεία του Ο.Η.Ε. για τους Πρόσφυγες, *Κατευθυντήριες Οδηγίες για τα Αιτήματα Ασύλου που στηρίζονται στο Σεξουαλικό Προσανατολισμό και στην Ταυτότητα φύλου*, Τμήμα Πολιτικής της Διεθνούς Προστασίας και Νομικών Γνωμοδοτήσεων Διεύθυνση Υπηρεσιών Διεθνούς Προστασίας Γενεύη, 21 Νοεμβρίου 2008.

⁷⁷ *Ibid.* par. 3.

⁷⁸ *Ibid.* par. 32.

⁷⁹ ECtHR, *Case of Soering v. United Kingdom*, Application no. 14038/88, Judgment of 07 July 1989.

⁸⁰ *Ibid.* par. 91.

⁸¹ ECtHR, *Case of D. B. N. v. United Kingdom*, Application no. 26550/10, και *Case of K. N. v. France*, Application no. 47129/09.

Τα δικαιώματα της ελευθερίας έκφρασης και της ελευθερίας του συνέρχεσθαι και του συνεταιρίζεσθαι συνήθως είναι αλληλένδετα και για τον λόγο αυτό τα εξετάζουμε μαζί. Η ελευθερία έκφρασης είναι συχνά συστατικό στοιχείο της ελευθερίας του συνέρχεσθαι και του συνεταιρίζεσθαι, όταν άτομα συγκεντρώνονται για να εκφράσουν συνολικά τις απόψεις τους, ενώ αποτελούν την καρδιά της δημοκρατίας⁸². Τα LGBT άτομα συγκεντρώνονται σε πάρα πολλές χώρες για να διαμαρτυρηθούν κατά της ομοφοβίας, της τρανσοφοβίας και να προωθήσουν τα ίσα δικαιώματα για όλους. Τέτοιου είδους συγκεντρώσεις λαμβάνουν το χαρακτήρα παρέλασης περηφάνιας, από τον αγγλικό όρο *Gay Pride*. Σε πολλές χώρες, οι παρελάσεις αυτές απαγορεύονται και σε κάποιες περιπτώσεις καταστέλλονται ή αποτελούν χώρο βίαιων επιθέσεων. Σύμφωνα με την ελευθερία του συνέρχεσθαι και συνεταιρίζεσθαι ⁸³ ειρηνικά, τα κράτη έχουν την υποχρέωση να μην παρεμβαίνουν σε ειρηνικές συγκεντρώσεις πολιτών, αλλά και να τις προστατεύουν από ιδιωτικές παρεμβάσεις. Απαγορεύσεις των ελευθεριών αυτών μπορούν να γίνουν μόνο αν προβλέπεται κάτι τέτοιο από τη νομοθεσία και αποτελούν αναγκαία μέτρα σε μία δημοκρατική κοινωνία για την επίτευξη της εθνικής ασφάλειας, της δημόσιας ασφάλειας, της προάσπισης της τάξεως και της πρόληψης του εγκλήματος, της προστασία της υγείας, των ηθών και των δικαιωμάτων και των ελευθεριών των άλλων⁸⁴. Έτσι, το ΕΔΔΑ σε προσφυγές που αφορούν της ελευθερίες αυτές, εφαρμόζει πάντα το τεστ⁸⁵ που περιγράφεται στο άρθρο 11 της Σύμβασης.

Μόνο ειρηνικές συγκεντρώσεις προστατεύονται από την ελευθερία του συνέρχεσθαι, ενώ σύμφωνα με την υπόθεση *Guneri and Others v. Turkey*⁸⁶, οι κρατικές αρχές μπορούν να προστατεύσουν τις συγκεντρώσεις μετά από προηγούμενη ειδοποίηση των διοργανωτών, αλλά η

⁸² Commissioner for Human Rights, *Discrimination on grounds of sexual orientation and gender identity, Background document*, CoE, October 2011, p. 66.

⁸³ Η ελευθερία του συνέρχεσθαι ειρηνικά και του συνεταιρίζεσθαι προστατεύεται από το άρθρο 20 της Οικουμενικής Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, από τα άρθρα 21 και 22 του Διεθνούς Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα, από το άρθρο 5(d)(ix) της Διεθνούς Σύμβασης για την Εξάλειψη όλων των μορφών φυλετικών Διακρίσεων, από το άρθρο 15 της Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού και από τα άρθρα 10 και 11 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου.

⁸⁴ Συμβούλιο της Ευρώπης, Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, 1951, άρθρο 11.

⁸⁵ Commissioner for Human Rights, *Discrimination...* op. cit. p. 65.

⁸⁶ ECtHR, *Case of Guneri and Others v. Turkey*, Application nos. 42853/98, 43609/98 and 44291/98, Judgment of 12 July 2005, par. 79.

απουσία της τελευταίας δεν δικαιολογεί την παραβίαση του δικαιώματος του συνέρχεσθαι, με αναγκαστική λήξη της⁸⁷. Πάραυτα, η ελευθερία του συνέρχεσθαι και του συνεταιρίζεσθαι παραβιάζεται πολύ συχνά, με πρόσφατα περιστατικά στην Ρωσία, στην Μολδαβία, στη Ρουμανία, στη Πολωνία, και στη Λετονία όπου απαγορεύτηκαν οι παρελάσεις περηφάνιας των ομοφυλόφιλων υπέρ της ανοχής και των ίσων δικαιωμάτων⁸⁸. Στις υποθέσεις *Bączkowski v. Poland*⁸⁹ και *Alekseyev v. Russia*⁹⁰, το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου αποφάνθηκε ότι η μη παροχή αδείας για την ειρηνική συγκέντρωση ομάδων LGBT ατόμων παραβίασε το δικαίωμα του συνέρχεσθαι που προστατεύεται από τη Σύμβαση, και το δικαίωμα στη μη διάκριση λόγω σεξουαλικού προσανατολισμού. Προσθέτει ακόμη ότι «έχει τονίσει στο παρελθόν, ότι η ελευθερία του συνέρχεσθαι, όπως κατοχυρώνεται στο άρθρο 11 της Σύμβασης προστατεύει μια διαδήλωση που μπορεί να ενοχλήσει ή να προσβάλει πρόσωπα που εναντιώνονται με τις ιδέες ή τους ισχυρισμούς που επιδιώκει να προωθήσει»⁹¹ και ότι «θα ήταν ασυμβίβαστο με τις αξίες της Σύμβασης, αν η άσκηση των δικαιωμάτων της Σύμβασης από μια ομάδα μειοψηφίας εξαρτάται από την αποδοχή της από την πλειοψηφία. Με τον τρόπο αυτό, τα δικαιώματα μιας μειονοτικής ομάδας στην ελευθερία της θρησκείας, της έκφρασης και του συνέρχεσθαι θα ήταν απλώς θεωρητική παρά πρακτική και αποτελεσματική, όπως απαιτείται από τη Σύμβαση»⁹². Στην ίδια απόφαση το Δικαστήριο υπογραμμίζει ότι «το να παρέχει [ένα κράτος] ουσιαστικά δικαιώματα σε ομοφυλόφιλα άτομα είναι θεμελιωδώς διαφορετικό, από το να τους αναγνωρίζει το δικαίωμα να κάνουν εκστρατεία για τα δικαιώματα αυτά. Δεν υπάρχει καμία αμφιβολία σχετικά με την αναγνώριση των άλλων κρατών μελών του δικαιώματος των ατόμων να αυτοπροσδιορίζονται ανοιχτά ως gay, λεσβίες ή οποιαδήποτε άλλη σεξουαλική μειονότητα, καθώς και να προωθούν τα

⁸⁷ ECtHR, *Case of Oya Ataman v. Turkey*, Application no. 74552/01, Judgment of 5 December 2006, par. 39.

⁸⁸ International Commission Of Jurists, *Sexual Orientation, Gender Identity and Justice: A Comparative Law Casebook*, Geneva, Switzerland. p. 94

⁸⁹ ECtHR, *Case of Bączkowski v. Poland*, Application no. 1543/06, Judgment of 3 May 2007.

⁹⁰ ECtHR, *Case of Alekseyev v. Russia*, Applications nos. 4916/07, 25924/08 and 14599/09, Judgment of 11 April 2011.

⁹¹ Ibid. par. 73.

⁹² Ibid. par. 81.

δικαιώματα και τις ελευθερίες τους, ιδίως με την άσκηση της ελευθερίας του συνέρχεσθαι ειρηνικώς»⁹³

Στην περίπτωση τώρα όπου σε μία διαμαρτυρία ή συγκέντρωση υπάρχουν βίαιες αντιδράσεις, το κράτος έχει την θετική υποχρέωση να προστατεύσει τις νόμιμες συγκεντρώσεις ώστε να εξελιχθούν ειρηνικά και να μην διακοπουν από αντίπαλες διαδηλώσεις. Την άποψη αυτή διατύπωσε το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου στην υπόθεση *Plattform "Ärzte für das Leben" v. Austria*⁹⁴, στην οποία δήλωσε ότι «οι συμμετέχοντες πρέπει, όμως, να είναι σε θέση να συνεχίσουν την διαδήλωση χωρίς να φοβούνται ότι θα υποστούν σωματική βία από τους αντιπάλους τους· τέτοιος φόβος θα μπορούσε να αποθαρρύνει τις ενώσεις ή άλλες ομάδες που υποστηρίζουν κοινές ιδέες ή ενδιαφέροντα από το να εκφράζουν ανοιχτά τις απόψεις τους σε εξαιρετικά αμφιλεγόμενα ζητήματα που αφορούν την κοινότητα. Σε μια δημοκρατία το δικαίωμα του να διαδηλώσεις αντίθετα δεν μπορεί να επεκταθεί σε αναστολή της άσκησης του δικαιώματος στη διαδήλωση»⁹⁵.

Ένα ζήτημα που έχει τεθεί στο ΕΔΔΑ είναι η απαγόρευση διαδηλώσεων από μία ένωση πολιτών που δεν χαιρούν αναγνώρισης από τις αρχές. Το Δικαστήριο, στην υπόθεση *Stankov and the United Macedonian Organisation Ilinden v. Bulgaria*⁹⁶, τόνισε «ότι η έλλειψη εγγραφής του προσφεύγοντος σωματείου, γεγονός το οποίο δεν θα μπορούσε από μόνο του, βάσει της ισχύουσας νομοθεσίας, να χρησιμοποιηθεί ως βάση για την απαγόρευση μίας συγκέντρωσης»⁹⁷. Υποστήριξε επίσης ότι αν μία οργάνωση δεν έχει σκοπό να διαδηλώσει βίαια, τότε η απαγόρευση της διαδήλωσης αυτής από τη μεριά των αρχών του κράτους αντιβαίνει με το άρθρο 11 της Σύμβασης⁹⁸.

⁹³ Ibid. par. 84.

⁹⁴ ECtHR, *Case of Plattform "Ärzte für das Leben" v. Austria*, Application no. 10126/82, Judgment of 21 June 1988.

⁹⁵ Ibid. par. 32.

⁹⁶ ECtHR, *Case of Stankov and the United Macedonian Organisation Ilinden v. Bulgaria*, Applications nos. 29221/95 and 29225/95, Judgment of 02 January 2002.

⁹⁷ Ibid. par. 81.

⁹⁸ Ibid. par. 77-78.

Η ελευθερία της έκφρασης που αποτελεί ακρογωνιαίο λίθο της δημοκρατίας είναι η βάση για την απόλαυση και άλλων θεμελιωδών δικαιωμάτων και ελευθεριών. Η ελευθερία της έκφρασης προστατεύεται από μία σειρά από διεθνή κείμενα⁹⁹ και πρέπει να γίνεται σεβαστή χωρίς καμία διάκριση, συμπεριλαμβανομένων των λόγων σεξουαλικού προσανατολισμού και ταυτότητας φύλου. Σύμφωνα με το άρθρο 19 του Διεθνούς Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα, υπάρχουν ορισμένοι περιορισμοί της ελευθερίας της έκφρασης, οι οποίοι περιλαμβάνουν το σεβασμό των δικαιωμάτων ή της φήμης των άλλων και τη προστασία της εθνικής ασφάλειας ή της δημόσιας τάξης, ή της δημόσιας υγείας ή των ηθών, και δικαιολογούνται από την αρχή της αναλογικότητας και της αναγκαιότητας για την επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού.

Η Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου έχει αποφανθεί ήδη μία φορά σχετικά με τον περιορισμό των συζητήσεων περί της ομοφυλοφιλίας στην υπόθεση *Hertzberg v. Finland*¹⁰⁰, στην οποία η Επιτροπή δεν αποφάνθηκε παραβίαση του άρθρου 19 του Διεθνούς Συμφώνου, για την ποινικοποίηση την δημόσιας συζήτησης που ενθάρρυναν της ομοφυλοφιλικές σχέσεις¹⁰¹. Σε αντίθεση με την υπόθεση *Hertzberg v. Finland*, στην υπόθεση *Fedotova v. Russia*¹⁰² η Επιτροπή αποφάνθηκε ότι για να μπορούν οι νόμοι να περιορίζουν τα δικαιώματα που προστατεύει το άρθρο 15 του Συμφώνου θα πρέπει «όχι μόνο να συμμορφώνονται με τις αυστηρές απαιτήσεις του άρθρου 19, παράγραφος 3, του Συμφώνου, αλλά πρέπει και οι ίδιοι να είναι συμβατοί με τις διατάξεις, τους στόχους και τους σκοπούς του Συμφώνου, συμπεριλαμβανομένων και των διατάξεων κατά των διακρίσεων του Συμφώνου»¹⁰³. Ενώ προσθέτει ότι «οι εν λόγω περιορισμοί πρέπει να ερμηνεύονται υπό το πρίσμα της καθολικότητας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και της αρχής της απαγορεύσεως των διακρίσεων», και ότι σύμφωνα με την «νομολογία της, η Επιτροπή υπενθυμίζει ότι η απαγόρευση των διακρίσεων βάσει του άρθρου 26 περιλαμβάνει επίσης τις

⁹⁹ Η ελευθερία της έκφρασης προστατεύεται από το άρθρο 19 της Οικουμενικής Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, από το άρθρο 19 του Διεθνούς Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα και από άρθρο 10 της ΕΣΔΑ.

¹⁰⁰ UN Human Rights Committee, *Case of Hertzberg v. Finland*, Communication No. 61/1979, 1985.

¹⁰¹ Ibid. para. 2.1.

¹⁰² UN Human Rights Committee, *Case of Fedotova v. Russia*, Communication No. 1932/2010, 30 November 2012.

¹⁰³ Ibid. par. 10.4.

διακρίσεις λόγω σεξουαλικού προσανατολισμού»¹⁰⁴. Για τους λόγους αυτούς η Επιτροπή υποστήριξε ότι υπήρξε παραβίαση του άρθρου 19(2) σε συνδυασμό με το άρθρο 26 του Συμφώνου.

Στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, δεν υπάρχουν πολλές προσφυγές για επέμβαση στην άσκηση της ελευθερίας της έκφρασης LGBT ατόμων¹⁰⁵. αυτό βέβαια δεν σημαίνει ότι τα LGBT άτομα δεν δέχονται περιορισμούς στην άσκηση του δικαιώματός τους για ελευθερία έκφρασης. Οι περιορισμοί αυτοί εμφανίζονται με δύο τρόπους, με απαγορεύσεις σε δημοσιεύματα του τύπου¹⁰⁶ και με ποινικοποίηση ή προσπάθεια ποινικοποίησης της πολυσυζητημένης «προαγωγής της ομοφυλοφιλίας»¹⁰⁷. Το ΕΔΔΑ στη πρόσφατη υπόθεσή του *Vejdeland v. Sweden*¹⁰⁸, για να διαπιστώσει αν η επέμβαση στην άσκηση της ελευθερίας της έκφρασης αντιβαίνει στο άρθρο 10 της Σύμβασης, επιβεβαίωσε τοτέστ της «αναγκαιότητας σε μία δημοκρατική κοινωνία»¹⁰⁹

¹⁰⁴ Ibid. par. 10.5.

¹⁰⁵ HAMMARBERG Thomas, *Discrimination...* op. cit. p. 76.

¹⁰⁶ Τέτοιες απαγορεύσεις έχουν λάβει χώρα στο Αζερμπαϊτζάν, την Πολωνία και την Τουρκία.

¹⁰⁷ Υποθέσεις στην Ρωσία και την Πολωνία, οι οποίες εξετάζονται στο δεύτερο μέρος.

¹⁰⁸ ECtHR, Case of *Vejdeland v. Sweden*, Application no.1813/07, Judgment of 09 May 2012.

¹⁰⁹ Ibid. par. 50-51.

2. Ατομικά Δικαιώματα των LGBT ατόμων

Στο κεφάλαιο αυτό εξετάζονται υποθέσεις της διεθνούς πρακτικής σχετικά με τα ανθρώπινα δικαιώματα των LGBT ατόμων, και αναφέρονται σε παραβιάσεις που πλήττουν μόνο τα LGBT άτομα και όχι τα ετεροφυλόφιλα άτομα. Τα «ατομικά δικαιώματα» που εξετάζονται παρακάτω περιλαμβάνουν το δικαίωμα στην ιδιωτική ζωή καθώς και την απαγόρευση των διακρίσεων.

Σύμφωνα με το άρθρο 8 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και το άρθρο 17 του Διεθνούς Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα, η ιδιωτική ζωή των ατόμων προστατεύεται. Δηλαδή, υπάρχει μία ζώνη αυτονομίας για κάθε άτομο, μέσα στην οποία ο καθένας μπορεί να ζει την προσωπική του ζωή και να κάνει τις επιλογές του χωρίς καμία επιρροή¹¹⁰. Η πρώτες επιτυχημένες υποθέσεις δικαιωμάτων του ανθρώπου για το ζήτημα του σεξουαλικού προσανατολισμού έγιναν στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και σχετίζονται με τις ομοφυλοφιλικές σεξουαλικές πράξεις και το δικαίωμα στην ιδιωτική ζωή.

Στις υποθέσεις *Dudgeon v. UK*¹¹¹ και *Norris v. Ireland*¹¹² το Δικαστήριο αποφάσισε ότι η ποινικοποίηση ομοφυλοφιλικών σεξουαλικών πράξεων αποτελούσε παραβίαση του άρθρου 8 της Σύμβασης. Και σε περιπτώσεις όπου ο νόμος δεν εφαρμοζόταν, όπως στην υπόθεση *Modinos v. Cyprus*¹¹³, το Δικαστήριο δήλωσε ότι μία «σταθερή πολιτική» μη άσκησης διώξεων δεν αποτελούσε ακύρωση του νόμου ποινικοποίησης. Ζητήματα ιδιωτικής ζωής εξετάστηκαν και σε υποθέσεις ομοφυλόφιλων στρατιωτικών, όπως στις υποθέσεις *Smith and Grandy v. UK*¹¹⁴ και *Lustig-Prean and Beckett v. UK*¹¹⁵, όπου το Δικαστήριο δήλωσε ότι οι έρευνες σχετικά με τον σεξουαλικό προσανατολισμό στρατιωτικού προσωπικού και η απαλλαγή από τις στρατιωτικές

¹¹⁰ O'FLAHERTY Michael, *Sexual Orientation...* op. cit. p. 334.

¹¹¹ ECtHR, *Case of Dudgeon v. The United Kingdom*, Application no. 7525/76, Judgment of 22 October 1981.

¹¹² ECtHR, *Case of Norris v. Ireland*, Application no. 10581/83, Judgment of 26 October 1988.

¹¹³ ECtHR, *Case of Modinos v. Cyprus*, Application no. 15070/89, judgment of 22 April 1993.

¹¹⁴ ECtHR, *Case of Smith and Grandy v. United Kingdom*, Applications nos. 33985/96 and 33986/96, Judgment of 27 September 1999.

¹¹⁵ ECtHR, *Case of Lustig-Prean and Beckett v. United Kingdom*, Applications nos. 31417/96 and 32377/96, judgment of 27 September 1999.

υπηρεσίες λόγω της ομοφυλοφιλίας τους, αποτελούν παραβιάσεις τις ιδιωτικής τους ζωής και παραβιάζουν το άρθρο 8 της Σύμβασης. Το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι μία τέτοιου είδους επέμβαση δεν ήταν απαραίτητη σε μία δημοκρατική κοινωνία, κάτι που σύμφωνα με την πάγια νομολογία του, αποτελεί ένα τέστ που κάνει το Δικαστήριο¹¹⁶, αυτό του «απαραίτητου σε μία δημοκρατική κοινωνία», που περιλαμβάνει δύο σημεία: πρώτον, ότι η επέμβαση θα πρέπει να βρίσκεται σε συμφωνία με την «κοινωνική ανάγκη», και δεύτερον, σε «αναλογία με τον επιδιωκόμενο σκοπό». Για τον λόγο ότι η απαγόρευση αφορά πολύ ευαίσθητα σημεία της ιδιωτικής ζωής, μόνο «ιδιαίτερα σημαντικοί λόγοι» μπορούν να δικαιολογήσουν επέμβαση¹¹⁷.

Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου έχει επίσης αναγνωρίσει το δικαίωμα στην ιδιωτική ζωή και σε υποθέσεις που σχετίζονται στην ταυτότητα φύλου. Η προσέγγιση που κάνει το Δικαστήριο βασίζεται στο ότι η ιδιωτική ζωή κάποιου μπορεί να επεκτείνεται και στις επιλογές που κάνει κανείς σχετικά με την ταυτότητα φύλου του ή την έκφρασή της. Οι υποθέσεις αυτές αναφέρονται στην θετική υποχρέωση του κάθε κράτους να κάνει τις απαραίτητες αλλαγές σε βασικά έγγραφα κάποιου, τα οποία είναι απαραίτητα για να ζήσει κανείς με την καινούρια του ταυτότητα φύλου, και όχι στην προσπάθεια να απαγορεύσουν τα κράτη τις επιλογές των ατόμων για την ταυτότητα φύλου τους. Η πιο σημαντική υπόθεση που σχετίζεται με την ταυτότητα φύλου είναι η *Goodwin v. UK*, στην οποία το Δικαστήριο δήλωσε ότι η άρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου να αλλάξει τις νομικές ταυτότητες της προσφεύγουσας αποτελούσε παραβίαση του άρθρου 8 της Σύμβασης. Το Δικαστήριο επανέλαβε την άποψη αυτή και στην υπόθεση *I v. UK*¹¹⁸.

Η Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου στην υπόθεση *Toonen v. Australia*, υιοθέτησε την άποψη του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, και θεώρησε ότι η ποινικοποίηση των ομοφυλοφιλικών σεξουαλικών σχέσεων αποτελεί μία αδικαιολόγητη παρέμβαση στην ιδιωτική ζωή του προσφεύγοντα, και αποτελεί παραβίαση του άρθρου 17 του

¹¹⁶ International Commission Of Jurists, *Sexual Orientation...* op. cit. p. 123-124.

¹¹⁷ *Lustig - Prean v. UK*, para. 80-82.

¹¹⁸ ECtHR *Case of I. v. United Kingdom*, Application No. 25680/94, Judgment of 11 July 2002.

Συμφώνου¹¹⁹. Δυστυχώς, η Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, δεν είχε την ευκαιρία να επαναλάβει την άποψη της αυτή σε κάποια άλλη υπόθεση καθώς δεν υπάρχει κάποια παρόμοια αναφορά.

Εκτός από τον σεβασμό στην ιδιωτική ζωή, ένας μεγάλος αριθμός υποθέσεων βασίζεται στο άρθρο 14 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, σύμφωνα με το οποίο τα δικαιώματα και οι ελευθερίες που προστατεύονται από την Σύμβαση θα πρέπει να γίνονται σεβαστά ασχέτως διακρίσεως φύλου, φυλής...γεννήσεως ή άλλης καταστάσεως. Σύμφωνα με την πάγια νομολογία του Δικαστηρίου, η διαφορετική μεταχείριση συνιστά δυσμενή διάκριση σύμφωνα με το άρθρο 14 της Σύμβασης, εφόσον δεν υπάρχει καμία «αντικειμενική και εύλογη αιτιολόγηση», δηλαδή αν δεν έχει έναν «νόμιμο σκοπό», ή αν δεν υπάρχει «εύλογη σχέση αναλογικότητας ανάμεσα στα χρησιμοποιούμενα μέσα και τον σκοπό που επιδιώκεται»¹²⁰. Επιπλέον, τα συμβαλλόμενα κράτη έχουν μια ορισμένη διακριτική ευχέρεια όσον αφορά την εκτίμηση κατά πόσο και σε ποιο βαθμό οι διαφορές σε παρόμοιες καταστάσεις δικαιολογούν διαφορετική μεταχείριση. Η άποψη αυτή, επιβεβαιώθηκε στην υπόθεση *S.L. v. Austria*¹²¹, όπου το Δικαστήριο υπενθύμισε ότι ο σεξουαλικός προσανατολισμός είναι μια έννοια που καλύπτεται από το άρθρο 14 της Σύμβασης και ότι όπως ακριβώς οι διακρίσεις λόγω φύλου, έτσι και οι διακρίσεις λόγω γενετήσιου προσανατολισμού απαιτούν ιδιαίτερα σοβαρούς λόγους για να δικαιολογηθούν¹²².

Στις υποθέσεις *Sutherland v. UK*¹²³ και *L. and V. v. Austria*¹²⁴ το Δικαστήριο πραγματεύτηκε το ζήτημα της ηλικίας της συγκατάθεσης για σεξουαλική δραστηριότητα. Έτσι, στην υπόθεση *Sutherland v. UK*, το Δικαστήριο δήλωσε ότι η απαγόρευση των διακρίσεων απαιτεί την εξίσωση των ηλικιών συγκατάθεσης συναινετικών ομοφυλόφιλων και

¹¹⁹ Ibid. par. 8,6.

¹²⁰ *Salgueiro da Silva Mouta v. Portugal*, par. 29

¹²¹ ECtHR, *Case of S.L. v. Austria*, Application no. 45330/99, Judgment of 9 April 2003.

¹²² Ibid. par. 37.

¹²³ ECtHR, *Case of Sutherland v. United Kingdom*, Application no. 25186/94, 27 March 2001.

¹²⁴ ECtHR, *Case of L. and V. v. Austria*, Applications nos. 39392/98 and 39829/98, Judgment of 9 April 2003.

ετεροφυλόφιλων σχέσεων και ότι δεν υπάρχει επαρκής αιτιολόγηση για διατήρηση μεγαλύτερου ορίου ηλικίας συγκατάθεσης για ομοφυλόφιλους άντρες σε σχέση με τους ετεροφυλόφιλους¹²⁵. Η απόφαση *Sutherland* είναι εξαιρετικά σημαντική καθώς ανέτρεψε την μέχρι τότε νομολογία του Δικαστηρίου σχετικά με την διάκριση στην ηλικία συγκατάθεσης μεταξύ ομοφυλόφιλων και ετεροφυλόφιλων. Σχετικά με τις ομαδικές ιδιωτικές σεξουαλικές δραστηριότητες, το Δικαστήριο στην υπόθεση *A.D.T. v. UK*¹²⁶ έχει δηλώσει ότι η ποινικοποίηση των ομαδικών σεξουαλικών δραστηριοτήτων που λαμβάνουν χώρα ιδιωτικά αποτελεί παραβίαση του δικαιώματος στην ιδιωτική ζωή (άρθρο 8 της Σύμβασης)¹²⁷.

Σε αντίθεση με τη δυναμική κινητικότητα της νομολογίας του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Διακιωμάτων του Ανθρώπου, το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης έχει ασχοληθεί με ζητήματα διακρίσεων για λόγους σεξουαλικού προσανατολισμού κυρίως σε θέματα που αφορούν την εργασία. Έτσι, το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης στη υπόθεση *Tadao Maruko v Versorgungsanstalt der deutschen Bühnen*¹²⁸ αποφάνθηκε ότι «η άρνηση καταβολής σύνταξης στον επιζώντα σύντροφο αποβιώσαντος ιδίου φύλου συνιστά άμεση διάκριση λόγω σεξουαλικού προσανατολισμού». Σύμφωνα με την απόφαση αυτή, εάν ένα κράτος-μέλος διαπιστώσει ότι το καθεστώς ενός ζευγαριού σε ελεύθερη συμβίωση, είναι «παρεμφερές» με το καθεστώς ενός παντρεμένου ζευγαριού οφείλει να παρέχει τα ίδια δικαιώματα που απορρέουν από το κοινοτικό δίκαιο¹²⁹. Ακόμη, στην απόφαση *P v. S and Cornwall County*, το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι η διάκριση κατά ενός transgender εργαζόμενου αποτελεί διάκριση φύλου, η οποία απαγορεύεται από την Οδηγία της ΕΕ για την Ίση Μεταχείριση¹³⁰, η οποία απαγορεύει την διαφορετική μεταχείριση για φυλετικούς λόγους. Σύμφωνα με το Δικαστήριο η Οδηγία «δεν

¹²⁵ *Sutherland v. United Kingdom*, par.66.

¹²⁶ ECtHR, *Case of A.D.T. v. The United Kingdom*, Application no. 35765/97, Judgment of 31/10/2000.

¹²⁷ *Ibid.* par. 38.

¹²⁸ CJEU, *Case C-267/06 Tadao Maruko v Versorgungsanstalt der deutschen Bühnen*, Judgment of 1 April 2008.

¹²⁹ *Ibid.* par.. 72.

¹³⁰ Council Directive 76/207/EEC, *on the implementation of the principle of equal treatment for men and women as regards access to employment, vocational training and promotion, and working conditions*, 9 February 1976.

αναφέρεται απλά σε διακρίσεις βάσει του γεγονότος ότι ένα άτομο ανήκει σε κάποιο φύλο», αλλά εφαρμόζεται και σε άτομα που έχουν αλλάξει φύλο¹³¹.

Ένας μεγάλος αριθμός προσφυγών που αφορούν σε transgender άτομα έχει απασχολήσει το ΕΔΔΑ και περιλαμβάνει τις περισσότερες φορές το ζήτημα της νομικής αναγνώρισης του φύλου μετά από επαναπροσδιορισμό του φύλου. Στην υπόθεση *B. v. France*¹³², το Δικαστήριο θεώρησε ότι η πλήρης έλλειψη αναγνώρισης του νέου φύλου της προσφεύγουσας αποτελεί παραβίαση του δικαιώματός της στον σεβασμό στην ιδιωτική ζωή και του άρθρου 8 της Σύμβασης, ενώ δήλωσε ότι παρά το περιθώριο εκτίμησης του κράτους, η δίκαιη ισορροπία μεταξύ του γενικού συμφέροντος και του ιδιωτικού συμφέροντος δεν έγινε σεβαστή¹³³. Στις πρωτοποριακές υποθέσεις *Christine Goodwin v. UK* και *I. v. UK*, το Δικαστήριο υπογράμμισε ότι «ο τρανσεξουαλισμός έχει ευρεία διεθνή αναγνώριση ως μια ιατρική πάθηση για την οποία η θεραπεία παρέχεται προκειμένου να δώσει την ανακούφιση»¹³⁴ και αποφάνθηκε ότι η άρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου να αναγνωρίσει το νέο φύλο μετά την εγχείρηση και το δικαίωμά στο γάμο των προσφευγόντων σύμφωνα με το νέο φύλο τους, αποτελεί παραβίαση του άρθρου 8 και του άρθρου 12 της Σύμβασης¹³⁵, σε αντίθεση με την μέχρι τότε νομολογία του και τις αποφάσεις του στις υποθέσεις *Rees*¹³⁶, *Cossey*¹³⁷ και *Sheffield and Horsham*¹³⁸ v. UK. Η άποψη αυτή του Δικαστηρίου επιβεβαιώθηκε και στην υπόθεση *Grant v. UK*¹³⁹, όπου το Δικαστήριο διαπίστωσε παραβίαση του άρθρου 8 της Σύμβασης, μετά την δημοσίευση της απόφασης *Goodwin* του Δικαστηρίου, λόγω της άρνησης του Ηνωμένου Βασιλείου να συνταξιοδοτήσει την εγχειρισμένη από άνδρα σε γυναίκα προσφεύγουσα στην ηλικία των 60 ετών, όπως όριζε η νομοθεσία της

¹³¹ *P v. S and Cornwall County*, par. 20-21.

¹³² ECtHR, *Case of B. v. France*, Application no. 13343/8, Judgment of 25 March 1992.

¹³³ *Ibid.* par. 63.

¹³⁴ *Goodwin v. UK*, par.81.

¹³⁵ *Ibid.* par. 97-104.

¹³⁶ ECtHR, *Case of Rees v. United Kingdom*, Application no. 9532/81, Judgment of 17 October 1986.

¹³⁷ ECtHR, *Case of Cossey v. The United Kingdom*, Application no. 10942/84, Judgment of 27 September 1990.

¹³⁸ ECtHR, *Case of Sheffield and Horsham v. United Kingdom*, Application nos 22985/93 23390/94, Judgment of 30 July 1998.

¹³⁹ ECtHR, *Case of Grant v. United Kingdom*, Application no. 32570/03, Judgment of 23 May 2006.

χώρας για τις γυναίκες¹⁴⁰. Τέλος, παραβίαση του άρθρου 8 της Σύμβασης διαπιστώθηκε και στην υπόθεση *Van Kuck v. Germany*¹⁴¹, στην οποία το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι «η ταυτότητα φύλου είναι ένα από τα πιο ευαίσθητα σημεία της ιδιωτικής ζωής ενός ατόμου»¹⁴², κάτι που το επιβεβαίωσε και στην υπόθεση *Schlupf v. Switzerland*¹⁴³. Πρόσθεσε ακόμη ότι «το βάρος ενός ατόμου που βρίσκεται σε μια τέτοια κατάσταση που να πρέπει να αποδείξει την ιατρική αναγκαιότητα της θεραπείας του, συμπεριλαμβανομένων της μη αναστρέψιμης χειρουργικής επέμβασης, κρίνεται δυσανάλογη»¹⁴⁴.

Η απόφαση *Goodwin v. UK*, του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του ανθρώπου σχετικά με το δικαίωμα των τρανσέξουαλ στο γάμο, έχει επιβεβαιωθεί και χρησιμοποιηθεί και από το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Στην υπόθεση *K.B. v. National Health Service Pensions Agency* το Δικαστήριο, τόνισε ότι το ΕΔΔΑ αναγνώρισε το δικαίωμα των τρανσέξουαλ ατόμων να

3. Δικαιώματα ομοφυλοφιλικών ζευγαριών

Στο κεφάλαιο αυτό αναλύεται η νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του

ερμηνεία του νόμου ενοικίασης, οι οποίες απέτρεψαν τον προσφεύγοντα ομοφυλόφιλο σύντροφο του αποθανόντα να επικαλεστεί τη διάταξη αυτή¹⁵³. Το ίδιο σκεπτικό ακολούθησε και στην υπόθεση *Kozak v. Poland*¹⁵⁴, στην οποία το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι «ο σεξουαλικός προσανατολισμός καλύπτεται από το άρθρο 14» και ότι «όταν μια διαφορετική μεταχείριση γίνεται λόγω φύλου ή σεξουαλικού προσανατολισμού, η διακριτική ευχέρεια που παρέχεται στο κράτος είναι στενή και σε τέτοιες περιπτώσεις, η αρχή της αναλογικότητας δεν απαιτεί απλώς το μέτρο να είναι γενικά κατάλληλο για την επίτευξη του σκοπού που επιδιώκεται, αλλά πρέπει επίσης να αποδειχθεί ότι ήταν αναγκαία υπό τις περιστάσεις...αν οι προβαλλόμενοι λόγοι για τη διακριτική μεταχείριση βασίζονται αποκλειστικά στον σεξουαλικό προσανατολισμό του προσφεύγοντος, αυτό θα ισοδυναμούσε με διάκριση σύμφωνα με τη Σύμβαση»¹⁵⁵. Κατά συνέπεια, το Δικαστήριο αποφάσισε ότι τα εθνικά δικαστήρια συγκεντρώθηκαν σε μία μόνο πτυχή των πραγματικών περιστατικών που προσκόμισε ο προσφεύγων προς στήριξη της προσφυγής του, δηλαδή την ομοφυλοφιλική φύση της σχέσης του με τον αποθανόντα¹⁵⁶, κάτι που παραβιάζει το άρθρο 14 σε συνδυασμό με το άρθρο 8 της Σύμβασης.

Θα πρέπει να τονίσουμε ότι με την απόφαση *Karner v. Austria* το Δικαστήριο απέρριψε ένα σημαντικό αριθμό αποφάσεων περί του παραδεκτού της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, όπως οι υποθέσεις *X & Y v. UK*¹⁵⁷, *W.J. & D.P. v. UK*¹⁵⁸, *C. & L.M. v. UK*¹⁵⁹, *B. v. UK*¹⁶⁰ και άλλες¹⁶¹. Όπως υποστηρίζει ο καθηγητής Wintemute, το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης βασίστηκε στις αποφάσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Δικαιωμάτων του

¹⁵³ Ibid. par. 42.

¹⁵⁴ ECtHR, *Case of Kozak v. Poland*, Application no. 13102/02, Judgment of 2 May 2010.

¹⁵⁵ Ibid. par. 92

¹⁵⁶ Ibid. par. 96.

¹⁵⁷ ECtHR, *Case of X. and Y. v. United Kingdom*, Application no. 9369/81, Decision of 03 May 1983.

¹⁵⁸ ECtHR, *Case of W.J. and D.P. v. United Kingdom*, Application no. 12513/86, Decision of 11 September 1986.

¹⁵⁹ ECtHR, *Case of C. & L.M. v. United Kingdom*, Application no. 14753/89, Decision of 9 October 1989.

¹⁶⁰ ECtHR, *Case of B. v. United Kingdom*, Application no 16106/90, Decision of 10 February 1990.

¹⁶¹ Για περισσότερες υποθέσεις βλέπε WINTEMUTE Robert, *SEXUAL ORIENTATION AND GENDER IDENTITY DISCRIMINATION: THE CASE LAW OF THE ECtHR AND THE EUROPEAN COURT OF JUSTICE*, Summary prepared for ILGA-Europe to submit to Mr. Thomas HAMMARBERG, Commissioner for Human Rights, CoE, 20 Oct. 2006 [updated to 11 June 2008 for Bologna conference], p. 7.

Ανθρώπου, στην υπόθεσή του *Grant v. South - West Trains*¹⁶², σύμφωνα με την οποία δήλωσε ότι γενικά οι διακρίσεις βάσει σεξουαλικού προσανατολισμού κατά εργαζομένων δεν παραβιάζουν το άρθρο 141 της ΕΚ. Η συγκεκριμένη απόφαση βρίσκεται σε αντίθεση¹⁶³ με την υπόθεση *P v. S and Cornwall County*, στην οποία το Δικαστήριο υποστήριξε ότι η απόλυση ενός τρανσέξουαλ εργαζόμενου που θα έκανε εγχείρηση επαναπροσδιορισμού φύλου παραβίαζε την Οδηγία Ίσης Μεταχείρισης¹⁶⁴.

Στην πρόσφατη υπόθεση *Schalk and Kopf v. Austria*¹⁶⁵ του ΕΔΔΑ, το Δικαστήριο εξήγησε ότι «από το 2001, όταν εκδόθηκε η απόφαση *Mata Estevez v. Spain*, η ταχεία εξέλιξη των κοινωνικών στάσεων απέναντι στα ζευγάρια του ίδιου φύλου έλαβε χώρα σε πολλά κράτη μέλη» και ότι «από τότε ένας σημαντικός αριθμός κρατών μελών παρέχουν νομική αναγνώριση για ζευγάρια του ίδιου φύλου». Πρόσθεσε επίσης ότι ορισμένες διατάξεις της νομοθεσίας της ΕΕ αντανακλούν επίσης μια αυξανόμενη τάση να περιλαμβάνονται ζευγάρια του ίδιου φύλου στην έννοια της «οικογένειας»¹⁶⁶. Κατά συνέπεια, το Δικαστήριο έκρινε άσκοπο να διατηρήσει την άποψη ότι «σε αντίθεση με ένα ετεροφυλόφιλο ζευγάρι, ένα ομοφυλόφιλο ζευγάρι δεν μπορεί να απολαμβάνει «οικογενειακή ζωή» για τους σκοπούς του άρθρου 8», και αποφάνθηκε ότι «η σχέση των προσφευγόντων, ένα ομοφυλόφιλο ζευγάρι που ζει σε μια σταθερή *de facto* σύμπραξη, εμπίπτει στην έννοια της «οικογενειακής ζωής», όπως ακριβώς και η σχέση ενός ετεροφυλόφιλου ζευγαριού στην ίδια κατάσταση»¹⁶⁷. Όπως ακριβώς οι υποθέσεις *Karner v. Austria* και *Kozak v. Poland* ακύρωσαν στην πραγματικότητα προηγούμενες αποφάσεις του Δικαστηρίου, με τον ίδιο τρόπο η υπόθεση *Schalk and Kopf v. Austria* ενίσχυσε τις αποφάσεις αυτές και ακύρωσε και αυτή προηγούμενες αποφάσεις¹⁶⁸ του που περιελάμβαναν την άποψη ότι τα ομοφυλόφιλα ζευγάρια

¹⁶² CJEU, *Case C-249/96 Grant v. South-West Trains*, Judgment of 17 February 1998.

¹⁶³ BAMFORTH Nicholas, *Sexual Orientation Discrimination after Grant v South-West Trains*, *The Modern Law Review*, Vol. 63, No. 5 (Sep., 2000), p. 694-720.

¹⁶⁴ Council Directive 76/207/EEC, *on the implementation of the principle of equal treatment for men and women as regards access to employment, vocational training and promotion, and working conditions*, 9 February 1976.

¹⁶⁵ ECtHR, *Case of Schalk and Kopf v. Austria*, Application no. 30141/04, Judgment of 22/11/2010

¹⁶⁶ *Ibid.* par. 93.

¹⁶⁷ *Ibid.* par. 94.

¹⁶⁸ Βλέπε *Mata Estevez v. Spain*.

δεν απολαμβάνουν οικογενειακή ζωή, αλλά μόνο ιδιωτική ζωή. Την νέα αυτή προσέγγιση επιβεβαίωσε το Δικαστήριο και σε επόμενες αποφάσεις του, όπως στις υποθέσεις *P.B. and J.S. v. Austria*¹⁶⁹ και *J.M. v. UK*¹⁷⁰.

Το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης μέχρι πρόσφατα, υποστήριζε ότι η γενική αρχή της ίσης μεταχείρισης δεν εφαρμόζεται και σε άλλες μορφές σύμπραξης, με τα ίδια δικαιώματα που έχει το νομικό καθεστώς του γάμου¹⁷¹. Πάραυτα, στην υπόθεση *Tadao Maruko v Versorgungsanstalt der deutschen Bühnen*, το Δικαστήριο υποστήριξε ότι αν μία καταγεγραμμένη σχέση δύο ατόμων του ίδιου φύλου, τους θέτει σε παρόμοια κατάσταση με αυτή δύο παντρεμένων ατόμων διαφορετικού φύλου, τότε ο επιζών σύντροφος δικαιούται να λάβει τη σύνταξη του αποθανόντα. Ενώ, πρόσθεσε ότι τα εθνικά δικαστήρια θα πρέπει να κρίνουν αν η καταγεγραμμένη ομοφυλοφιλική σχέση βρίσκεται σε παρόμοια κατάσταση με αυτή ενός παντρεμένου ετεροφυλόφιλου ζευγαριού¹⁷². Το Δικαστήριο του Λουξεμβούργου επιβεβαίωσε την άποψη αυτή στην υπόθεση *Jürgen Römer v Freie und Hansestadt Hamburg*¹⁷³, στην οποία υπογράμμισε ότι «υπάρχει άμεση διάκριση λόγω σεξουαλικού προσανατολισμού, διότι, σύμφωνα με το εθνικό δίκαιο, ο σύντροφος ζωής (σύναψη του συμφώνου συμβίωσης) είναι μια νομική και πραγματική κατάσταση συγκρίσιμη με εκείνη του εγγάμου, όσον αφορά τη σύνταξη»¹⁷⁴. Την ίδια άποψη υποστήριξε και η Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου στην υπόθεση *X. v. Columbia*¹⁷⁵, στην οποία τόνισε ότι «μια διάκριση μεταξύ συντρόφων του ίδιου φύλου, οι οποίοι δεν δικαιούνται συνταξιοδοτικών παροχών, και ετεροφυλόφιλων συντρόφων, οι οποίοι έχουν αυτό

¹⁶⁹ ECtHR, *Case of P.B. and J.S. v. Austria*, Application no. 18984/02, Judgment of 22 November 2010.

¹⁷⁰ ECtHR, *Case of J.M. v. United Kingdom*, Application no. 37060/06, Judgment of 28 September 2010.

¹⁷¹ Commissioner for Human Rights, *Discrimination...* op. cit. p. 112.

¹⁷² *Tadao Maruko v Versorgungsanstalt der deutschen Bühnen*, par. 2.1.

¹⁷³ CJEU, *Case C-147/08 Jürgen Römer v Freie und Hansestadt Hamburg*, Judgment of 10 May 2011.

¹⁷⁴ *Ibid.* par.67 (2).

¹⁷⁵ UN Human Rights Committee, *X. v. Columbia*, Communication No. 1361/2005, CCPR/C/89/D/1361/2005, 14 May 2007.

το δικαίωμα, δεν είναι εύλογη και αντικειμενική»¹⁷⁶. Την άποψη της αυτή είχε ήδη δηλώσει η Επιτροπή και στην προηγούμενη υπόθεσή της *Young v. Australia*¹⁷⁷.

Όπως ήδη έχουμε αναφέρει, σύμφωνα με το Διεθνές Δίκαιο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, τα ομοφυλόφιλα ζευγάρια δεν απολαμβάνουν το δικαίωμα στο γάμο, όμως θα πρέπει να δούμε την εξελικτική πορεία της διεθνούς νομολογίας σχετικά με τα ζητήματα που αφορούν στο γάμο των LGBT ατόμων. Αρχικά, η Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, στην υπόθεσή της *Joslin v. New Zealand*, επιβεβαίωσε την άποψη του άρθρου 16 της Οικουμενικής Διακήρυξης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, και του άρθρου 23(2) του Διεθνούς Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα, τονίζοντας ότι το δικαίωμα στο γάμο αναφέρεται σε δικαίωμα του άντρα και της γυναίκας και ότι ο γάμος ομοφυλοφίλων αποκλείεται από την προστασία του Συμφώνου¹⁷⁸. Την ίδια άποψη έχει υιοθετήσει και το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου σχετικά με το γάμο ομοφυλοφίλων μέχρι την απόφαση *Goodwin* του 2002, όπου δήλωσε «ότι σύμφωνα με το άρθρο 8 της Σύμβασης, μια δοκιμή παραλληλισμού των βιολογικών παραγόντων δεν μπορεί πλέον να είναι καθοριστική για την άρνηση της νομικής αναγνώρισης της αλλαγής φύλου ενός εγχειρισμένου τρανσέξουαλ»¹⁷⁹. Σημαντικότερη όμως εξέλιξη της νομολογίας του ΕΔΔΑ αποτελεί η απόφαση *Schalk and Kopf v. Austria* του 2010, στην οποία το δικαστήριο ουσιαστικά υιοθέτησε την άποψη ότι, είναι στη ευχέρεια του κάθε κράτους αν θα αναγνωρίζει τους γάμους ομοφυλοφίλων, ενώ τόνισε ότι «δεν θα θεωρεί πλέον ότι το δικαίωμα στο γάμο, όπως κατοχυρώνεται στο άρθρο 12, θα πρέπει σε κάθε περίπτωση να περιορίζεται σε γάμο μεταξύ δύο ατόμων του αντίθετου φύλου. Κατά συνέπεια, δεν μπορεί να λεχθεί ότι το άρθρο 12 δεν έχει εφαρμογή στην αναφορά των προσφευγόντων. Ωστόσο, όπως έχουν τα πράγματα, το ζήτημα αν επιτρέπεται ή όχι ο γάμος ομοφυλοφίλων αφήνεται να ρυθμίζεται από το εθνικό δίκαιο του συμβαλλόμενου κράτους»¹⁸⁰. Ενώ σύμφωνα με τις *Αρχές τις Yogyakarta*, τα κράτη που αναγνωρίζουν το γάμο ή την καταγεγραμμένη συμβίωση ομοφυλόφιλων συντρόφων θα πρέπει

¹⁷⁶ Ibid. par. 7.2.

¹⁷⁷ *Young v. Australia*, par. 10.4.

¹⁷⁸ Ibid. par. 8.2-8.3.

¹⁷⁹ *Goodwin*, par. 100.

¹⁸⁰ *Schalk and Kopf v. Austria*, παρ. 61.

«να λάβουν όλα τα αναγκαία νομοθετικά, διοικητικά και άλλα μέτρα για να εξασφαλίσουν ότι, όλα τα δικαιώματα, προνόμια, υποχρεώσεις ή οφέλη που διατίθενται σε διαφορετικού φύλου παντρεμένα ζευγάρια ή καταγεγραμμένους συντρόφους είναι εξίσου διαθέσιμες σε γάμους ομοφυλοφίλων ή καταγεγραμμένες συμβιώσεις ομοφυλόφιλων συντρόφων»¹⁸¹.

Από τα παραπάνω διαπιστώνουμε ότι η νομολογία του ΕΔΔΑ έχει συρρικνώσει το περιθώριο εκτίμησης των κρατών σε σχέση με την διακριτική μεταχείριση μεταξύ των παντρεμένων ετεροφυλόφιλων ζευγαριών και των ανύπαντρων ομοφυλόφιλων ζευγαριών σε περιπτώσεις όπου τα ζευγάρια ομοφυλοφίλων δεν έχουν πρόσβαση στο γάμο¹⁸², όπως προκύπτει από τις υποθέσεις *Karner v. Austria* και *Kozak v. Poland*, οι οποίες έχουν αναλυθεί παραπάνω.

Ένας τομέας διάκρισης στον οποίο το ΕΔΔΑ άργησε να αποδεχτεί παραβίαση είναι αυτός της κηδεμονίας. Στην υπόθεση *Salguiero da Silva Mouta v. Portugal*, το Δικαστήριο παραδέχτηκε ότι ορισμένα χωρία από την εν λόγω απόφαση του Εφετείου δείχνουν ότι η ομοφυλοφιλία του προσφεύγοντα ήταν καθοριστικός παράγοντας για την τελική απόφαση¹⁸³. Τόνισε επίσης ότι το Εφετείο έλαβε υπόψιν του το γεγονός ότι ο προσφεύγων ήταν ομοφυλόφιλος και ζούσε με έναν άλλο άντρα παρατηρώντας ότι «το παιδί θα πρέπει να ζει σε ... μια παραδοσιακή πορτογαλική οικογένεια» και ότι «δεν είναι καθήκον μας εδώ να καθορίσουμε αν η ομοφυλοφιλία είναι ή δεν είναι μια ασθένεια ή αν πρόκειται για σεξουαλικό προσανατολισμό προς άτομα του ίδιου φύλου. Και στις δύο περιπτώσεις είναι μια ανωμαλία και τα παιδιά δεν πρέπει να μεγαλώνουν στη σκιά ανώμαλων καταστάσεων»¹⁸⁴.

Είναι απαραίτητο να τονίσουμε εδώ, ότι το δικαίωμα στην ιδιωτική και οικογενειακή ζωή δεν περιλαμβάνει το δικαίωμα υιοθεσίας ενός παιδιού, κάτι που επιβεβαιώνεται από τη πάγια νομολογία του ΕΔΔΑ το οποίο έχει υπογραμμίσει ότι υιοθεσία σημαίνει παροχή οικογένειας σε

¹⁸¹ The Yogyakarta Principles, Principles on the application of International Human Rights Law in Relation to Sexual Orientation and Gender Identity, March 2007, principle 24.

¹⁸² Commissioner for Human Rights, *Discrimination...* op. cit. p. 111.

¹⁸³ Ibid. par. 35.

¹⁸⁴ Ibid. par. 34.

ένα παιδί και όχι παιδιού σε μία οικογένεια¹⁸⁵. Έτσι, στην υπόθεση *Fretté v. France*¹⁸⁶, το Δικαστήριο υποστήριξε ότι «η επιστημονική κοινότητα διαιρείται για τις πιθανές επιπτώσεις ενός παιδιού που υιοθετείται από έναν ή περισσότερους ομοφυλόφιλους γονείς, ειδικά λαμβάνοντας υπόψη τον περιορισμένο αριθμό των επιστημονικών μελετών που έχουν διεξαχθεί σχετικά με το θέμα μέχρι σήμερα. Επιπλέον, υπάρχουν μεγάλες διαφορές στην εθνική και διεθνή κοινή γνώμη, για να μην αναφέρουμε το γεγονός ότι δεν υπάρχουν αρκετά παιδιά να υιοθετηθούν για να ικανοποιηθεί η ζήτηση»¹⁸⁷. Η στάση αυτή του Δικαστηρίου άλλαξε στην μεταγενέστερη απόφασή του *E.B. v. France*¹⁸⁸, όπου η προσφεύγουσα, μία γυναίκα που ζούσε σε μία σχέση με μία άλλη γυναίκα, έκανε αίτηση να υιοθετήσει μόνη της ένα παιδί, αλλά η αίτηση της απορρίφθηκε με δικαιολογία, *inter alia*, τον «τρόπο ζωής» της σε σχέση με τον σεξουαλικό προσανατολισμό της. Το Δικαστήριο υπενθύμισε ότι «το γαλλικό δίκαιο επιτρέπει σε άτομα μόνα τους να υιοθετήσουν ένα παιδί, ανοίγοντας έτσι τη δυνατότητα υιοθεσίας από έναν ομοφυλόφιλο»¹⁸⁹. Κατά συνέπεια το Δικαστήριο παρατήρησε ότι «απορρίπτοντας την αίτηση της προσφεύγουσας για άδεια υιοθεσίας, οι εγχώριες αρχές προέβησαν σε διάκριση που βασίζεται σε εκτιμήσεις σχετικά με τον σεξουαλικό προσανατολισμό της, μια διάκριση που δεν είναι αποδεκτή στο πλαίσιο της Σύμβασης»¹⁹⁰. Σε αντίθεση με την απόφαση *Fretté*, στην υπόθεση *E.B.* το Δικαστήριο δεν έλαβε υπόψιν επιστημονικές μελέτες σχετικά με την ικανότητα των ομοφυλοφίλων στην ανατροφή παιδιών, αλλά θα λέγαμε ότι το ζήτημα αυτό θεωρήθηκε δεδομένο.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η απόφαση *Gas and Dubois v. France*¹⁹¹, η οποία όπως δηλώνει το Δικαστήριο, διαφοροποιείται από την υπόθεση *E.B. v. France*, καθώς στην προκειμένη υπόθεση, οι προσφεύγοντες υποστήριξαν ότι η άρνηση των εσωτερικών

¹⁸⁵ Commissioner for Human Rights, *Discrimination...* op. cit. p. 119.

¹⁸⁶ ECtHR, *Case of Fretté v. France*, Application no. 36515/97, Judgment of 26 May 2002.

¹⁸⁷ *Ibid.* par. 42

¹⁸⁸ ECtHR, *Case of E.B. v. France*, Application no. 43546/02, Judgment of 22 January 2008.

¹⁸⁹ *Ibid.* par. 94.

¹⁹⁰ *Ibid.* par. 96.

¹⁹¹ ECtHR, *Case of Gas and Dubois v. France*, Application no. 25951/07, Judgment of 15 March 2012.

δικαστηρίων για άδεια υιοθεσίας του βιολογικού παιδιού της μίας προσφεύγουσας, από την άλλη, οι οποίες ζούσαν σε μία καταγεγραμμένη σχέση με σύμφωνο συμβίωσης, παραβιάζει το δικαίωμα τους στην ιδιωτική και οικογενειακή ζωή. Στην περίπτωση αυτή το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι *«για τους σκοπούς της υιοθεσίας δεύτερου γονέα, οι νομική κατάσταση των προσφευγόντων, δεν μπορούμε να πούμε ότι είναι συγκρίσιμη με εκείνη ενός παντρεμένου ζευγαριού»*¹⁹². Οπότε το Δικαστήριο συνεχίζει το σκεπτικό του τονίζοντας ότι η κατάσταση των προσφευγόντων είναι συγκρίσιμη με την νομική κατάσταση ενός ετεροφυλόφιλου ζευγαριού σε ένα σύμφωνο συμβίωσης και καταλήγει ότι *«σε κάθε ζευγάρι σε μια ανάλογη νομική κατάσταση ... θα είχε αρνηθεί η άδεια στην αίτηση υιοθεσίας», «οπότε δεν παρατηρεί καμία διαφορά στη μεταχείριση που βασίζεται στον σεξουαλικό προσανατολισμό των προσφευγόντων»*¹⁹³.

¹⁹² Ibid. par. 68

¹⁹³ Ibid. par. 69

4. Αξιολόγηση αποτελεσματικότητας του νομικού καθεστώτος για τα LGBT άτομα

Σύμφωνα με την διεθνή πρακτική σε θέματα δικαιωμάτων LGBT ατόμων, θα πρέπει να τονίσουμε το γεγονός ότι η εξέλιξη της ερμηνείας του νομικού πλαισίου είναι ιδιαίτερα σημαντική. Από την πρώτη υπόθεση *Dudgeon v. United Kingdom* του 1981, έως την αναγνώριση του δικαιώματος των τρανσέξουαλ ατόμων να παντρεύονται άτομα του αντίθετου φύλου από το νέο τους φύλο - στην υπόθεση *Goodwin v. United Kingdom*, 2002 - διαπιστώνεται η εξελικτική σκέψη των δικαιοδοτικών οργάνων σχετικά με τα ζητήματα που αφορούν στα LGBT άτομα.

Θα πρέπει να υπογραμμίσουμε και τον αντίκτυπο των αποφάσεων των δικαιοδοτικών οργάνων στην νομοθεσία του κάθε κράτους, ο οποίος εμφανίζεται ιδιαίτερα ενθαρρυντικός. Για παράδειγμα, έπειτα από τις αποφάσεις *Dudgeon v. United Kingdom* και *Sutherland v. United Kingdom* τα κράτη που αποποινικοποίησαν την ομοφυλοφιλία και την πολιτική σχετικά με την ηλικία συγκατάθεσης αυξήθηκαν, κάτι που φαίνεται παραστατικά στο διάγραμμα 1 του Παραρτήματος.

Κατά τον ίδιο τρόπο, έπειτα από την απόφαση *Lustig-Prean v. United Kingdom*, τα κράτη μέλη του ΣτΕ που δεν κάνουν διακρίσεις κατά των LGBT ατόμων στις στρατιωτικές τους υπηρεσίες αυξήθηκαν κατακόρυφα, όπως φαίνεται και από το διάγραμμα 2 του Παραρτήματος.

Ενώ μετά την έκδοση των αποφάσεων *B. v. France* και *Goodwin v. United Kingdom*, παρατηρούμε μία αύξηση των κρατών μελών του ΣτΕ σ' ό,τι αφορά στην νομική αναγνώριση μετά την αλλαγή φύλου, με παράλληλο σεβασμό του δικαιώματος στο γάμο των τρανσέξουαλ ατόμων, να παντρεύονται δηλαδή, άτομα του αντίθετου φύλου από το νέο τους φύλο. Η αύξηση αυτή εμφανίζεται στο διάγραμμα 3 του Παραρτήματος.

Τα προηγούμενα όμως αποτελέσματα, μπορεί να καταδεικνύουν μία δυναμική τάση για έναν φιλελευθερισμό της Ευρωπαϊκής κοινωνίας σε ζητήματα LGBT, αλλά ταυτόχρονα παρατηρείται μία πληθώρα παραβιάσεων των δικαιωμάτων των LGBT ατόμων από πολλά κράτη

μέλη του οργανισμού. Αυτό αποτυπώνεται και στις εκθέσεις¹⁹⁴ του Οργανισμού σχετικά με την κατάσταση των LGBT δικαιωμάτων στον Ευρωπαϊκό χώρο.

Αποτέλεσμα των παραβιάσεων των δικαιωμάτων των LGBT ατόμων είναι οι συνεχόμενες εκδόσεις συστάσεων¹⁹⁵ από τα πολιτικά πια όργανα του Οργανισμού, σε μία προσπάθεια να καλύψουν το νομικό κενό που εμφανίζεται στην προστασία των LGBT ατόμων. Βλέπουμε λοιπόν, ότι το βάρος της προαγωγής των LGBT δικαιωμάτων έχει πέσει στις πολιτικές ηγεσίες των κρατών, πολλές από τις οποίες δεν επιθυμούν μία τέτοια προαγωγή. Οι προσπάθεια αυτή των πολιτικών οργάνων του ΣτΕ, καθώς και η αποτελεσματικότητά τους πραγματοποιούνται στο Δεύτερο μέρος της διπλωματικής.

¹⁹⁴ Βλέπε: HAMMARBERG Thomas, *Discrimination...* op. cit. και FRA, *EU LGBT survey European Union lesbian, gay, bisexual and transgender survey, Results at a glance*, Publications Office of the European Union, 2013.

¹⁹⁵ Βλέπε: CoE, Committee of Ministers, *Recommendation CM/Rec(2010)5 of the Committee of Ministers to member states on measures to combat discrimination on grounds of sexual orientation or gender identity*, 31 March 2010, THE CONGRESS OF LOCAL AND REGIONAL AUTHORITIES, *Recommendation 211 (2007) Freedom of assembly and expression for lesbians, gays, bisexuals and transgendered persons*, The Conference of International Non Governmental Organisations (INGOs) of the CoE, *CONF/PLE(2012)REC3 "Combating discrimination on grounds of sexual orientation and gender identity"*, 27 January 2012. Περισσότερα κείμενα εξετάζονται στο Δεύτερο Μέρος.

ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ:

Το ζήτημα των διακρίσεων και η ανάγκη για προστασία: η περίπτωση του ΣτΕ

Παρά την πάροδο 60 και πλέον χρόνων από την υιοθέτηση της Οικουμενικής Διακήρυξης των δικαιωμάτων του ανθρώπου, αλλά και την σημαντική προσπάθεια της καταπολέμησης των διακρίσεων από τους Διεθνείς Οργανισμούς, διαπιστώνουμε ότι οι παραβιάσεις και οι απειλές των ανθρωπίνων δικαιωμάτων λόγω διακρίσεων συνεχίζονται σε πολλές χώρες. Θα έλεγε κανείς ότι στην περιοχή της Ευρώπης, όπου επικρατεί ειρήνη και δημοκρατία, φαινόμενα όπως οι διακρίσεις θα έπρεπε να ήταν ιδιαίτερα σπάνια. Πάραυτα, διαπιστώνουμε ότι μορφές διακρίσεων όπως η ομοφοβία και η τρανσοφοβία εμφανίζονται σε όλες τις χώρες μέλη του ΣτΕ, όχι πάντα βέβαια με την ίδια έκταση και στις 47 χώρες. Η έλλειψη πληροφόρησης και τα στερεότυπα για το τι σημαίνει σεξουαλικός προσανατολισμός και ταυτότητα φύλου, είναι πολλές φορές η βάση για αρνητικές συμπεριφορές σε βάρος των LGBT ατόμων. Πολλές φορές μάλιστα τα LGBT άτομα παρουσιάζονται ως απειλή εναντίον του έθνους, της θρησκείας και της οικογένειας, χωρίς φυσικά να καταγγέλλονται τέτοιου είδους ισχυρισμοί. Αποτέλεσμα των προκαταλήψεων, που σε ορισμένα κράτη λαμβάνουν βίαιες προεκτάσεις, είναι η απόκρυψη του σεξουαλικού προσανατολισμού και της ταυτότητας φύλου των LGBT ατόμων, σε όλες τις εκφάνσεις της καθημερινής τους ζωής, η οποία είναι γεμάτη από φόβο ότι η αποκάλυψη του σεξουαλικού τους προσανατολισμού ή της ταυτότητας φύλου θα οδηγούσε σε διάκριση, παρενόχληση, απόρριψη και βία.

Στο πρώτο μέρος, έγινε κατανοητό ότι το νομικό καθεστώς των LGBT ατόμων σε παγκόσμιο και περιφερειακό επίπεδο εμφανίζει σημαντικές ελλείψεις, με αποτέλεσμα η ανάγκη για επιπλέον προστασία να γίνεται επιτακτική. Οι παραπάνω διαπιστώσεις αλλά και οι καθημερινές ειδήσεις από βίαιες επιθέσεις σε χώρες μέλη του ΣτΕ, όπως για παράδειγμα οι νέοι νόμοι περί ποινικοποίησης της ομοφυλοφιλικής προπαγάνδας σε Ρωσία, Ουκρανία, Λιθουανία και Μολδαβία¹, οδήγησαν τα πολιτικά όργανα του Οργανισμού στην προσπάθεια για εκ νέου καταπολέμηση των διακρίσεων για λόγους σεξουαλικού προσανατολισμού και ταυτότητας φύλου. Στα επόμενα κεφάλαια, επιχειρείται μία παρουσίαση των πολιτικών του Οργανισμού για την καταπολέμηση τέτοιων διακρίσεων και η αξιολόγηση της αποτελεσματικότητάς τους.

¹ HAUGLI Håkon, Parliamentary Assembly, Committee on Equality and Non-Discrimination, Doc 13223, *Tackling discrimination on the grounds of sexual orientation and gender identity*, 07 June 2013, p. 12-14.

Α. Καταπολέμηση των διακρίσεων από τα μη δεσμευτικά όργανα του ΣτΕ

1. Επιτροπή Υπουργών

Το Μάρτιο του 2010 η Επιτροπή Υπουργών του ΣτΕ υιοθέτησε για πρώτη φορά Σύσταση², η οποία ασχολείται αποκλειστικά με το ζήτημα των διακρίσεων για λόγους σεξουαλικού προσανατολισμού και ταυτότητας φύλου. Το κείμενο αυτό είναι αποτέλεσμα μίας προσπάθειας η οποία ξεκίνησε τον Ιούλιο του 2008, όταν κατά την 1031η συνεδρίαση των «Αναπληρωτών», η Επιτροπή Υπουργών τόνισε την προσήλωση της στην αρχή των ίσων δικαιωμάτων και της αξιοπρέπειας όλων των ατόμων, συμπεριλαμβανομένων των λεσβιών, των ομοφυλόφιλων, των αμφιφυλόφιλων και των τρανσέξουαλ ατόμων. Η Επιτροπή Υπουργών δεν παρέλειψε να υπενθυμίσει ότι, οι περιπτώσεις διακρίσεων λόγω σεξουαλικού προσανατολισμού και ταυτότητας φύλου, που προέρχονται από την ομοφοβία, την τρανσοφοβία και άλλες προκαταλήψεις εξακολουθεί δυστυχώς να είναι διαδεδομένες στην Ευρώπη, πράγμα που δεν είναι συμβατό με τις αρχές του Οργανισμού.

Στο πλαίσιο αυτό, η Επιτροπή Υπουργών έδωσε εντολή στην Διευθύνουσα Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου³ να καταρτίσει μία σύσταση σχετικά με τα μέτρα για την καταπολέμηση των διακρίσεων που βασίζονται στον σεξουαλικό προσανατολισμό ή την ταυτότητα φύλου, για την εξασφάλιση του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των λεσβιών, ομοφυλόφιλων, αμφιφυλόφιλων και τρανσέξουαλ προσώπων, και την προώθηση της ανοχής προς το μέρος τους. Η εν λόγω σύσταση θα έπρεπε να περιλαμβάνει, εκτός από θεωρία, μέτρα που πρέπει να ληφθούν για την επίτευξη του σκοπού της⁴.

Έπειτα από πρόταση της Διευθύνουσας Επιτροπής για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, η Επιτροπή Υπουργών ενέκρινε, στις 16 Φεβρουαρίου 2009, την δημιουργία της Επιτροπής

² CoE, Committee of Ministers, *Recommendation CM/Rec(2010)5 of the Committee of Ministers to member states on measures to combat discrimination on grounds of sexual orientation or gender identity*, 31 March 2010

³ Steering Committee for Human Rights (CDDH).

⁴ Steering Committee for Human Rights (CDDH), *Recommendation CM/Rec(2010)5 of the Committee of Ministers to member states on measures to combat discrimination on grounds of sexual orientation or gender identity – Explanatory Memorandum*, 31 March 2010, σελ. 3.

Ειδικών για τις διακρίσεις για λόγους σεξουαλικού προσανατολισμού και ταυτότητας φύλου⁵, η οποία συνεδρίασε δύο φορές για την προετοιμασία ενός προσχεδίου της σύστασης. Τελικά, η Διευθύνουσα Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου ενέκρινε το προσχέδιο της σύστασης τον Νοέμβριο του 2009, το οποίο έδωσε στην Επιτροπή Υπουργών για ψήφιση.

Η Σύσταση της Επιτροπής Υπουργών αποτελείται από το κυρίως κείμενο και το Παράρτημα. Στο πρώτο γίνεται μία υπενθύμιση στα κράτη μέλη, των σκοπών του Οργανισμού, των αρχών του αλλά και άλλων συστάσεων και ψηφισμάτων σχετικά με την κατάσταση των δικαιωμάτων των LGBT ατόμων, με ειδική αναφορά στις διακρίσεις λόγω σεξουαλικού προσανατολισμού και ταυτότητας φύλου. Το κείμενο καταλήγει στις συστάσεις προς τα κράτη μέλη, οι οποίες διατυπώνονται σε πέντε σημεία.

Έτσι, η Επιτροπή Υπουργών συνιστά στα κράτη μέλη *«1. Να εξετάσουν τα ισχύοντα νομοθετικά και άλλα μέτρα, να τα αναθεωρήσουν και να συλλέξουν και να αναλύσουν σχετικά δεδομένα, προκείμενου να παρακολουθούν και να περιορίσουν κάθε άμεση ή έμμεση διάκριση για λόγους σεξουαλικού προσανατολισμού ή ταυτότητας φύλου. 2. Να διασφαλίσουν ότι τα νομοθετικά και άλλα μέτρα θεσπίζονται και εφαρμόζονται αποτελεσματικά για την καταπολέμηση των διακρίσεων για λόγους σεξουαλικού προσανατολισμού και ταυτότητας φύλου, να διασφαλίσουν το σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων για τις λεσβίες, τους ομοφυλόφιλους, τους αμφιφυλόφιλους και τους τρανσέξουαλ και να προωθούν την ανεκτικότητα απέναντί τους. 3. Να διασφαλίζουν ότι τα θύματα των διακρίσεων έχουν γνώση και έχουν πρόσβαση σε αποτελεσματικά νομικά μέτρα ενώπιον μιας εθνικής αρχής και ότι τα μέτρα για την καταπολέμηση των διακρίσεων, συμπεριλαμβανομένων, όταν επιβάλλεται, των κυρώσεων για παραβιάσεις και των διατάξεων για επαρκή αποζημίωση των θυμάτων των διακρίσεων. 4. Να χρησιμοποιούν ως κατευθυντήριες γραμμές στη νομοθεσία, τις πολιτικές και τις πρακτικές των αρχών και των μέτρων που περιλαμβάνονται στο παράρτημα αυτής της σύστασης και 5. να διασφαλίσουν με τα απαραίτητα μέτρα και δράσεις, ότι η σύσταση αυτή, συμπεριλαμβανομένου του Παραρτήματός της, θα μεταφραστεί και θα διαδοθεί όσο το δυνατόν ευρύτερα»⁶.*

⁵ Committee of Experts on discrimination on grounds of sexual orientation and gender identity (DH-LGBT).

⁶ CoE, Committee of Ministers, *Recommendation CM/Rec(2010)5 of the Committee of Ministers to member states on measures to combat discrimination on grounds of sexual orientation or gender identity*, 31 March 2010, σελ. 2.

Θα πρέπει να τονίσουμε ότι το σημαντικότερο τμήμα της Σύστασης, και το πιο ουσιαστικό είναι αυτό του Παραρτήματος. Στο τελευταίο περιλαμβάνονται όλες οι πρακτικές που καλούνται τα κράτη μέλη να υιοθετήσουν και να προσαρμόσουν στις νομοθεσίες τους για την καταπολέμηση των διακρίσεων για λόγους σεξουαλικού προσανατολισμού και ταυτότητας φύλου. Είναι χωρισμένο σε δώδεκα ενότητες, οι οποίες περιλαμβάνουν: I. το δικαίωμα στη ζωή, την ασφάλεια και την προστασία από τη βία, II. την ελευθερία του συνεταιρίζεσθαι, III. την ελευθερία έκφρασης και ειρηνικής συνάθροισης IV. το δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής, V. την εργασία, VI. την εκπαίδευση, VII. την υγεία, VIII. τη στέγαση, X. το δικαίωμα αίτησης ασύλου, XI. τις εθνικές δομές ανθρώπινων δικαιωμάτων, και XII. τις διακρίσεις για πολλαπλούς λόγους. Οι παραπάνω ενότητες είναι στη πραγματικότητα, οι περισσότερο προβληματικές στην απόλαυση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των LGBT ατόμων. Παρουσιάζουν δηλαδή, τις περισσότερες παραβιάσεις από τα κράτη μέλη του Οργανισμού, για αυτό τον λόγο η Επιτροπή Υπουργών καλεί τα κράτη να δράσουν ώστε να εξασφαλισθεί ο σεβασμός τους.

Έτσι, τα κράτη μέλη καλούνται να ερευνούν αμερόληπτα υποθέσεις εγκλημάτων μίσους και δηλώσεων μίσους, λαμβάνοντας όλα τα απαραίτητα μέσα ώστε να καταπολεμηθούν τέτοιου είδους φαινόμενα. Θα πρέπει να αναγερθεί το γεγονός ότι, η Επιτροπή Υπουργών είχε ήδη από το 1997 απευθύνει προς τα κράτη μέλη μία Σύσταση⁷ για τις «δηλώσεις μίσους», σύμφωνα με την οποία τα κράτη μέλη καλούνταν να λάβουν όλα τα απαραίτητα μέτρα ώστε να καταπολεμήσουν τις δηλώσεις μίσους, κυρίως όταν γίνονται μέσω των ΜΜΕ, αλλά και από πολίτες και όργανα του κράτους. Ταυτόχρονα, τα κράτη μέλη θα πρέπει να διασφαλίσουν ότι οι ελευθερίες του συνεταιρίζεσθαι, της έκφρασης και του συνέρχεσθαι ειρηνικά, θα πρέπει να διασφαλίζονται για όλους χωρίς διακρίσεις βάσει του σεξουαλικού προσανατολισμού ή της ταυτότητας φύλου. Τονίζεται επίσης στη Σύσταση ότι τα κράτη μέλη θα πρέπει να προστατεύουν τους υπερασπιστές των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των LGBT ατόμων, από επιθέσεις που μπορεί

⁷ CoE, Committee of the Ministers, *Recommendation No. R (97) 20 of the Committee of Ministers to member states on "hate speech"*, 30 October 1997. Στη συγκεκριμένη Σύσταση δεν γίνεται ειδική αναφορά στις δηλώσεις μίσους για λόγους σεξουαλικού προσανατολισμού ή ταυτότητας φύλου, όμως αναφέρονται ρητά στον σκοπό της Σύστασης, *inter alia*, το «φυλετικό μίσος, η ξενοφοβία, ο αντισημιτισμός και άλλες μορφές μίσους που βασίζονται στη μισαλλοδοξία».

να εκτίθενται, ενώ θα πρέπει να προστατεύουν και τις ειρηνικές συγκεντρώσεις και διαδηλώσεις υπέρ των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των LGBT ατόμων.

Επιπλέον, τα κράτη καλούνται να αναθεωρήσουν τις νομοθετικές τους διατάξεις ώστε να σέβονται την ιδιωτική ζωή των LGBT ατόμων, συμπεριλαμβανομένης της ποινικοποίησης των ομοφυλοφιλικών σεξουαλικών επαφών και των ηλικιών συγκατάθεσης, ενώ θα πρέπει να λάβουν όλα τα απαραίτητα μέτρα ώστε να διασφαλιστεί η νομική αναγνώριση του φύλου των ατόμων που έχουν υποβληθεί σε εγχείρηση αλλαγής φύλου. Σ' ό,τι αφορά στην εργασία, τα κράτη μέλη θα πρέπει να καταπολεμήσουν τις διακρίσεις για λόγους σεξουαλικού προσανατολισμού ή ταυτότητας φύλου, σχετικά με την πρόσβαση στην εργασία, τις απολύσεις, τους μισθούς και τις συνθήκες εργασίας, ενώ θα πρέπει να προστατεύουν ιδιαίτερα την ιδιωτική ζωή των τρανσέξουαλ ατόμων στο χώρο εργασίας. Στον τομέα της εκπαίδευσης, ειδική προσοχή θα πρέπει να δίνεται στο συμφέρον του παιδιού, ώστε το δικαίωμα στην εκπαίδευση να ασκείται χωρίς διακρίσεις για λόγους σεξουαλικού προσανατολισμού ή ταυτότητας φύλου, ελεύθερο από τη βία, τον εκφοβισμό⁸, τον κοινωνικό αποκλεισμό κτλ. Το ίδιο θα πρέπει να ισχύει και στον τομέα της υγείας, ώστε τα LGBT άτομα να έχουν πρόσβαση σε υψηλού επιπέδου υγεία, χωρίς διακρίσεις, ενώ παράλληλα θα πρέπει να ληφθούν τα απαραίτητα μέτρα ώστε να αποφευχθεί ο χαρακτηρισμός της ομοφυλοφιλίας ως αρρώστιας και να διευκολυνθεί η διαδικασία αλλαγής φύλου για τα τρανσέξουαλ άτομα.

Ένας άλλος τομέας που χρειάζεται ειδικά μέτρα, είναι αυτός της στέγης, όπου θα πρέπει να διασφαλίζεται ότι όλοι έχουν πρόσβαση στη στέγη, χωρίς διάκριση λόγω σεξουαλικού προσανατολισμού ή ταυτότητας φύλου. Το ίδιο ισχύει και για την πρόσβαση στον αθλητισμό, ο οποίος εμφανίζει πολλές φορές φαινόμενα ομοφοβίας και τρανσοφοβίας.

Σε περιπτώσεις όπου τα κράτη μέλη δέχονται αιτούντες άσυλο, λόγω αποδεδειγμένου φόβου δίωξης λόγω σεξουαλικού προσανατολισμού ή ταυτότητας φύλου, θα πρέπει να δίνεται σε αυτούς το καθεστώς των προσφύγων. Σε ό,τι αφορά τις εθνικές δομές προστασίας δικαιωμάτων του ανθρώπου, τα κράτη μέλη θα πρέπει να κάνουν σαφές ότι οι διακρίσεις για λόγους σεξουαλικού προσανατολισμού ή ταυτότητας φύλου θα πρέπει να καταπολεμούνται, ενώ

⁸ bullying

ειδική προσοχή θα πρέπει να δίνεται σε περιπτώσεις όπου LGBT άτομα απειλούνται και από άλλου είδους διακρίσεις πέραν του σεξουαλικού προσανατολισμού ή της ταυτότητας φύλου, όπως για παράδειγμα, οι αναπηρίες, η ηλικία κτλ.

Στις 19 Σεπτεμβρίου 2012, η Επιτροπή των Αναπληρωτών των Υπουργών ανέθεσε στη Διευθύνουσα Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (CDDH) να επεξεργαστεί ένα ερωτηματολόγιο σχετικά με την εφαρμογή της Σύστασης CM/Rec(2010)5 της Επιτροπής Υπουργών προς τα κράτη μέλη, σχετικά με τα μέτρα για την καταπολέμηση των διακρίσεων για λόγους σεξουαλικού προσανατολισμού ή ταυτότητας φύλου και να το διαβιβάσει στα κράτη μέλη. Έτσι, η Διευθύνουσα Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, στις 30 Νοεμβρίου 2012, απήυθυνε το ερωτηματολόγιο⁹ που είχε ετοιμάσει στα κράτη μέλη του ΣτΕ με προθεσμία συμπλήρωσής του ως την 31η Ιανουαρίου 2013. Η συλλογή των ερωτηματολογίων είχε σκοπό την συλλογή πληροφοριών για την έκδοση μίας αναφοράς με ορίζοντα τον Ιούνιο του 2013, σχετικά με την εφαρμογή της Σύστασης CM/Rec(2010)5. Όμως, λόγω έλλειψης συμπλήρωσης των ερωτηματολογίων από τα κράτη μέλη, η έκδοση δεν έχει πραγματοποιηθεί ακόμη. Μέχρι σήμερα ένας μεγάλος αριθμός των κρατών μελών έχει συμπληρώσει το ερωτηματολόγιο, αλλά 8 κράτη¹⁰ εκκρεμούν ακόμη, καθυστερώντας την διαδικασία της αξιολόγησης της εφαρμογής της Σύστασης.

⁹ STEERING COMMITTEE FOR HUMAN RIGHTS (CDDH), *Questionnaire on the implementation of Committee of Ministers Recommendation CM/Rec(2010)5 on measures to combat discrimination on grounds of sexual orientation or gender identity*, CDDH(2012) R76 Addendum VIII, Strasbourg, 30 November 2012.

¹⁰ Αζερμπαϊτζάν, Βουλγαρία, Ισλανδία, Λουξεμβούργο, Μονακό, Ρωσία, Σαν Μαρίνο, Ουκρανία.

2. Η Κοινοβουλευτική Συνέλευση

Παράλληλα με τη δράση της Επιτροπής Υπουργών, η Κοινοβουλευτική Συνέλευση έχει ασχοληθεί με το ζήτημα των διακρίσεων σε βάρος των LGBT ατόμων, με μία πολύ σημαντική δράση που έχει ως αφετηρία το 1981, με την πρώτη Σύστασή¹¹ της για τις διακρίσεις σε βάρος των ομοφυλόφιλων. Η δράση¹² της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης σχετικά με τα ζητήματα σεξουαλικού προσανατολισμού και ταυτότητας φύλου συνεχίστηκε μέσα από μία σειρά Ψηφισμάτων και Συστάσεων, όπως το Ψήφισμα 1728 και η Σύσταση 1915 για τις διακρίσεις βάσει σεξουαλικού προσανατολισμού και ταυτότητας φύλου, τα οποία ακολούθησαν την Σύσταση CM/Rec (2010)5 της Επιτροπής Υπουργών. Ενώ, σε παλαιότερες Συστάσεις προς τα κράτη μέλη, η Κοινοβουλευτική Συνέλευση προώθησε τα LGBT ζητήματα που σχετίζονται με τον αθλητισμό¹³, το άσυλο και τη μετανάστευση¹⁴, αλλά και με τη γενική κατάσταση των λεσβίων και των ομοφυλόφιλων στα κράτη μέλη¹⁵.

α. Η Επιτροπή για την Ισότητα και τη Μη-διάκριση

Η προσπάθεια αναμόρφωσης της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης το 2011 έχει μεγάλη σημασία για την καταπολέμηση των διακρίσεων για λόγους σεξουαλικού προσανατολισμού ή ταυτότητας φύλου, καθώς με το ψήφισμα 1822¹⁶, μετέτρεψε την Επιτροπή για τις Ίσες Ευκαιρίες για τις Γυναίκες και τους Άντρες σε Επιτροπή για την Ισότητα και τη Μη-διάκριση. Πριν από την μετατροπή αυτή, η Κοινοβουλευτική Συνέλευση επιχειρούσε να καταπολεμήσει τις διακρίσεις για λόγους σεξουαλικού προσανατολισμού και ταυτότητας φύλου μέσω άλλων

¹¹ CoE, Parliamentary Assembly, Recommendation 924, *Discrimination against homosexuals*, 1 October 1981.

¹² Για τα πλήρη κείμενα των οργάνων του Συμβουλίου της Ευρώπης βλέπε: CoE, *combating discrimination on grounds of sexual orientation or gender identity*, CoE standards, CoE Publishing, June 2011.

¹³ CoE, Parliamentary Assembly, Recommendation 1635, *Lesbians and gays in sport*, 25 November 2003.

¹⁴ CoE, Parliamentary Assembly, Recommendation 1470, *Situation of gays and lesbians and their partners in respect of asylum and immigration in the member states of the CoE*, 30 June 2000.

¹⁵ CoE, Parliamentary Assembly, Recommendation 1474, *Situation of lesbians and gays in CoE member states*, 30 June 2000.

¹⁶ CoE, Parliamentary Assembly, Resolution 1822, *Reform of the Parliamentary Assembly*, 22 June 2011 (24th Sitting), par. 6.4.4.

Επιτροπών της, όπως αυτή των Νομικών Ζητημάτων, των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και άλλων.

Στην νέα αυτή Επιτροπή, η Κοινοβουλευτική Συνέλευση έδωσε ως εντολή «να εξετάζει ζητήματα ισότητας και μη διάκρισης για οποιοδήποτε λόγο όπως το φύλο, ο σεξουαλικός προσανατολισμός και η ταυτότητα φύλου, η φυλή, το χρώμα, η γλώσσα, η θρησκεία, οι πολιτικές ή άλλες πεποιθήσεις, η εθνική ή κοινωνική προέλευση, το να ανήκεις σε εθνική μειονότητα, η περιουσία, η γέννηση, η ηλικία, η αναπηρία ή άλλη κατάσταση»¹⁷. Βλέπουμε ότι για πρώτη φορά, η εντολή μίας Επιτροπής της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης αναφέρει ρητά τις διακρίσεις για λόγους σεξουαλικού προσανατολισμού ή ταυτότητας φύλου, κάτι που αποδεικνύει από μόνο του τη σημασία που δίνει ο Οργανισμός στις διακρίσεις βάσει των δύο συγκεκριμένων ζητημάτων. Διαπιστώνεται μία γενική τάση για επιπλέον προστασία υπέρ των LGBT ατόμων, κάτι που αποτυπώνεται ταυτόχρονα και στη δράση των Επιτροπής Υπουργών με τη Σύσταση CM/Rec (2010)5.

¹⁷ CoE, Parliamentary Assembly, Resolution 1842, *The terms of reference of Parliamentary Assembly committees – Implementation of Resolution 1822 (2011) on the reform of the Parliamentary Assembly*, 7 October 2011 (36th Sitting), par. 6.1.

β. Ο Γενικός Εισηγητής για τα δικαιώματα των LGBT ατόμων

Σταθμός στην προώθηση των LGBT δικαιωμάτων στην Ευρώπη είναι ο διορισμός, από την Επιτροπή για την Ισότητα και τη Μη-διάκριση, του Γενικού Εισηγητή για τα δικαιώματα των λεσβίων, των ομοφυλόφιλων, των αμφιφυλόφιλων, και των τρανσέξουαλ ατόμων (LGBTs)¹⁸. Ως Γενικός Εισηγητής ορίστηκε ένα μέλος της Επιτροπής για την Ισότητα και τη Μη-διάκριση, ο κύριος Håkon HAUGLI, από τη Νορβηγία. Η Γενικός Εισηγητής έλαβε ως εντολή να παρέμβει στον τομέα της προστασίας και της προώθησης των δικαιωμάτων των LGBT, ιδιαίτερα σε θέματα που σχετίζονται με τις διακρίσεις για λόγους σεξουαλικού προσανατολισμού και ταυτότητας φύλου και να υποβάλλει τακτική έκθεση στην επιτροπή σχετικά με τις πληροφορίες που συγκεντρώθηκαν και τα μέτρα που ελήφθησαν.

Το έργο του Ειδικού Εισηγητή για τα δικαιώματα των LGBT ατόμων είναι πολύ σημαντικό μέχρι σήμερα, καθώς έχει προωθήσει μία σειρά από προτάσεις για μεγαλύτερη προστασία και προώθηση των δικαιωμάτων των LGBT στον Οργανισμό. Στη πρόσφατη έκθεση¹⁹ προς τη Κοινοβουλευτική Συνέλευση, ο Γενικός Εισηγητής παρουσίασε το προσχέδιο της Σύστασης²⁰ της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης «Αντιμετώπιση των διακρίσεων για λόγους σεξουαλικού προσανατολισμού και ταυτότητας φύλου», η οποία ψηφίστηκε στις 27 Ιουνίου 2013.

Η συγκεκριμένη αναφορά εμπεριέχει το προσχέδιο της Σύστασης αλλά και το πολύ σημαντικό επεξηγηματικό κείμενο της Σύστασης, που ετοιμάστηκε από τον Ειδικό Εισηγητή για τα δικαιώματα των LGBT. Αρχικά, υπογράμμισε τη σημασία της προσπάθειας της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης και της Επιτροπής Υπουργών, για την καταπολέμηση των διακρίσεων για λόγους σεξουαλικού προσανατολισμού και ταυτότητας φύλου. Υποστήριξε ότι παρά τα πολλά θετικά στοιχεία που εμφανίστηκαν στα κράτη μέλη σε ότι αφορά τα δικαιώματα των LGBT, σοβαρές παραβιάσεις των δικαιωμάτων στην ελευθερία της έκφρασης και ειρηνικής

¹⁸ General Rapporteur on the rights of lesbian, gay, bisexual and transgender people (LGBTs).

¹⁹ HAUGLI Håkon, *Tackling* op. cit.

²⁰ CoE, Parliamentary Assembly, *Tackling discrimination on the grounds of sexual orientation and gender identity*, 27 June 2013

συγκέντρωσης έχουν εμφανιστεί σε μία σειρά από κράτη όπως η Λιθουανία, η Ρωσία, η Μολδαβία και η Ουκρανία. Ειδική αναφορά γίνεται στους νέους νόμους περί ομοφυλοφιλικής προπαγάνδας στις παραπάνω χώρες, ενώ ταυτόχρονα καλεί τα κράτη μέλη του Οργανισμού να λάβουν όλα τα απαραίτητα μέτρα για την προαγωγή της ισότητας και την καταπολέμηση της ομοφοβίας και της τρανσοφοβίας. Τέλος, τα κράτη μέλη που δεν συμμορφώνονται με τις Συστάσεις των Οργάνων του Οργανισμού καλούνται να εκτελέσουν πλήρως τις αποφάσεις του ΕΔΔΑ, που σχετίζονται με τα δικαιώματα στην ελευθερία της έκφρασης, και της ειρηνικής συγκέντρωσης.

Η δράση του Γενικού Εισηγητή για τα δικαιώματα των LGBT ατόμων δεν περιορίζεται μόνο στην προαναφερθείσα πολύ σημαντική έκθεση. Από το 2011, ο Γενικός Εισηγητής έχει πραγματοποιήσει έναν μεγάλο αριθμό επισκέψεων στα κράτη μέλη του οργανισμού για τη συλλογή στοιχείων και την διαπίστωση παραβιάσεων των δικαιωμάτων των LGBT ατόμων. Επιπλέον, ο Γενικός Εισηγητής απευθύνει γραπτές ερωτήσεις στην Επιτροπή Υπουργών, διατυπώνει γραπτές διακηρύξεις και προτείνει τη δημιουργία Συστάσεων ή Ψηφισμάτων στην Κοινοβουλευτική Επιτροπή. Μερικές από τις πιο σημαντικές ενέργειές του είναι, η γραπτή ερώτηση προς την Επιτροπή Υπουργών για την ποινικοποίηση της ομοφυλοφιλίας στο βόρειο κομμάτι της Κύπρου²¹, η γραπτή διακήρυξη αναφορικά με τις απειλές στην ελευθερία της έκφρασης των LGBT ατόμων στην Ρωσία, την Ουκρανία και τη Λιθουανία²², η γραπτή διακήρυξη αναφορικά με την απειλούμενη ελευθερία έκφρασης των LGBT ατόμων στην

²¹ CoE, PACE, HAUGLI Håkon, Written question no. 608 to the Committee of Ministers, *Criminalisation of homosexuality in the Northern part of Cyprus*, 28 October 2011. Στην ερώτηση αυτή ο Γενικός Εισηγητής καλεί την Επιτροπή Υπουργών να ζητήσει από τη Τουρκία να αναθεωρήσει το άρθρο 171 του Ποινικού Κώδικα, που ποινικοποιεί τις ομοφυλοφιλικές σχέσεις μεταξύ σύμφωνων ενηλίκων, στην περιοχή της βορείου Κύπρου.

²² CoE, PACE, Written declaration No. 504, *Threats to the freedom of expression of lesbian, gay, bisexual and transgender persons in Russia, Ukraine and Lithuania*, 25 January 2012. Στη γραπτή διακήρυξη 31 μέλη της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης, μεταξύ άλλων και ο HAUGLI Håkon, ζητούν από τις κυβερνήσεις της Ρωσίας, της Ουκρανίας και της Λιθουανίας να συμμορφωθούν με το Διεθνές Δίκαιο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και να σταματήσουν την ψήφιση νέων νόμων σχετικών με την απαγόρευση της «ομοφυλοφιλικής προπαγάνδας» (Ρωσία, Ουκρανία) και την ποινικοποίηση της «δημόσιας σπίλωσης των συνταγματικών ηθικών αξιών και των αρχών της οικογένειας... και την οργάνωση εκδηλώσεων που αντιβαίνουν στην κοινωνική ηθική» (Λιθουανία).

Ουκρανία²³, η γραπτή διακήρυξη αναφορικά με την εκμετάλλευση της ομοφοβίας για πολιτικούς σκοπούς από το κομμουνιστικό κόμμα της Μολδαβίας²⁴, η γραπτή διακήρυξη αναφορικά με την παράβλεψη ομοφοβικής βίας από ορισμένα μέλη του Αρμενικού κοινοβουλίου²⁵, η γραπτή διακήρυξη αναφορικά με την απαγόρευση, από το Ουκρανικό Κοινοβούλιο, της άσκησης της ελευθερίας έκφρασης για την υποστήριξη των LGBT ατόμων²⁶, η πρόταση για ψήφισμα αναφορικά με τις διακρίσεις κατά των τρανσζέξουαλ ατόμων στην Ευρώπη²⁷, η γραπτή διακήρυξη αναφορικά με την αποτυχία εφαρμογής της απόφασης του ΕΔΔΑ σχετικά με την πρόσβαση στην θεραπεία αναπροσδιορισμού του φύλου που επιφέρει απάνθρωπη μεταχείριση

²³ CoE, PACE, Written declaration No. 513, *Freedom of expression of lesbian, gay, bisexual and transgender (LGBT) persons in Ukraine threatened*, 25 April 2012. Στη γραπτή διακήρυξη 34 μέλη της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης, μεταξύ άλλων και ο HAUGLI Håkon, ζητούν από το Ουκρανικό Κοινοβούλιο να διακόψει την ψήφιση νόμου που θα επιφέρει πρόστιμο και έως 5 χρόνια φυλάκιση σε περιπτώσεις που η «ομοφολοφιλική προπαγάνδα στοχεύει στα παιδιά».

²⁴ CoE, PACE, Written declaration No.512, *Exploitation of homophobia for political ends by Moldova's Communist Party*, 26 April 2012. Στη γραπτή διακήρυξη 25 μέλη της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης, μεταξύ άλλων και ο HAUGLI Håkon, ζητούν την λήξη των «δηλώσεων μίσους» (Hate speech) από τον πρώην πρόεδρο της Μολδαβίας, την άρση των αποφάσεων του κομμουνιστικού κόμματος της χώρας σχετικά με την «απαγόρευση επιθετικής προπαγάνδας μη παραδοσιακών σεξουαλικών προσανατολισμών κατά τη διάρκεια διαδηλώσεων, οι οποίες θα επιβάλλονται στους δήμους». Επιπλέον, καλούν τα πολιτικά κόμματα της χώρας να υποστηρίξουν νομοθεσίες που θα προωθούν τη μη διάκριση, συμπεριλαμβανομένου του σεξουαλικού προσανατολισμού και της ταυτότητας φύλου στους προστατευόμενους λόγους.

²⁵ CoE, PACE, Written declaration No. 527, *Homophobic violence openly condoned by certain Armenian members of Parliament*, 27 June 2012. Στη γραπτή διακήρυξη 28 μέλη της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης, μεταξύ άλλων και ο HAUGLI Håkon, καταδικάζουν τις δηλώσεις μελών του Αρμενικού Κοινοβουλίου αναφορικά με την πυρπόληση ενός μπαρ, φιλικού προς τα LGBT άτομα. Ένας από αυτούς δήλωσε ότι η επίθεση ήταν «σωστή και δικαιολογημένη», ένας άλλος δήλωσε ότι «οι δράστες ενήργησαν σύμφωνα με τις αξίες της κοινωνίας μας και της εθνικής ιδεολογίας», προσθέτοντας ότι «ήταν λάθος που προκλήθηκαν υλικές ζημιές», ενώ υπήρξαν δηλώσεις που καταδίκασαν τα άτομα που υποστηρίζουν τα δικαιώματα των LGBT ατόμων στην Αρμενία, υποστηρίζοντας ότι «τα άτομα αυτά διαστρεβλώνουν την κοινωνία μας και δυσφημίζουν την Αρμενική εθνική ταυτότητα».

²⁶ CoE, PACE, Written declaration No. 533, *The Ukrainian Parliament vote to ban freedom of expression in support of lesbian, gay, bisexual and transgender persons*, 07 February 2013. Η γραπτή διακήρυξη, που υπογράφηκε από 37 μέλη της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης, αναφέρεται στο προσχέδιο νόμου που υπερψηφίστηκε από το Ουκρανικό Κοινοβούλιο, το οποίο απαγορεύει την άσκηση του δικαιώματος στην έκφραση όταν γίνεται για την υποστήριξη των LGBT ατόμων. Σύμφωνα με το νόμο αυτό, τέτοιες ενέργειες θα επιφέρουν οικονομικά πρόστιμα και έως 5 χρόνια φυλάκιση. Τα μέλη της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης καλούν το Ουκρανικό Κοινοβούλιο να σεβαστεί τις ευρωπαϊκές αξίες και να απορρίψει το προσχέδιο νόμου στη δεύτερη συζήτηση, ενώ επιστά την προσοχή της Επιτροπής Υπουργών να απαιτήσει από τις Ουκρανικές Αρχές να σεβαστούν τις υποχρεώσεις τους που προβλέπονται στις Συνθήκες.

²⁷ CoE, PACE, Motion for a resolution, *Discrimination against transgender people in Europe*, 26 June 2013. Η κίνηση αυτή καλεί την Κοινοβουλευτική Συνέλευση «να εξετάσει την κατάσταση των διαφυλικών ατόμων, να εξετάζει τις διάφορες μορφές διακρίσεων και της τρανσοφοβίας που αντιμετωπίζουν και να κάνει συστάσεις σε όλα τα μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης, σχετικά με το πώς να βελτιώσουν την κατάστασή τους, με την προοπτική του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων».

των τρανσέξουαλ ατόμων στην Λιθουανία²⁸ και η γραπτή διακήρυξη αναφορικά με τις παραβιάσεις των δικαιωμάτων των LGBT ατόμων στις ελευθερίες του συνέρχεσθαι και της έκφρασης που συνεχίζονται αμείωτες στην Ρωσία²⁹.

Παρά τις παραπάνω ενέργειες του Γενικού Εισηγητή για τα δικαιώματα των LGBT ατόμων, στη πράξη δεν παρατηρείται μεγάλη αλλαγή στα εσωτερικά των κρατών. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα της Ρωσίας, η οποία ενώ έχει δεχτεί όχι μόνο τις εκκλήσεις του Γενικού Εισηγητή αλλά και τη διεθνή κατακραυγή από πολλά όργανα ΔΟ και από κυβερνήσεις μεμονωμένων κρατών, σχετικά με τις παραβιάσεις των δικαιωμάτων των LGBT ατόμων, δεν έχει αλλάξει στάση. Αντιθέτως, παρατηρείται επιδείνωση της κατάστασης των LGBT ατόμων στη χώρα, αν λάβει κανείς υπόψιν και τις πρόσφατες εξελίξεις αναφορικά με το νέο νόμο σχετικά με την «προπαγάνδα των μη παραδοσιακών σεξουαλικών σχέσεων προς τους ανήλικους»³⁰.

Εκτός από τη Ρωσία, και άλλα κράτη δεν φαίνονται πρόθυμα να αλλάξουν στάση προς το συμφέρον των LGBT ατόμων. Για παράδειγμα, η Λιθουανία δεν έχει εφαρμόσει την απόφαση *L. v. Lithuania* του ΕΔΔΑ, σύμφωνα με την οποία θα έπρεπε να νομοθετήσει διατάξεις ώστε να καταστεί δυνατό να πραγματοποιούνται θεραπείες αλλαγής φύλου στη χώρα, κάτι για το οποίο ο

²⁸ CoE, PACE, Written declaration No. 549, *Failure to implement ECtHR judgment on access to gender reassignment treatment prolongs inhuman treatment of transgender persons in Lithuania*, 27 June 2013. Στη διακήρυξη αυτή 20 μέλη της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης, καλούν τις αρχές της Λιθουανίας να εφαρμόσουν την απόφαση *L. V. Lithuania* του ΕΔΔΑ, σύμφωνα με την οποία η Λιθουανία θα έπρεπε να νομοθετήσει διατάξεις ώστε να καταστεί δυνατό να πραγματοποιούνται θεραπείες αλλαγής φύλου στη χώρα, κάτι που δεν μπορούν να κάνουν τα διαφυλικά άτομα εδώ και 12 χρόνια.

²⁹ CoE, PACE, Written declaration No. 541, *Violations of the right of lesbian, gay, bisexual and transgender (LGBT) people to freedom of expression and assembly continue unabated in Russia*, 14 August 2013. Μέσα από τη διακήρυξη αυτή, 51 μέλη της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης καταδικάζουν τις συνεχόμενες παραβιάσεις της Ρωσίας σχετικά με τα δικαιώματα των LGBT ατόμων. Τονίζεται ότι δέκα ρωσικές επαρχίες έχουν υιοθετήσει νόμους που απαγορεύουν την «ομοφυλοφιλική προπαγάνδα προς τους ανήλικους», κάτι που στερεί την απόλαυση του δικαιώματος των νέων στην πληροφόρηση σχετικά με το σεξουαλικό προσανατολισμό και την ταυτότητα φύλου, ένα δικαίωμα που προστατεύεται σύμφωνα με την Επιτροπή των ΗΕ για τα δικαιώματα του παιδιού και την Επιτροπή Υπουργών. Επίσης, σημαντική έμφαση δίδεται στις παραβιάσεις του δικαιώματος στην ελευθερία του συνέρχεσθαι που συμβαίνουν κατ' εξακολούθηση σε πολλές ρωσικές περιοχές. Έτσι, με τη διακήρυξη καλούνται τα μέλη του Ρωσικού Κοινοβουλίου να απορρίψουν το νόμο περί «ομοφυλοφιλικής προπαγάνδας», τις τοπικές αρχές να σέβονται τα δικαιώματα των LGBT ατόμων στην ελευθερία του συνέρχεσθαι και της έκφρασης, ενώ εφιστά την προσοχή της Επιτροπής Υπουργών να πιέσουν τη Ρωσία να σεβαστεί τις υποχρεώσεις της που προβλέπονται από τις Συνθήκες.

³⁰ Ο συγκεκριμένος νόμος καταδικάστηκε και από τον ίδιο το Γενικό Γραμματέα του ΣτΕ, μετά από μία δήλωσή του από το Στρασβούργο. Available at: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=2074601&Site=DC>, Τελευταία προβολή την 22 Αυγούστου 2013.

Γενικός Εισηγητής απέστειλε γραπτή διακήρυξη προς τη χώρα τον Ιούνιο του 2013. Επιπλέον, σύμφωνα με την έκθεση³¹ του Οργανισμού Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης «είναι αμφίβολο, ότι οι αναγκαίες αλλαγές στη νομοθεσία (αλλαγή του νόμου περί Μητρώα Πληθυσμού και η ψήφιση του νόμου για την αλλαγή φύλου των τρανσέξουαλ) θα λάβει χώρα σύντομα. Ορισμένα μέλη του Κοινοβουλίου, πρότειναν την τροποποίηση του Αστικού Κώδικα αφαιρώντας το δικαίωμα της αλλαγής του αποδιδόμενου φύλου, εξαλείφοντας έτσι το νομικό κενό, καθώς και το δικαίωμα της αλλαγής φύλου»³².

Συνεπώς, θα λέγαμε ότι ο ρόλος του Γενικού Εισηγητή για τα δικαιώματα των LGBT ατόμων είναι εξαιρετικά σημαντικός υπό την έννοια της πίεσης και της παρακολούθησης των ζητημάτων που αφορούν στη κατάσταση των LGBT ατόμων στην Ευρώπη, αλλά και της υποβολής προτάσεων προς την Κοινοβουλευτική Συνέλευση για επιπλέον δράση για την προστασία και προαγωγή των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των LGBT. Όμως, ορισμένες κυβερνήσεις των κρατών μελών δεν φαίνεται να επηρεάζονται από τη δράση του Γενικού Εισηγητή.

³¹ ZIOBIENE Edita, Thematic Study Lithuania, *Legal Study on Homophobia and Discrimination on Grounds of Sexual Orientation and Gender Identity*, FRA, Vilnius, February 2010.

³² Ibid. p. 41.

3. Το Κογκρέσο των Τοπικών και Περιφερειακών Αρχών

Η προσπάθεια για την καταπολέμηση των διακρίσεων για λόγους σεξουαλικού προσανατολισμού και ταυτότητας φύλου από το Κογκρέσο των Τοπικών και Περιφερειακών Αρχών ξεκινά τρία χρόνια πιο νωρίς από τη Σύσταση CM/Rec (2010)5 της Επιτροπής Υπουργών. Το Μάρτιο του 2007, η Διευθύνουσα Επιτροπή του Κογκρέσου, υιοθέτησε το ψήφισμα³³ 230 για την «ελευθερία του συνέρχεσθαι και την ελευθερία έκφρασης για τις λεσβίες, τους ομοφυλόφιλους, τους αμφιφυλόφιλους και τους τρανσέξουαλ».

Το συγκεκριμένο Ψήφισμα εμπεριέχει αναλυτικά τα μέτρα που θα πρέπει να λάβουν οι τοπικές αρχές των κρατών μελών, για τον σεβασμό των ελευθεριών του συνέρχεσθαι και της έκφρασης. Το Κογκρέσο καταδικάζει τις βίαιες επιθέσεις κατά των διαδηλώσεων των LGBT ατόμων και των υποστηρικτών τους, ενώ υπογραμμίζει ότι τα «δικαιώματα των λεσβιών, ομοφυλόφιλων, αμφιφυλόφιλων και τρανσέξουαλ ατόμων στην ελευθερία της έκφρασης και του συνέρχεσθαι ειρηνικά είναι ουσιώδη, όχι μόνο για την δική τους ανάπτυξη, αξιοπρέπεια και ολοκλήρωση της ιδιότητας του πολίτη, αλλά επίσης για την προαγωγή και προστασία της ισότητας και της δημοκρατίας, και για την πρόοδο της κοινωνίας ως συνεκτικό σύνολο»³⁴. Οι κύριες θεματικές ανησυχίας είναι οι εξής: Ο περιορισμός της ελευθερίας του συνέρχεσθαι και οι λόγοι που επικαλούνται οι ρυθμιστικές αρχές· η θετική υποχρέωση του κράτους να διατηρήσει τις ειρηνικές συγκεντρώσεις και η αποτυχία της αστυνομίας να παράσχει επαρκή προστασία από αντίπαλες ομάδες· οι περιορισμοί που επιβάλλονται εξαιτίας της αποτυχίας πλήρους συμμόρφωσης με τις απαιτήσεις κοινοποίησης, και η αδικαιολόγητη διάλυση των τεχνικώς παράνομων διαδηλώσεων· η παροχή των απαραίτητων υπηρεσιών ασφαλείας ή η κάλυψη του κόστους καθαρισμού από τους διοργανωτές της εκδήλωσης· η συμμόρφωση με τις αποφάσεις του Δικαστηρίου σχετικά με την ελευθερία του συνέρχεσθαι· τα θέματα που αφορούν διακρίσεις· τα θέματα που αφορούν ειδικά την ελευθερία της έκφρασης³⁵.

³³ CoE, THE CONGRESS OF LOCAL AND REGIONAL AUTHORITIES, Resolution 230, *Freedom of assembly and expression for lesbians, gays, bisexuals and transgendered persons*, 28 March 2007.

³⁴ Ibid. par. 4.

³⁵ SHARKEY Veronica, *Freedom of assembly and expression for lesbians, gays, bisexuals and transgendered persons*, EXPLANATORY MEMORANDUM, CoE, THE CONGRESS OF LOCAL AND REGIONAL AUTHORITIES, STANDING COMMITTEE ON SOCIAL COHESION, Ireland, 26-28 March 2007.

Επιπλέον, καλεί τις τοπικές αρχές να απαγορεύουν το δικαίωμα του συνέρχεσθαι ειρηνικά μόνο ως τελευταία λύση, έχοντας εξαντλήσει όλα τα μέσα για την επίτευξη συμφωνίας, να φροντίζουν ώστε οι υπάλληλοί τους να δίνουν παράδειγμα ανεκτικότητας, να προωθούν την διοργάνωση εκδηλώσεων σχετικών με τα LGBT δικαιώματα, να φροντίζουν ώστε να προστατεύονται τέτοιες εκδηλώσεις από την τοπική αστυνομία και να καλύπτουν τα έξοδα καθαρισμού και προστασίας τέτοιων εκδηλώσεων. Τέλος, το Κογκρέσο καλεί την Επιτροπή για την Κοινωνική Συνοχή³⁶, να συνεργαστεί στενά με τον Επίτροπο για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα σχετικά με τα ζητήματα που σχετίζονται με τις διακρίσεις σε βάρος μελών της LGBT κοινότητας.

Θα πρέπει να τονίσουμε την σημασία του Ψηφίσματος αυτού, για τον λόγο ότι, υιοθετήθηκε τον 2007, δηλαδή 3 χρόνια πριν την Σύσταση CM/Rec(2010)5 της Επιτροπής Υπουργών. Διαπιστώνουμε λοιπόν, ότι το Κογκρέσο, ως ένα όργανο των τοπικών αρχών, είναι ιδιαίτερα τολμηρό, με την έννοια ότι ψήφισε ένα τόσο πρωτοποριακό κείμενο. Την περίοδο εκείνη είχαν προηγηθεί οι επανειλημμένες απαγορεύσεις και προσπάθειες απαγορεύσεων των LGBT παρελάσεων στην ρώσικη πρωτεύουσα. Χαρακτηριστική είναι και η προσφυγή *Alekseyev v. Russia* στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, στην οποία το τελευταίο αποφάνθηκε το 2010 ότι, με την απαγόρευση τριών LGBT παρελάσεων στην Μόσχα το 2006, 2007 και 2008, η Ρωσία παραβίασε την Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Η συγκεκριμένη απόφαση έφερε στο προσκήνιο το ζήτημα των παραβιάσεων των δικαιωμάτων στην ελευθερία έκφρασης και ειρηνικής συγκέντρωσης στην LGBT κοινότητα. Χαρακτηριστικό της σημασίας των απαγορεύσεων των LGBT παρελάσεων στην Ρωσία είναι η επιστολή του Προέδρου του Κογκρέσου των Τοπικών και Περιφερειακών Αρχών, *Giovannni di Stasi*, καλώντας τον δήμαρχο της Μόσχας να αναθεωρήσει την απόφασή του για την απαγόρευση του Moscow Gay Pride Parade³⁷, κάτι που φυσικά δεν έγινε.

³⁶ CoE, THE CONGRESS OF LOCAL AND REGIONAL AUTHORITIES, Committee on Social Cohesion.

³⁷ Βλέπε *CoE asks Moscow to Review Gay Pride Ban ' 28 March 2006*. Available at: <http://www.ukgaynews.org.uk/Archive/2006march/2802.htm> .

Συμπερασματικά, θα λέγαμε ότι το Ψήφισμα του Κογκρέσου δεν είχε τα επιθυμητά αποτελέσματα, αν κρίνουμε εκ του αποτελέσματος, καθώς οι απαγορεύσεις των LGBT διαδηλώσεων όπως και τα βίαια επεισόδια σε αυτές συνεχίστηκαν σε αρκετά κράτη μέλη του Οργανισμού. Ταυτόχρονα, δεν υπάρχει κάποια πρόβλεψη από το Κογκρέσο για το follow-up του Ψηφίσματος, ώστε να μπορούμε να είμαστε περισσότερο συγκεκριμένοι. Πάραυτα, η προσπάθεια από το όργανο αυτό για το σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των LGBT ατόμων είναι αξιοσημείωτη, λόγω της προβολής του ζητήματος στην επικαιρότητα. Εξάλλου η δημοσίευση και η καταγγελία απαγορεύσεων των διαδηλώσεων των LGBT δικαιωμάτων σε κράτη όπως, η Ρωσία, η Λετονία, η Μολδαβία, η Σερβία και η Πολωνία, αποτελεί πάντα πλήγμα στο διεθνές κύρος ενός κράτους στο πλαίσιο της συνεργασίας στο ΣτΕ, ενώ καταδικάζονται στην Επεξηγηματική Δήλωση³⁸ του Ψηφίσματος.

³⁸ CoE, THE CONGRESS OF LOCAL AND REGIONAL AUTHORITIES, STANDING COMMITTEE ON SOCIAL COHESION, *Freedom of assembly and expression for lesbians, gays, bisexuals and transgendered persons, EXPLANATORY MEMORANDUM*, Rapporteur: Veronica SHARKEY, Ireland, 26-28 March 2007, part. B.

4. Ο Επίτροπος για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα

Ο Επίτροπος για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα του Συμβουλίου της Ευρώπης έχει μία πολύ ευρεία δράση για την προώθηση και προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των LGBT ατόμων στην Ευρώπη. Ο Επίτροπος διεξήγαγε την μεγαλύτερη νομικο-κοινωνική έρευνα που έχει γίνει μέχρι σήμερα για την ομοφοβία, τη τρανσοφοβία και τις διακρίσεις για λόγους σεξουαλικού προσανατολισμού και ταυτότητας φύλου στα 47 κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης³⁹. Η Έκθεση βασίστηκε σε έρευνα και συλλογή πληροφοριών κατά την περίοδο 2004-2010, ενώ για τα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης βασίστηκε σε πληροφορίες από την FRA⁴⁰. Ουσιαστικά, η Έκθεση περιλαμβάνει συστάσεις προς τα κράτη μέλη για την απόλαυση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των LGBT ατόμων στα 47 κράτη μέλη. Τη δημοσίευση της Έκθεσης ακολούθησε το επεξηγηματικό κείμενο, το οποίο αποτελείται από περισσότερες από 300 σελίδες και εμπεριέχει τα πλήρη ευρήματα της έρευνας στα κράτη μέλη, καθώς και επεξηγήσεις σχετικές με τις συστάσεις του Επιτρόπου για την καταπολέμηση των διακρίσεων για λόγους σεξουαλικού προσανατολισμού και ταυτότητας φύλου στο πλαίσιο του Οργανισμού.

Για την ολοκλήρωση της Έκθεσης πραγματοποιήθηκαν επιτόπιες έρευνες στα κράτη μέλη από το γραφείο του Επιτρόπου, που περιελάμβαναν συνεντεύξεις με όργανα του κράτους *inter alia*, από τα Υπουργεία Δικαιοσύνης, Εσωτερικών, Εξωτερικών, Υγείας, ώστε να συγκεντρωθούν τα απαραίτητα στοιχεία, στατιστικές και άλλα, για τη διεξαγωγή της έρευνας. Όπως αναφέρεται στην Έκθεση, οι δημόσιες αρχές ήταν γενικά συνεργάσιμες στην συνεισφορά τους στην έρευνα με εξαίρεση τις Ρωσικές αρχές που αρνήθηκαν να συναντηθούν με τους αντιπροσώπους του Επιτρόπου κατά την επιτόπια έρευνα στη χώρα⁴¹. Επιπλέον, λήφθηκαν συνεντεύξεις από αντιπροσώπους μη κυβερνητικών οργανώσεων σχετικών με τα δικαιώματα των LGBT ατόμων, όπως επίσης και εθνικές δομές για τα ανθρώπινα δικαιώματα. Όπως ήδη αναφέραμε ο Επίτροπος συνεργάστηκε στενά με τον Οργανισμό Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της

³⁹ HAMMARBERG Thomas, *Discrimination...* op. cit. p. 7.

⁴⁰ European Union Agency for Fundamental Rights (FRA).

⁴¹ HAMMARBERG Thomas, *Discrimination...* op. cit. p. 17.

Ευρωπαϊκής Ένωση (FRA), ενώ δανείστηκε έρευνες του 2008⁴², 2009⁴³ και 2010⁴⁴ στα κράτη μέλη της Ένωσης.

Τα βασικά σημεία των συστάσεων προς τα κράτη μέλη του οργανισμού χωρίζονται σε επτά στάδια. Έτσι, σύμφωνα με την Έκθεση, οι αρχές των κρατών μελών θα πρέπει να λάβουν ισχυρή θέση κατά των παραβιάσεων των δικαιωμάτων του ανθρώπου των LGBT ατόμων και να προωθήσουν το σεβασμό του σεξουαλικού προσανατολισμού και της ταυτότητας φύλου του κάθε ατόμου· να εφαρμόζουν πλήρως τις υποχρεώσεις τους σύμφωνα με το Διεθνές Δίκαιο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και τις αρχές τις Yogyakarta, προσαρμόζοντας τις εθνικές νομοθεσίες για τη μη διάκριση· να προστατεύουν τα LGBT άτομα από βίαιες επιθέσεις, εγκλήματα και δηλώσεις μίσους, καθώς επίσης και να αναγνωρίσουν ότι οι διώξεις για λόγους σεξουαλικού προσανατολισμού ή ταυτότητας φύλου μπορεί να αποτελούν έγκυροι λόγοι απόδοσης καθεστώτος πρόσφυγα· να σέβονται το δικαίωμα στην ελευθερία του συνέρχεσθαι και του συνεταιρίζεσθαι καθώς επίσης και της έκφρασης, διασφαλίζοντας την προστασία των ειρηνικών διαδηλώσεων των LGBT ατόμων, την αναγνώριση μη κυβερνητικών οργανώσεων των LGBT ατόμων και τη δυνατότητα ανταλλαγής πληροφοριών για θέματα σχετικά με τον σεξουαλικό προσανατολισμό και την ταυτότητα φύλου, *inter alia*, στα ΜΜΕ, τον τύπο και τη τέχνη· να αναγνωρίσουν νομικά το επιθυμητό φύλο των τρανσέξουαλ ατόμων, συμπεριλαμβανομένης της αλλαγής ονόματος και φύλου στα πιστοποιητικά, τα διαβατήρια, τα διπλώματα και άλλα, με ταυτόχρονη εξασφάλιση του δικαιώματος στο γάμο και την οικογενειακή ζωή· να καταργήσουν τον χαρακτηρισμό της ομοφυλοφιλίας από τον κατάλογο των ασθενειών, αναθεωρώντας τις διαγνωστικές εξετάσεις ψυχικής υγείας που απαιτούνται για την πρόσβαση στο σύστημα υγείας των τρανσέξουαλ ατόμων και διασφαλίζοντας την απόλαυση του δικαιώματος του αυτοπροσδιορισμού και της ιδιωτικής ζωής· και τέλος, να ενθαρρύνουν την

⁴² European Union Agency For Fundamental Rights (FRA), *Homophobia and Discrimination on Grounds of Sexual Orientation in the EU Member States Part I – Legal Analysis*, Publications Office of the European Union 2008.

⁴³ European Union Agency For Fundamental Rights (FRA), *Homophobia and Discrimination on Grounds of Sexual Orientation and Gender Identity in the EU Member States Part II – The Social Situation*, Publications Office of the European Union 2009.

⁴⁴ European Union Agency For Fundamental Rights (FRA), *Homophobia, transphobia and discrimination on grounds of sexual orientation and gender identity, 2010 Update, Comparative legal analysis*, Publications Office of the European Union, 2010.

συστηματική έρευνα για συλλογή πληροφοριών σχετικά με την καταπολέμηση των διακρίσεων για λόγους σεξουαλικού προσανατολισμού και ταυτότητας φύλου σε όλους τους τομείς της ζωής, κάνοντας πάντα σεβαστή την ιδιωτική ζωή των LGBT ατόμων στην συλλογή ευαίσθητων πληροφοριών.

Ο Επίτροπος για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα εκτός από την Έκθεση και το Επεξηγηματικό κείμενο, έδωσε στην δημοσιότητα και τις έρευνες για κάθε χώρα ξεχωριστά, που αποτελούνται από δύο κείμενα για κάθε κράτος. Το πρώτο κείμενο διαθέτει το νομικό καθεστώς σχετικά με την ομοφοβία και τις διακρίσεις για λόγους σεξουαλικού προσανατολισμού και ταυτότητας φύλου, ενώ το δεύτερο, τη κοινωνική κατάσταση σχετικά με την ομοφοβία και τις διακρίσεις για λόγους σεξουαλικού προσανατολισμού και ταυτότητας φύλου σε κάθε χώρα⁴⁵. Οι συγκεκριμένες μελέτες δεν ετοιμάστηκαν από τις κρατικές αρχές της κάθε χώρας, αλλά είτε από υπερασπιστές των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των LGBT ατόμων, είτε από μη κυβερνητικές οργανώσεις ή ακαδημαϊκούς ειδικούς⁴⁶.

Η σημασία της Έκθεσης αυτής συγκεντρώνεται στο γεγονός ότι για την υλοποίησή της έλαβαν χώρα επιτόπιες έρευνες από ειδικούς δικαιωμάτων του ανθρώπου σε κάθε μία από τις 47 χώρες του Οργανισμού. Οι έρευνες αυτές διήρκεσαν 7 χρόνια, ενώ το μέγεθος των συγκεντρωθεισών πληροφοριών είναι τεράστιο. Επιπλέον, δημιουργήθηκε μία βάση δεδομένων για την κατάσταση των LGBT ατόμων στα κράτη μέλη του Οργανισμού, δίνοντας την δυνατότητα στους ειδικούς δικαιωμάτων του ανθρώπου, σε ΜΚΟ, σε εθνικές δομές δικαιωμάτων του ανθρώπου, σε κυβερνητικούς εκπροσώπους και όσους επιθυμούν να έχουν πρόσβαση σε λεπτομερή πληροφόρηση για τις διακρίσεις για λόγους σεξουαλικού προσανατολισμού και ταυτότητας φύλου. Βέβαια, μέσα από την έρευνα για την έκδοση της Έκθεσης, αναδύθηκε η ανάγκη για μεγαλύτερη πρόσβαση σε δεδομένα σχετικά με τα στατιστικά που αφορούν την νομική και κοινωνική κατάσταση των LGBT ατόμων σε ορισμένες χώρες. Τέλος, μέσα από τα στατιστικά στοιχεία και τις πληροφορίες που συγκεντρώθηκαν, ο Επίτροπος

⁴⁵ Οι έρευνες για κάθε χώρα σχετικά με την ομοφοβία, την τρανσοφοβία και τις διακρίσεις για λόγους σεξουαλικού προσανατολισμού και ταυτότητας φύλου είναι διαθέσιμες στον ιστότοπο: http://www.coe.int/t/commissioner/activities/Themes/LGBT/nationalreports_en.asp, τελευταία προβολή την 22η Αυγούστου 2013.

⁴⁶ Σημαντική είναι η συνεισφορά του Ινστιτούτου της Δανίας για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, COWI (The Danish Institute For Human Rights).

είχε την δυνατότητα να κάνει τις Συστάσεις του προς τα κράτη μέλη, περισσότερο συγκεκριμένες, διατυπώνοντας ταυτόχρονα τις εξελιγμένες καλές πρακτικές για την εφαρμογή των συστάσεων αυτών. Αυτό είχε ήδη γίνει από τις Αρχές της Υογυακάρτα, όπου βασίστηκε ο Επίτροπος, αλλά και από άλλες συστάσεις ΔΟ όπως, η Σύσταση CM/Rec (2010)5 της Επιτροπής Υπουργών, αλλά χωρίς την πρόσβαση στα πολύτιμα στοιχεία που συγκεντρώθηκαν μέσα από τις έρευνες 7 ετών που χρειάστηκαν για την υλοποίηση της Έκθεσης του Επιτρόπου.

Από τις πλέον πιο σημαντικές δηλώσεις του Επιτρόπου για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, είναι οι “Viewpoints”, δηλαδή οι απόψεις του Επιτρόπου, οι οποίες αντικατοπτρίζουν την κατάσταση των δικαιωμάτων του ανθρώπου στην Ευρώπη. Οι δηλώσεις αυτές είναι ετήσιες και περιλαμβάνουν πολλά ζητήματα δικαιωμάτων του ανθρώπου. Από το 2006, ο Επίτροπος άρχισε να θίγει συστηματικά τα ζητήματα ανθρωπίνων δικαιωμάτων των LGBT, με αφορμή τις απαγορεύσεις των LGBT παρελάσεων σε κράτη μέλη του ΣτΕ. Πιο αναλυτικά, το 2006, ο Επίτροπος για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα κατήγγειλε⁴⁷ τις αρχές της Ρήγας και της Μόσχας, που αρνήθηκαν να δώσουν άδεια στις διαδηλώσεις των LGBT ατόμων, τονίζοντας ότι «αυτό δεν είναι αποδεκτό. Οι ειρηνικές διαδηλώσεις για τα σεξουαλικά δικαιώματα των μειονοτήτων θα πρέπει να επιτρέπονται. Το γεγονός ότι μερικοί άνθρωποι διακατέχονται από ομοφοβικές προκαταλήψεις, δεν είναι λόγος για να περιορίσει την ελευθερία της έκφρασης και την ελευθερία του συνέρχεσθαι των άλλων». Το 2007, ο Επίτροπος δήλωσε⁴⁸ ότι «είναι λυπηρό το γεγονός ότι οι διακρίσεις εις βάρος ατόμων λόγω του σεξουαλικού τους προσανατολισμού εξακολουθεί να είναι διαδεδομένη στην ήπειρό μας. Κατά τις επισκέψεις μου στα κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης, έχω δει πολλές φορές τα σημάδια και τις συνέπειες αυτών των προκαταλήψεων. Τα άτομα αυτά γίνονται θύματα στην καθημερινή τους ζωή. Κάποιοι ζουν με τον συνεχή φόβο να εκτεθούν, ενώ άλλοι, που έχουν αποδεχτεί ανοιχτά τη σεξουαλικότητά τους, αντιμετωπίζουν διακρίσεις ή ακόμα και παρενόχληση. Οι οργανώσεις τους έχουν γίνει στόχοι δηλώσεων μίσους».

⁴⁷ HAMMARBERG Thomas, *Gay Pride marches should be allowed – and protected*, 24 Ιουλίου 2006.

⁴⁸ HAMMARBERG Thomas, *Homophobic policies are slow to disappear*, 16 Μαΐου 2007.

Στη δήλωση του 2008⁴⁹, ο Επίτροπος ξεκαθάρισε για μία ακόμη φορά ότι η προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των LGBT ατόμων δεν εισάγει νέα δικαιώματα. Ακόμη, σε μία άλλη δήλωσή⁵⁰ του υπογράμμισε ότι «δεν υπάρχει καμία δικαιολογία για τη μη άμεση και πλήρη, χωρίς προϋποθέσεις, διασφάλιση σε αυτή την κοινότητα (LGBT άτομα) των ανθρωπίνων δικαιωμάτων τους. Τα κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης, πρέπει να λάβουν όλα τα αναγκαία και συγκεκριμένα μέτρα για να εξασφαλιστεί ότι η τρανσοφοβία έχει σταματήσει και ότι τα διαφυλικά άτομα δεν δέχονται διακρίσεις σε κανένα τομέα». Οι παραπάνω δηλώσεις δίνουν το στίγμα της σημασίας της κατάστασης των δικαιωμάτων των LGBT ατόμων, όμως φαίνεται ότι τα κράτη μέλη που παραβιάζουν τα δικαιώματα αυτά δεν λαμβάνουν σοβαρά υπόψιν τους τη διεθνή κατακραυγή που δέχονται.

⁴⁹ HAMMARBERG Thomas, *Time to recognise that human rights principles apply also to sexual orientation and gender identity*, 14 Μαΐου 2008.

⁵⁰ HAMMARBERG Thomas, *Discrimination against transgender persons must no longer be tolerated*, 5 Ιανουαρίου 2009.

5. Η Επιτροπή ECRI

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή κατά του Ρατσισμού και της Μισαλλοδοξίας για πρώτη φορά ερευνά ζητήματα ομοφοβίας και τρανσοφοβίας στις δύο επικείμενες εκθέσεις της για το Βέλγιο και τη Γερμανία οι οποίες θα δοθούν στη δημοσιότητα το 2014. Τον Μάρτιο του 2013 πραγματοποιήθηκαν οι πρώτες επιτόπιες έρευνες στα δύο κράτη, από μία ομάδα αντιπροσώπων της Επιτροπής, οι οποίοι συγκέντρωσαν πληροφορίες για τη νομοθεσία, τις δηλώσεις μίσους, τη βία, τις πολιτικές ένταξης και τα ζητήματα των LGBT ατόμων. Για πρώτη φορά, η Επιτροπή εισάγει τα ζητήματα των LGBT ατόμων στην ατζέντα των ερευνών της, κάτι που υποδεικνύει την ολοένα και μεγαλύτερη ανησυχία του Οργανισμού για τα δικαιώματα των LGBT ατόμων.

Για την ολοκλήρωση των δύο εκθέσεων για το Βέλγιο και τη Γερμανία θα πραγματοποιηθούν και άλλες επιτόπιες έρευνες από την αντιπροσωπεία της ECRI, ώστε κατά την δημοσίευσή τους να περιλαμβάνουν όλα τα απαραίτητα στοιχεία για την σύσταση μέτρων προς τις δύο κυβερνήσεις. Τα μέτρα θα περιλαμβάνουν πολιτικές καταπολέμησης του ρατσισμού, των διακρίσεων, της ξενοφοβίας, του αντισημιτισμού, της μισαλλοδοξίας, της ομοφοβίας και της τρανσοφοβίας. Θα πρέπει να τονίσουμε, ότι η Επιτροπή εισήγαγε δειλά τα ζητήματα των LGBT ατόμων στην ατζέντα της, τα οποία εξετάζονται μόνο για τις δύο αυτές εκθέσεις, ενώ στις επόμενες προγραμματισμένες εκθέσεις⁵¹ της Επιτροπής, τα ζητήματα των LGBT ατόμων δεν θα συμπεριληφθούν, ή τουλάχιστον δεν έχει ανακοινωθεί κάτι τέτοιο.

Πάραυτα, η Επιτροπή ECRI έχει καταδικάσει πολλές φορές στο παρελθόν περιστατικά βίας υποκινούμενα από ομοφοβικά και τρανσοφοβικά κίνητρα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η δήλωση της Επιτροπής σχετικά με τα ρατσιστικά σχόλια της πολιτικής ηγεσίας της Αρμενίας σχετικά με περιστατικό ομοφοβικής βίας. Η Επιτροπή καταδίκασε τις δηλώσεις μίσους ενός υψηλά ιστάμενου πολιτικού, οι οποίες χαρακτήριζαν την επίθεση σε μπαρ ομοφυλοφίλων ως «σωστή και δίκαιη», ενώ υπογράμμισε ότι, «τέτοιου είδους δηλώσεις δημιουργούν μια

⁵¹ Φινλανδία, Πορτογαλία και Σαν Μαρίνο.

Η απαγόρευση των διακρίσεων για λόγους σεξουαλικού προσανατολισμού ή ταυτότητας φύλου: Προστασία και Προαγωγή στα πλαίσια του Συμβουλίου της Ευρώπης.

επικίνδυνη αίσθηση ατιμωρησίας που υπονομεύει, με θεμελιώδη τρόπο, το συνολικό σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων»⁵².

⁵² ECRI, *Statement by the European Commission against Racism and Intolerance about recent events in Armenia, involving leading political figures openly condoning homophobic violence*, Strasbourg, 7.6.2012.

6. Ο Αντίκτυπος των ενεργειών των πολιτικών οργάνων του ΣτΕ στη προστασία και προαγωγή των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των LGBT ατόμων

Συμπερασματικά, πρέπει να τονίσουμε για ακόμη μία φορά τη σημασία της νομολογίας του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου στην προστασία και την προώθηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των LGBT ατόμων στην Ευρώπη, αλλά και γενικότερα σε παγκόσμιο επίπεδο. Οι αποφάσεις του έχουν οδηγήσει σε ένα μεγάλο βαθμό στην υιοθέτηση νέων νόμων σε πολλά κράτη μέλη του οργανισμού, που καταπολεμούν τις διακρίσεις για λόγους σεξουαλικού προσανατολισμού και ταυτότητας φύλου. Τα κενά της νομικής προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των LGBT ατόμων, καλούνται να καλύψουν τα πολιτικά όργανα του Συμβουλίου της Ευρώπης, όπως η Επιτροπή Υπουργών και η Κοινοβουλευτική Συνέλευση. Ενώ όπως ήδη έχουμε αναφέρει, τα όργανα του ΣτΕ ασχολούνται με το συγκεκριμένο ζήτημα εδώ και τρεις περίπου δεκαετίες, τα τελευταία δέκα χρόνια παρατηρείται μία μεγάλη ώθηση προς την περαιτέρω προστασία και προαγωγή των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των LGBT ατόμων.

Η ώθηση αυτή εμφανίζεται μέσα από της δηλώσεις των οργάνων του Οργανισμού αλλά και από τη σημαντικότερη μέχρι σήμερα Σύσταση της Επιτροπής Υπουργών προς τα κράτη μέλη, CM/Rec (2010)5. Μέσα από αυτή τη Σύσταση, επιχειρείται η θέσπιση νέων νόμων και η τροποποίηση της υπάρχουσας νομοθεσίας για τη καταπολέμηση των διακρίσεων για λόγους σεξουαλικού προσανατολισμού και ταυτότητας φύλου. Για την προαγωγή της ποιότητας ζωής των LGBT ατόμων στην Ευρώπη, το τμήμα DG II Democracy, του Συμβουλίου της Ευρώπης έχει δημιουργήσει το LGBT Project⁵³ του ΣτΕ. Το πρόγραμμα αυτό που ξεκίνησε το Σεπτέμβριο του 2011, με χρονικό ορίζοντα το 2013, εστιάζει στη δημιουργία εθνικών στρατηγικών που θα προωθούν τα δικαιώματα των LGBT ατόμων. Μέχρι σήμερα τρία κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης έχουν θεσπίσει εθνικές στρατηγικές για τη καταπολέμηση των διακρίσεων σε βάρος των LGBT ατόμων. Στις εθνικές στρατηγικές της Ολλανδίας⁵⁴, της Νορβηγίας⁵⁵ και του

⁵³ Το πρόγραμμα αυτό χρηματοδοτείται εθελοντικά από τα εξής κράτη μέλη: Βέλγιο, Φινλανδία, Ολλανδία, Νορβηγία, Γερμανία, Σουηδία, Ελβετία και Ηνωμένο Βασίλειο.

⁵⁴ Ministry of Education, Culture and Science, *LGBT and Gender Equality Policy Plan of the Netherlands 2011-2015*, The Hague, April 2011.

⁵⁵ Norwegian Ministry of Children and Equality, *The Norwegian Government's action plan, Improving quality of life among lesbians, gays, bisexuals and trans persons 2009–2012*, Oslo, 25 June 2008.

Ηνωμένου Βασιλείου⁵⁶ έρχεται να προστεθεί και μία τοπική στρατηγική κατά της ομοφοβίας και της τρανσοφοβίας, αυτή της πόλης του Βερολίνου⁵⁷.

Όπως έχουμε αναφέρει παραπάνω, οι ενέργειες της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης για την προαγωγή των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των LGBT είναι εξαιρετικά σημαντικές και επικουρούνται από την προσφορά του Γενικού Εισηγητή για τα δικαιώματα των LGBT ατόμων. Παρατηρούμε όμως, ότι ενώ ορισμένα κράτη έχουν εφαρμόσει τις νομοθεσίες τους τις προτάσεις και τις καλές πρακτικές που προτείνονται από τα όργανα του Οργανισμού, υπάρχουν άλλα κράτη όπως η Ρωσία, η Ουκρανία, η Λιθουανία και η Μολδαβία, που αντί να προωθούν τα δικαιώματα των LGBT ατόμων, λαμβάνουν νέα μέτρα⁵⁸ για την περαιτέρω καταπίεση των σεξουαλικών μειονοτήτων. Χαρακτηριστικό είναι μάλιστα, ότι αυτές οι χώρες δεν λαμβάνουν καθόλου υπόψιν τα καλέσματα των Ηνωμένων Εθνών και του ΣτΕ, προκαλώντας τη διεθνή τους κατακραυγή, κάτι που δεν φαίνεται να ενδιαφέρει τις κυβερνήσεις των χωρών αυτών. Αξιοσημείωτο είναι και το γεγονός ότι ακόμη και η κοινή γνώμη στις χώρες αυτές δείχνει χαρακτηριστική ανέχεια σε ρατσιστικές επιθέσεις και σε δηλώσεις μίσους, πράγμα που φανερώνει την έλλειψη ενημέρωσης και σεξουαλικής παιδείας στις χώρες αυτές. Θα λέγαμε λοιπόν, ότι σε αυτές τις περιπτώσεις η αλλαγή μπορεί να προέλθει μόνο όταν υπάρχει πολική βούληση των κυβερνώντων των χωρών αυτών, ώστε να ξεκινήσει μία τροποποίηση στη νομοθεσία τους, η οποία δείχνει όλο και πιο καταπιεστική.

Στο δεύτερο τμήμα επιχειρείται η συγκριτική προσέγγιση δύο κρατών μελών του Συμβουλίου της Ευρώπης, της Ολλανδίας και της Ρωσίας, ως προς την προστασία και προαγωγή των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των LGBT ατόμων. Η σύγκριση εστιάζει στην λήψη μέτρων για την εφαρμογή της Σύστασης CM/Rec(2010)5 της Επιτροπής Υπουργών. Η προβολή των καλών πρακτικών μίας χώρας σε αντιδιαστολή με τις παραβιάσεις των δικαιωμάτων των LGBT ατόμων, μας επιβεβαιώνει την ύπαρξη μίας Ευρώπης δύο ταχυτήτων, όπου τα ανθρώπινα

⁵⁶ Minister for Women and Equalities and Minister for Equality, *Working for Lesbian, Gay, Bisexual and Transgender Equality: Moving Forward*, March 2011.

⁵⁷ Senate Department for Labour, Integration and Women's Issues Berlin State Office for Equal Treatment and against Discrimination (LADS), *The "Berlin supports self-determination and the acceptance of sexual diversity" Initiative, Package of measures to combat homophobia*, Berlin Senate Resolution of 16th February 2010.

⁵⁸ "Gay Propaganda".

δικαιώματα των LGBT ατόμων δεν διασφαλίζονται για όλους, παρά τις προσπάθειες των ΔΟ. Η σύγκριση αυτή έχει σκοπό να αποδείξει ότι για την προστασία και προαγωγή των LGBT δικαιωμάτων σε συντηρητικές κοινωνίες πρέπει να υπάρχει πολιτική βούληση από της ηγεσίες· η υιοθέτηση μίας σύμβασης ή μίας σύστασης, ακόμη και οι αποφάσεις του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, δεν έχουν τα ίδια αποτελέσματα σε όλα τα κράτη.

B. Η Προστασία των LGBT ατόμων στο εσωτερικό το κρατών μελών του ΣτΕ

Παρακάτω αναλύονται οι εθνικές στρατηγικές των κρατών μελών που σχετίζονται με την προστασία των LGBT ατόμων, ώστε να διαπιστώσουμε τελικά αν οι ενέργειες των Διεθνών Οργανισμών για την καταπολέμηση των διακρίσεων για λόγους σεξουαλικού προσανατολισμού και ταυτότητας φύλου είναι αποτελεσματικές. Όπως ήδη αναφέρθηκε παραπάνω, ένα μεγάλο μέρος των κρατών μελών του Οργανισμού παρουσιάζουν κενά στην εθνική τους νομοθεσία, με συνέπεια να παραβιάζονται συχνά τα δικαιώματα των LGBT ατόμων. Υπάρχουν επίσης και κράτη που είναι υποδειγματικά στη καταπολέμηση των διακρίσεων για λόγους σεξουαλικού προσανατολισμού και ταυτότητας φύλου, που μερικές φορές ξεπερνούν και τις υποδείξεις των Συστάσεων του Οργανισμού.

Μέσα από μία συνολική εξέταση των εθνικών στρατηγικών των κρατών μελών του Οργανισμού, διαπιστώνουμε τις μεγάλες διαφορές που εμφανίζονται στην κατάσταση των LGBT ατόμων από χώρα σε χώρα. Υπάρχουν χώρες που εμφανίζουν όμοιες πρακτικές στη καταπολέμηση των διακρίσεων για λόγους σεξουαλικού προσανατολισμού αλλά και στη διακριτική μεταχείριση σε βάρος των LGBT ατόμων. Για να μπορέσουμε να καταλήξουμε σε συνολικά συμπεράσματα σχετικά με την κατάσταση των LGBT ατόμων στην Ευρώπη, επιλέξαμε δύο κράτη που φαίνεται να βρίσκονται σε εντελώς διαφορετική τροχιά σε ό,τι αφορά την προστασία των δικαιωμάτων των LGBT ατόμων, την Ολλανδία και τη Ρωσία. Κάτι τέτοιο μας επιτρέπει να υπογραμμίσουμε τις παθογένειες που πρέπει να αλλάξουν στις σύγχρονες κοινωνίες, εστιάζοντας ταυτόχρονα στις καλές πρακτικές μέσα από τις οποίες θα επιτευχθεί η πλήρης απόλαυση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων από όλους.

1. Το νομικό καθεστώς των LGBT ατόμων στα κράτη μέλη του ΣτΕ

Η ποινικοποίηση των ομοφυλοφιλικών σχέσεων μεταξύ ενηλίκων κυρίως αντρών, αφού σε πολλές περιπτώσεις οι γυναίκες δεν συμπεριλαμβάνονταν στην νομοθεσία, εμφανιζόταν σε όλα τα κράτη μέλη του ΣτΕ. Οι πρώτες αποποινικοποιήσεις έγιναν τον 18ο αιώνα, κυρίως από χώρες της κεντρικής Ευρώπης⁵⁹. Ενώ αργότερα στα μέσα του 20ου αιώνα λόγω των κριτηρίων για εισδοχή νέων κρατών μελών στο ΣτΕ, παρατηρείται μια μαζική αποποινικοποίηση των ομοφυλοφιλικών σχέσεων στις χώρες της Ευρώπης, ώσπου μέχρι σήμερα να μην υπάρχει κανένα κράτος μέλος του Οργανισμού που να τις ποινικοποιεί⁶⁰. Όπως έχει τονίσει σε Έκθεσή⁶¹ του, ο Ειδικός Εισηγητής για το δικαίωμα όλων να απολαμβάνουν του υψηλότερου δυνατού επιπέδου σωματικής και ψυχικής υγείας, «η ποινικοποίηση μπορεί να μην αποτελεί την μοναδική αιτία του κοινωνικού στίγματος, αλλά σίγουρα το επιτείνει, μέσω της ενίσχυσης των υπαρχόντων προκαταλήψεων και στερεοτύπων».

Παρά τις αποποινικοποιήσεις, σε πολλά κράτη μέλη του Οργανισμού υπάρχουν ακόμη διατάξεις στον ποινικό κώδικα που επιτρέπουν τη διάκριση λόγω σεξουαλικού προσανατολισμού. Στο Γιβραλτάρ για παράδειγμα, η ηλικία συγκατάθεσης για ομοφυλοφιλικές σχέσεις είναι διαφορετική από αυτή για τις ετεροφυλοφιλικές⁶². Και στην Ελλάδα υπάρχουν διατάξεις στο Ποινικό Κώδικα που οδηγούν στην διακριτική μεταχείριση. Στο άρθρο 347 περί ασέλγεια παρά φύση ορίζεται ότι «1. η παρά φύση ασέλγεια μεταξύ αρρένων που τελέστηκε: α) με κατάχρηση μιας σχέσης εξάρτησης που στηρίζεται σε οποιαδήποτε υπηρεσίας. β) από ενήλικο με αποπλάνηση προσώπου νεότερου από 17 ετών ή από κερδοσκοπία τιμωρείται με φυλάκιση τουλάχιστον τριών μηνών». Και στη δεύτερη παράγραφο διευκρινίζεται ότι «με την ίδια ποινή

⁵⁹ Γαλλία (1791), Μονακό (1793), Λουξεμβούργο και Βέλγιο (1974), Ολλανδία (1811).

⁶⁰ Commissioner for Human Rights, *Discrimination...* op. cit. p. 48.

⁶¹ GROVER Anand, *Report of the Special Rapporteur on the Right of Everyone to the Enjoyment of the Highest Attainable Standard of Physical and Mental Health*, HRC, 27 April 2010.

⁶² Για τις ετεροφυλοφιλικές σεξουαλικές σχέσεις η ηλικία συγκατάθεσης είναι τα 16 χρόνια, ενώ για τις ομοφυλοφιλικές τα 18 χρόνια. Βλέπε: PACE, Doc 11485, *Laws discriminating against gay men in Gibraltar*, 14 January 2008.

τιμωρείται και όποιος ασκεί την ασέλγεια της παρ.1 κατ' επάγγελμα»⁶³. Επιπλέον, η ηλικία συγκατάθεσης για ετεροφυλοφιλικές σχέσεις στην Ελλάδα είναι τα 16 χρόνια, ενώ για τις ομοφυλοφιλικές σχέσεις είναι τα 17 χρόνια, κάτι που παραβιάζει την αρχή της μη διάκρισης, όπως έχει αποφανθεί η Ευρωπαϊκή Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου στην υπόθεση *Sutherland v. United Kingdom*⁶⁴.

⁶³ HATZOPOULOS Vassilis, Thematic study Greece, *Legal Study on Homophobia and Discrimination on Grounds of Sexual Orientation and Gender Identity*, Greece February 2010. p. 26-27.

⁶⁴ *Sutherland v. United Kingdom*, par.66.

α. Η αρχή της μη διάκρισης

Τα περισσότερα κράτη μέλη του Οργανισμού έχουν υιοθετήσει νόμους μη διάκρισης, οι οποίοι είτε είναι γενικοί, είτε αναφέρονται σε κάποιο συγκεκριμένο τομέα, όπως η εργασία για παράδειγμα. Περίπου 20⁶⁵ κράτη μέλη διαθέτουν νομοθεσία μη διάκρισης, η οποία αναφέρει ρητώς τον σεξουαλικό προσανατολισμό στους λόγους για τους οποίους απαγορεύονται οι διακρίσεις. Επιπλέον, περίπου 9⁶⁶ κράτη έχουν προσθέσει στους λόγους για τους οποίους απαγορεύονται οι διακρίσεις και την ταυτότητα φύλου, η οποία δεν προσδιορίζεται σε όλα με τον ίδιο τρόπο, αφού αναφέρεται ως «έκφραση γένους», «ταυτοποίηση φύλου», «αλλαγή φύλου» και άλλα. Έτσι στα παραπάνω κράτη προστίθενται 11⁶⁷ τα οποία συμπεριλαμβάνουν τις διακρίσεις βάσει ταυτότητας φύλου ή επαναπροσδιορισμού του φύλου, στις διακρίσεις λόγω φύλου ή γένους. Ειδικά η Σουηδία περιγράφει την ταυτότητα φύλου με την έκφραση «διαφυλική ταυτότητα και έκφραση», έτσι ώστε να προστατεύει όχι μόνο τα τρανσέξουαλ άτομα αλλά και τα transgender (διαφυλικά) άτομα⁶⁸. Θα πρέπει να τονίσουμε ότι σε ορισμένα κράτη μέλη, η νομοθεσία δεν αναφέρει ρητώς τον σεξουαλικό προσανατολισμό και την ταυτότητα φύλου στους λόγους απαγόρευσης των διακρίσεων, πράγμα που σημαίνει ότι μπορεί να καλύπτονται από τους «άλλους λόγους», που συμπληρώνουν συνήθως την ανεξάντλητη λίστα με τους λόγους απαγόρευσης των διακρίσεων. Σε ορισμένα κράτη μέλη η παραπάνω άποψη έχει επιβεβαιωθεί από τη νομολογία των εθνικών δικαστηρίων.

Όπως αναφέραμε παραπάνω, ορισμένα κράτη μέλη διαθέτουν νομοθεσία που απαγορεύει τις διακρίσεις βάσει του σεξουαλικού προσανατολισμού ή της ταυτότητας φύλου σε τομείς όπως η εργασία και η πρόσβαση σε αγαθά και υπηρεσίες. Επτά⁶⁹ κράτη μέλη απαγορεύουν τις

⁶⁵ Αλβανία, Βέλγιο, Βοσνία και Ερζεγοβίνη, Βουλγαρία, Κροατία, Τσεχία, Γερμανία, Ουγγαρία, Ισλανδία, Ιρλανδία, Μαυροβούνιο, Ολλανδία, Νορβηγία, Ρουμανία, Σερβία, Σλοβακία, Σλοβενία, Ισπανία, Σουηδία και Ηνωμένο Βασίλειο. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι η Σουηδία αναφέρει ρητώς τον σεξουαλικό προσανατολισμό στους απαγορευμένους λόγους διάκρισης, στο Σύνταγμά της.

⁶⁶ Αλβανία, Κροατία, Τσεχία, Γερμανία, Ουγγαρία, Μαυροβούνιο, Σερβία, Σουηδία και Ηνωμένο Βασίλειο.

⁶⁷ Ανδόρα, Αυστρία, Βέλγιο, Δανία, Φινλανδία, Γαλλία, Ιρλανδία, Ολλανδία, Νορβηγία, Σλοβακία και Ελβετία.

⁶⁸ FRA, *Homophobia, Transphobia and Discrimination on Grounds of Sexual Orientation and Gender Identity, Comparative Legal Analysis*, Vienna, 2010, p. 21.

⁶⁹ Ανδόρα, Αυστρία, Φινλανδία, Λετονία, Λιθουανία, Λουξεμβούργο και Ελβετία.

διακρίσεις για λόγους σεξουαλικού προσανατολισμού στους τομείς της εργασίας και της πρόσβασης σε αγαθά και υπηρεσίες, ενώ έντεκα⁷⁰ μόνο στον τομέα της εργασίας. Συνολικά 38 κράτη μέλη συμπεριλαμβάνουν τον σεξουαλικό προσανατολισμό είτε στη γενική διάταξη της μη διάκρισης, είτε σε κάποιο συγκεκριμένο τομέα, και εννέα κράτη (Αρμενία, Αζερμπαϊτζάν, Λιχτενστάιν, Μολδαβία, Μονακό, Ρωσία, Σαν Μαρίνο, Τουρκία, Ουκρανία) δεν διαθέτουν καμία διάταξη για την απαγόρευση των διακρίσεων για λόγους σεξουαλικού προσανατολισμού⁷¹.

Συμπερασματικά, από τον αριθμό των κρατών μελών του ΣτΕ που απαγορεύουν τις διακρίσεις για λόγους σεξουαλικού προσανατολισμού συμπεραίνουμε ότι στη μεγάλη πλειοψηφία τους τα κράτη μέλη προστατεύουν και προάγουν τα δικαιώματα των LGBT ατόμων. Πάραυτα, τα κράτη που δεν διαθέτουν παρόμοιες διατάξεις είναι αυτά στα οποία θα πρέπει να ενταθούν οι προσπάθειες για μεγαλύτερη προαγωγή των δικαιωμάτων των LGBT ατόμων, καθώς όπως αναλύεται παρακάτω, εμφανίζουν τις περισσότερες παραβιάσεις.

⁷⁰ Κύπρος, Δανία, Εσθονία, Γαλλία, Γεωργία, Ελλάδα, Ιταλία, Μάλτα, Πολωνία, Πορτογαλία και ΠΓΔΜ.

⁷¹ Commissioner for Human Rights, *Discrimination...* op. cit. p. 51.

β. Εθνικές δομές για τη προαγωγή της ισότητας

Οι εθνικές δομές για τη προαγωγή της ισότητας είναι όργανα που προωθούν της ισότητα και μάχονται κατά των διακρίσεων στο εσωτερικό των κρατών μελών. Συνήθως αποτελούνται από ανεξάρτητους ειδικούς δικαιωμάτων του ανθρώπου που δεν σχετίζονται με όργανα του κράτους. Το Συμβούλιο της Ευρώπης μέσω της Ευρωπαϊκής Επιτροπής κατά του Ρατσισμού και της Μισαλλοδοξίας (ECRI), κάλεσε τις εθνικές αρχές να διορίσουν ένα εθνικό όργανο για τη καταπολέμηση του ρατσισμού, της ξενοφοβίας, του αντισημιτισμού και άλλων μορφών μισαλλοδοξίας. Έτσι στη Σύσταση Νο2⁷² η ECRI πρότεινε στις κυβερνήσεις των κρατών μελών «να σκεφτούν σοβαρά τη πιθανότητα διορισμού ενός ειδικού οργάνου που θα μάχεται κατά του ρατσισμού, της ξενοφοβίας, του αντισημιτισμού και της μισαλλοδοξίας σε εθνικό επίπεδο, αν δεν υπάρχει ήδη ένα τέτοιο όργανο»⁷³. Επιπλέον, στη Σύσταση Νο7⁷⁴ η Επιτροπή ECRI πρότεινε στις κυβερνήσεις των κρατών μελών «να νομοθετήσουν σχετικά με την καταπολέμηση του ρατσισμού και των φυλετικών διακρίσεων, αν δεν υπάρχει ήδη τέτοια νομοθεσία». Στις δύο συστάσεις τονίζεται η ανάγκη για ανεξαρτησία των ειδικών οργάνων, προτείνοντας έναν αριθμό λειτουργιών συμπεριλαμβανομένων της παρακολούθησης της αποτελεσματικότητας της νομοθεσίας, της παροχής συμπαράστασης και νομικής βοήθειας στα θύματα, της παροχής πληροφόρησης κτλ. Παρόμοιες συστάσεις έχουν γίνει και από την Ευρωπαϊκή Ένωση⁷⁵ και τα Ηνωμένα Έθνη.

Πιο συγκεκριμένα, σε 21⁷⁶ κράτη μέλη του ΣτΕ υπάρχουν Όργανα Ισότητας που έχουν ως εντολή να δέχονται αναφορές διακρίσεων για πολλούς λόγους, συμπεριλαμβανομένου του

⁷² European Commission against Racism and Intolerance, *ECRI GENERAL POLICY RECOMMENDATION No. 2 ON SPECIALISED BODIES TO COMBAT RACISM, XENOPHOBIA, ANTISEMITISM AND INTOLERANCE AT NATIONAL LEVEL*, Strasbourg, 13 JUNE 1997.

⁷³ Ibid. p. 4.

⁷⁴ European Commission against Racism and Intolerance, *ECRI GENERAL POLICY RECOMMENDATION No. 7 ON NATIONAL LEGISLATION TO COMBAT RACISM AND RACIAL DISCRIMINATION*, Strasbourg, 13 DECEMBER 2002.

⁷⁵ Βλέπε: EU Equality Directives (The Race Equality Directive, The Gender Goods and Services Directive, The Gender Recast Directive).

⁷⁶ Αυστρία, Βέλγιο, Βουλγαρία, Κύπρος, Δανία, Εσθονία, Γαλλία, Γερμανία, Ελλάδα, Ουγγαρία, Ιρλανδία, Λετονία, Λιθουανία, Λουξεμβούργο, Ολλανδία, Πορτογαλία, Ρουμανία, Σλοβενία, Σλοβακία, Σουηδία και Ηνωμένο Βασίλειο.

σεξουαλικού προσανατολισμού. Η κατάσταση δεν είναι η ίδια για τις διακρίσεις λόγω ταυτότητας φύλου. Πάραυτα, η Ουγγαρία, η Σλοβακία, η Σουηδία και το Ηνωμένο Βασίλειο διαθέτουν όργανα με ειδική εντολή για την καταπολέμηση των διακρίσεων λόγω ταυτότητας φύλου, ενώ η Πορτογαλία διαθέτει ειδική Επιτροπή⁷⁷ για την Ισότητα Φύλου. Σε άλλα κράτη μέλη του Οργανισμού όπως η Σερβία και η Γεωργία, υπάρχουν περιπτώσεις όπου τα Όργανα Ισότητας κάνουν δηλώσεις σχετικά με τα ομοφοβικά και τρανσοφοβικά περιστατικά αλλά και τις δηλώσεις μίσους. Επίσης, στη Μολδαβία το 2009 η Υπηρεσία Ισότητας διεξήγαγε έρευνα για τη κατάσταση των διακρίσεων για λόγους σεξουαλικού προσανατολισμού και ταυτότητας φύλου στη χώρα, όπου διαπιστώθηκε ότι υπάρχει νομοθετικό κενό αναφορικά με τα διαφυλικά άτομα. Με τα διαφυλικά άτομα έχουν ασχοληθεί και οι Υπηρεσίες Ισότητας και στην Ισλανδία και την Κροατία. Ενώ έχουν εμφανιστεί ολιγάριθμες αναφορές σχετικά με τον σεξουαλικό προσανατολισμό στις Υπηρεσίες Ισότητας του Αζερμπαϊτζάν, του Σαν Μαρίνο και της ΠΓΔΜ⁷⁸. Αξιοσημείωτες είναι οι προσπάθειες της Αλβανίας⁷⁹ και της Σερβίας⁸⁰, οι οποίες μαζί με τις νομοθετικές διατάξεις περί μη διάκρισης εισήγαγαν και ένα ειδικό όργανο για την παρακολούθηση της εφαρμογής των διατάξεων αυτών, με εντολή να καταπολεμούν τις διακρίσεις για λόγους σεξουαλικού προσανατολισμού και ταυτότητας φύλου.

Πέραν των ειδικών οργάνων που έχουν ορισθεί στα κράτη μέλη του Οργανισμού για την καταπολέμηση των διακρίσεων για λόγους σεξουαλικού προσανατολισμού και ταυτότητας φύλου, που στη πραγματικότητα αποτελούν όργανα παρακολούθησης της κατάστασης των LGBT ατόμων, μερικά κράτη έχουν προχωρήσει ένα βήμα παρακάτω, δημιουργώντας εθνική στρατηγική για την προαγωγή της ποιότητας ζωής των LGBT ατόμων. Μέχρι σήμερα υπάρχουν τέσσερα Σχέδια Δράσης: της Ολλανδίας, της Νορβηγίας του Ηνωμένου Βασιλείου και της πόλης του Βερολίνου.

⁷⁷ The Commission for Citizenship and Gender Equality in Portugal.

⁷⁸ Commissioner for Human Rights, *Discrimination...* op. cit. p.56.

⁷⁹ Commissioner for Protection against Discrimination in Albania.

⁸⁰ Commissioner for the Protection from Discrimination in Serbia.

γ. Εθνικά Σχέδια Δράσης

ι. Το Σχέδιο Δράσης της Ολλανδίας

Το Σχέδιο Δράσης για τους LGBT και την Ισότητα Φύλου της Ολλανδίας υιοθετήθηκε το 2011 με διάρκεια έως το 2015 και έχει σκοπό την κάλυψη του κενού που υπάρχει ανάμεσα στην *de jure* και *de facto* ίση μεταχείριση μεταξύ ομοφυλόφιλων και τρανσέξουαλ ατόμων και ετεροφυλόφιλων ατόμων, όπως επίσης και την συμμετοχή των γυναικών στην εργασία⁸¹. Το Σχέδιο Δράσης της Ολλανδίας ορίζει στρατηγικές για την αντιμετώπιση ζητημάτων όπως η απαγόρευση της αιμοδοσίας από άνδρες που έχουν σεξουαλική εμπειρία με άλλους άντρες, η ανασφάλεια των LGBT ατόμων αναφορικά με κοινωνική αποδοχή και τις διακρίσεις και η βία σε βάρος τους, ο εκφοβισμός των νέων στο σχολείο λόγω σεξουαλικού προσανατολισμού, η βία κατά των LGBT ατόμων, η ενδοοικογενειακή βία, ο κοινωνικός αποκλεισμός των LGBT ατόμων και η ποινικοποίηση της ομοφυλοφιλίας σε άλλες χώρες. Οι «*γραμμές δράσης*» της κυβέρνησης της Ολλανδίας είναι ξεκάθαρες και ορίζονται χωριστά για κάθε ζήτημα που τίθεται μέσα στο Σχέδιο Δράσης. Ιδιαίτερα σημαντική είναι η δέσμευση της Ολλανδίας σε συνεργασία με την Γαλλία για την πρωτοβουλία τους σχετικά με την κατάργηση της ποινικοποίησης της ομοφυλοφιλίας στα Ηνωμένα Έθνη, με απώτερο στόχο την υιοθέτηση ενός διεθνούς δεσμευτικού κειμένου για τα δικαιώματα και την ασφάλεια των LGBT ατόμων⁸². Θα πρέπει να τονίσουμε ότι η πρώτη διακήρυξη⁸³ των Ηνωμένων Εθνών το 2008 από 66 κράτη της Γενικής Συνέλευσης των ΗΕ περί της κατάργησης της ποινικοποίησης της ομοφυλοφιλίας, ξεκίνησε με πρωτοβουλία της Γαλλίας και της Ολλανδίας.

⁸¹ Ministry of Education, *Culture and Science, LGBT and Gender Equality Policy Plan of the Netherlands 2011-2015*, The Hague, April 2011, p. 6.

⁸² Ibid. p. 26.

⁸³ UN/GA/63/635, *Joint Statement on Sexual Orientation and Gender Identity*, 22 December 2008.

ii. Το Σχέδιο Δράσης της Νορβηγίας

Παρόμοιο είναι και το Σχέδιο Δράσης της Νορβηγίας υπό την ονομασία «*Βελτίωση της ποιότητας της ζωής των λεσβιών, των ομοφυλόφιλων, των αμφιφυλόφιλων και των τρανσέξουαλ ατόμων*». Το Σχέδιο Δράσης δημιουργήθηκε τον Ιούνιο του 2008, και είχε ως χρονική διάρκεια από το 2009 έως το 2012. Ο γενικός στόχος του σχεδίου δράσης είναι να βάλει ένα τέλος στις διακρίσεις σε βάρος των LGBT ατόμων, σε διάφορες φάσεις της ζωής, στον κοινωνικό τομέα και την επαγγελματική ζωή, και να προωθήσει τη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης και της ποιότητας ζωής για αυτές τις ομάδες⁸⁴. Στο κείμενο αριθμούνται αναλυτικά όλοι οι επιμέρους στόχοι του Σχεδίου Δράσης, για τους οποίους δίνονται τα ανάλογα μέτρα για την εφαρμογή τους.

Οι τομείς δράσης για την βελτίωση της ποιότητας ζωής των LGBT ατόμων είναι οι εξής: η έρευνα σχετικά με τα χαρακτηριστικά των LGBT ατόμων στην χώρα, η συνεργασία με ινστιτούτα και μη Κυβερνητικές Οργανώσεις, η καταπολέμηση των διακρίσεων στην εκπαίδευση και η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών, η παροχή ψυχολογικής και όχι μόνο στήριξης των LGBT ατόμων, των οικογενειών τους και των παιδιών που μεγαλώνουν με LGBT γονείς, η καταπολέμηση των διακρίσεων για λόγους σεξουαλικού προσανατολισμού και ταυτότητας φύλου στον αθλητισμό, στην επαγγελματική ζωή, σε άτομα που είναι ευάλωτα σε πολλαπλούς λόγους διακρίσεων (μετανάστες), στην κοινότητα των Σάμι⁸⁵, στον τομέα της υγείας, καθώς και η παροχή βοήθειας σε μη Κυβερνητικούς Οργανισμούς με αντικείμενο τα δικαιώματα των LGBT ατόμων και η προστασία από εγκλήματα μίσους και δηλώσεις μίσους προς τα LGBT άτομα. Επιπλέον, το Σχέδιο Δράσης τονίζει ότι η Νορβηγία δεσμεύεται να προωθεί τα δικαιώματα των LGBT ατόμων σε διεθνή φόρα, κάτι που ήδη κάνει στο πλαίσιο των Ηνωμένων Εθνών και του Συμβουλίου της Ευρώπης, ενώ υπογραμμίζει ότι η Νορβηγία υποστηρίζει τις Αρχές της Yogyakarta. Με λίγα λόγια, η Νορβηγία έχει εισάγει στο Σχέδιο Δράσης που

⁸⁴ Norwegian Ministry of Children and Equality, The Norwegian Government's action plan, *Improving quality of life among lesbians, gays, bisexuals and trans persons*, 2009-2012, Oslo, 25 June 2008.

⁸⁵ Στη κοινότητα των Σάμι, οι λεσβίες, οι ομοφυλόφιλοι, οι αμφιφυλόφιλοι και οι τρανσέξουαλ (LGBT) υπόκεινται σε ταμπού, και δεν υπάρχουν πληροφορίες για την παρουσία τους στο πληθυσμού των Σάμι. Η κυβέρνηση επιθυμεί να ενθαρρύνει τις αλλαγές σε αυτό το τομέα. Η Διευκρίνιση γύρω τα LGBT άτομα στην κοινότητα των Σάμι είναι απαραίτητη προκειμένου να καταστεί δυνατή η βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης και η μεγαλύτερη ασφάλεια για τα LGBT άτομα της κοινότητας των Σάμι. Λίγες είναι οι διαθέσιμες πληροφορίες σχετικά με τα LGBT άτομα ανάμεσα στις εθνικές μειονότητες των Kvens, των Εβραίων, των Skogfinns, και των Ρομά στη Νορβηγία.

υιοθέτησε όλες τις προτάσεις που εμπειριείχε η Σύσταση CM(2010)5 της Επιτροπής Υπουργών του ΣτΕ.

Πρέπει να τονίσουμε ότι σύμφωνα με την θεματική έρευνα του Επιτρόπου του ΣτΕ για τα ανθρώπινα δικαιώματα, η Νορβηγία την τετραετία 2009-2012, δηλαδή κατά τη διάρκεια του Σχεδίου Δράσης, δεν κατάφερε να εφαρμόσει παρά έναν μικρό αριθμό από τις δεσμεύσεις του Σχεδίου Δράσης⁸⁶. Αυτό οφείλεται κυρίως στην έλλειψη συγκέντρωσης πόρων που ήταν απαραίτητοι για την εκπλήρωση των προτεινόμενων μέτρων για την καταπολέμηση των διακρίσεων κατά των LGBT ατόμων.

iii. Το Σχέδιο Δράσης του Ηνωμένου Βασιλείου

Τον Μάρτιο του 2011, το Ηνωμένο Βασίλειο έδωσε στη δημοσιότητα ένα Σχέδιο Δράσης⁸⁷ για την Ισότητα των LGBT ατόμων, το οποίο διαδέχτηκε τη δημοσίευση της Κυβέρνησης για την Στρατηγική Ισότητας “Building a Fairer Britain”⁸⁸. Η Στρατηγική Ισότητας υπογράμμισε ότι η Κυβέρνηση και η νομοθεσία από μόνες τους δεν μπορούν να εξασφαλίσουν την ισότητα για όλους, αλλά ότι κάθε άτομο, κοινότητα, επιχείρηση, ίδρυμα και ομάδα θα πρέπει να συνεργάζονται για να επιφέρουν αυτή την αλλαγή. Σύμφωνα με το Σχέδιο Δράσης, η Κυβέρνηση παίζει τον ρόλο του ηγέτη και του διοργανωτή σε αυτή την προσπάθεια για αλλαγή. Εκτός από τα δύο προηγούμενα κείμενα, τον Δεκέμβριο του 2011 το Ηνωμένο Βασίλειο δημοσίευσε και ένα ειδικό σχέδιο δράσης για την προαγωγή της ισότητας στα transgender (διαφυλικά) άτομα⁸⁹.

Το Σχέδιο Δράσης για την Ισότητα των LGBT ατόμων χωρίζεται σε 4 ενότητες στις οποίες αναλύονται οι τομείς δράσης της Κυβέρνησης του Ηνωμένου Βασιλείου. Για την σύνταξη

⁸⁶ LØVDAL Lene, *Study on Homophobia, Transphobia and Discrimination on Grounds of Sexual Orientation and Gender Identity*, Legal Report: Norway, par. 72.

⁸⁷ Minister for Women and Equalities and Minister for Equality, *Working for Lesbian, Gay, Bisexual and Transgender Equality: Moving Forward*, March 2011.

⁸⁸ HM Government, *The Equality Strategy - Building a Fairer Britain*, December 2010.

⁸⁹ HM Government, *Advancing transgender equality: a plan for action*, December 2011.

του έχουν χρησιμοποιηθεί στατιστικά στοιχεία από έρευνες που έγιναν από την Επιτροπή Ισότητας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων στο πλαίσιο της Πρώτης Έκθεσης⁹⁰ για το πόσο δίκαιη χώρα είναι η Βρετανία. Δίνονται λεπτομερείς δράσεις για την εκπαίδευση και την κινητικότητα, για μία δίκαιη και ευέλικτη αγορά εργασίας, για την ισότητα στις δημόσιες υπηρεσίες όπως η υγεία και η πρόνοια, οι δημόσιες μεταφορές, η στέγη, η κοινωνία των πολιτών και η ενίσχυση των ατόμων και των κοινοτήτων, και για την αλλαγή της κουλτούρας με ειδική αναφορά στα εγκλήματα μίσους, στην ισότητα στον γάμο και στα σύμφωνα συμβίωσης, στον αθλητισμό, στην προαγωγή των δικαιωμάτων διεθνώς και στο άσυλο. Τα μέτρα που προτείνονται είναι πολύ συγκεκριμένα και τα περισσότερα διαθέτουν αυστηρό χρονοδιάγραμμα.

Στο ίδιο μήκος κύματος βρίσκεται και το ειδικό σχέδιο δράσης για την προαγωγή της ισότητας στα transgender άτομα. Σκοπός του είναι να επιφέρει μεγαλύτερη ισότητα στη χώρα για τα transgender άτομα, κάνοντας την τρανσοφοβία παρελθόν μέσα σε μία δυνατή, μοντέρνα και δίκαιη Βρετανία. Εμπεριέχονται λεπτομερή μέτρα που αφορούν τους ίδιους τομείς με αυτούς του Σχεδίου Δράσης για την Ισότητα των LGBT ατόμων. Ειδική μνεία γίνεται για το δικαίωμα στην ιδιωτική ζωή, το οποίο απειλείται περισσότερο στους κύκλους των transgender ατόμων.

Θα πρέπει να τονίσουμε ότι σύμφωνα με την Έκθεση⁹¹ της MKO ILGA-Europe, το Ηνωμένο Βασίλειο βρίσκεται στην πρώτη θέση της πλήρης ισότητας των δικαιωμάτων του ανθρώπου σε ότι αφορά τα δικαιώματα των LGBT ατόμων, όπως φαίνεται στο διάγραμμα 4 του Παραρτήματος. Τονίζεται όμως στην Έκθεση αυτή ότι ενώ το Ηνωμένο Βασίλειο βρίσκεται στη πρώτη θέση από άποψη νομικής κατάστασης των LGBT ατόμων στην Ευρώπη, το επίπεδο της ομοφοβίας και της τρανσοφοβίας στην κοινωνία είναι υψηλό, όπως επίσης και τα επεισόδια βίας και διακρίσεων σε βάρος των LGBT ατόμων⁹². Φαίνεται λοιπόν ότι ενώ η Κυβέρνηση λαμβάνει όλα τα απαραίτητα μέτρα για την πλήρη ισότητα των δικαιωμάτων του ανθρώπου, αν δεν γίνει η αλλαγή στην κουλτούρα της κοινωνίας δεν μπορεί να επιτευχθεί η πλήρης ισότητα μεταξύ

⁹⁰ Equality and Human Rights Commission, Triennial Review 2010, *How fair is Britain? Equality, Human Rights and Good Relations in 2010, The First Triennial Review*, 2011.

⁹¹ ILGA-EUROPE, *Annual Review of the Human Rights Situation of Lesbian, Gay, Bisexual, Trans and Intersex People in Europe 2013*, Brussels, May 2013.

⁹² ILGA-EUROPE, *Annual Review...* op. cit. p. 227.

LGBT ατόμων και μη LGBT ατόμων. Την ίδια άποψη έχει ήδη εκφράσει και η Κυβέρνηση μέσα από τα δύο Σχέδια Δράσης που αναλύσαμε παραπάνω, δηλαδή ότι χωρίς την βοήθεια της κοινωνίας των πολιτών, των οργανώσεων και των επιχειρήσεων, η λήψη νομοθετικών μέτρων δεν μπορεί να εξασφαλίσει την αλλαγή.

iv. Το τοπικό σχέδιο δράσης του Βερολίνου

Η πρωτοβουλία του Βερολίνου «*Το Βερολίνο στηρίζει τον αυτοπροσδιορισμό και την αποδοχή της διαφορετικότητας της σεξουαλικότητας*»⁹³ στοχεύει στην ανάλυση και την καταπολέμηση της ομοφοβίας και της τρανσοφοβίας στη κοινωνία, και στην διασφάλιση μίας θετικής αλλαγής προς την ανοχή, την αποδοχή και το σεβασμό της διαφορετικότητας της σεξουαλικότητας⁹⁴. Στόχος είναι η νομική ισότητα του καθεστώτος του γάμου και των συμφώνων συμβίωσης, καθώς επίσης και ο σεβασμός μίας κουλτούρας της διαφορετικότητας της σεξουαλικότητας. Η πρωτοτυπία του Σχεδίου δράσης του Βερολίνου είναι ότι απευθύνεται σε όσους ζουν στην πόλη του Βερολίνου, δηλαδή ότι η ισχύς του είναι περιορισμένη. Πάραυτα στοχεύει στην εθνική αποδοχή.

Η πρωτοβουλία αυτή του Βερολίνου προβλέπει την λήψη μέτρων για την ενίσχυση της πληροφόρησης και της εκπαίδευσης, την καταπολέμηση των διακρίσεων, της βίας και των εγκλημάτων μίσους, την αλλαγή της αυτοδιοίκησης, την γνώση στατιστικών, την προώθηση του διαλόγου με ομάδες ατόμων και την επίτευξη εθνικής νομικής αποδοχής. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι η χρηματοδότηση της πρωτοβουλίας του Βερολίνου είχε εξασφαλιστεί από τον προϋπολογισμό του 2010/11 του Βερολίνου.

Η δράση του Βερολίνου είναι εξαιρετικά σημαντική για τον λόγο ότι μία περιφερειακή κοινωνία ανεξάρτητα από την εθνική στρατηγική παίρνει τη πρωτοβουλία για να αντιμετωπίσει ένα πολύ ευαίσθητο ζήτημα. Στη πραγματικότητα αυτό που επιχειρείται στο Βερολίνο είναι το

⁹³ Berlin State Office for Equal Treatment and against Discrimination, *Berlin supports self-determination and the acceptance of sexual diversity, Packet of measures to combat homo- and transphobia*, Berlin Senate Resolution, 16 February 2010.

⁹⁴ Ibid. p. 3.

αντίστροφο από αυτό που είδαμε στην περίπτωση της Ολλανδίας, της Νορβηγίας και του Ηνωμένου Βασιλείου. Δηλαδή μία περιφέρεια προσπαθεί να επηρεάσει την εθνική στρατηγική αντί η εθνική στρατηγική να εφαρμόζεται σε περιφερειακό επίπεδο. Ίσως η πρωτοβουλία αυτή να έχει καλύτερα αποτελέσματα επειδή συντελεί στην άμεση αλλαγή της κουλτούρας της κοινωνίας, αφού ξεκινά από τη βάση της δηλαδή μία περιφέρεια.

2. Συγκριτική προσέγγιση: Ολλανδία - Ρωσία

Η Ολλανδία και η Ρωσία αποτελούν δύο κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης, όμως εμφανίζουν σημαντικές διαφορές στη προστασία και το σεβασμό των δικαιωμάτων των LGBT ατόμων σε νομικό και κοινωνικό επίπεδο. Η Ολλανδία είναι από τα περισσότερο φιλελεύθερα κράτη όσον αφορά την ισότητα των LGBT ατόμων, ενώ η Ρωσία χαρακτηρίζεται από έντονα φαινόμενα διακρίσεων λόγω σεξουαλικού προσανατολισμού και ταυτότητας φύλου. Στις παρακάτω παραγράφους επιχειρείται η σύγκριση της κατάστασης των LGBT ατόμων στις δύο χώρες, κυρίως σύμφωνα με τις κρατικές θεματικές έρευνες που διεξήχθησαν από τον Επίτροπο του ΣτΕ για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα με θέμα την εφαρμογή της Σύστασης CM (2010)5 της Επιτροπής Υπουργών.

Τα ζητήματα των δικαιωμάτων των LGBT ατόμων έχουν χωριστεί σε θεματικές, στις οποίες γίνεται η σύγκριση σε νομικό και κοινωνικό επίπεδο ανάμεσα στις δύο χώρες. Τα συμπεράσματα μέσα από τη διαδικασία αυτή θα μας δείξουν τα πιο ευάλωτα ζητήματα για τα LGBT άτομα, και κατά συνέπεια τους τομείς που χρήζουν τη λήψη μέτρων για την προαγωγή της ισότητας μεταξύ LGBT ατόμων και μη LGBT ατόμων. Οι πολιτικές της Ολλανδίας προβάλλουν τις «καλές πρακτικές» ενώ αυτές της Ρωσίας δείχνουν τα εμπόδια που πρέπει να ξεπεραστούν για την πλήρη απόλαυση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων από όλους. Γίνεται, τέλος, φανερό ότι η Σύσταση CM (2010)5 της Επιτροπής Υπουργών, δεν είχε τα αναμενόμενα αποτελέσματα σε όλα τα κράτη μέλη του Οργανισμού και ότι η έλλειψη πολιτικής βούλησης για προώθηση των δικαιωμάτων των LGBT ατόμων από τα κράτη μέλη, όπως στη Ρωσία, αποτελεί ανασταλτικό παράγοντα της εφαρμογής των Συστάσεων των ΔΟ.

α. «Εγκλήματα και δηλώσεις μίσους»

Η αρχική έκδοση του Ποινικού Κώδικα της Ρωσίας που υιοθετήθηκε το 1996, διαθέτει ορισμένες διατάξεις για την ποινική δίωξη των εγκλημάτων μίσους, πάραυτα τα εγκλήματα με ομοφοβικά και τρανσοφοβικά κίνητρα δεν καλύπτονται από τις διατάξεις αυτές⁹⁵. Βέβαια, η τρέχουσα έκδοση του Κώδικα περιλαμβάνει πολλά άρθρα όπως το άρθρο 282, το οποίο αναγνωρίζει ως ποινικά αδικήματα ορισμένες πράξεις, που διαπράττονται λόγω του πολιτικού, ιδεολογικού, φυλετικού, εθνικού ή θρησκευτικού μίσους ή εχθρότητας, ή από μίσος ή εχθρότητα προς μια συγκεκριμένη κοινωνική ομάδα. Κατά συνέπεια, υπάρχει πλέον νομική δυνατότητα αναγνώρισης των ομοφοβικών και τρανσοφοβικών εγκλημάτων ως εξτρεμιστικά εγκλήματα, αλλά στην πράξη υπάρχει το πρόβλημα αναγνώρισης των LGBT ατόμων, ως κοινωνική ομάδα. Αυτό προκύπτει από ορισμένες δηλώσεις του εισαγγελέα της Μόσχας, ο οποίος το 2007 δήλωσε ότι «το άρθρο 282 του Ποινικού Κώδικα της Ρωσίας δεν προστατεύει ομοφυλόφιλα άτομα, πράγμα που σημαίνει ίσως, ότι ο καθένας που υποκινείται από μίσος και εχθρότητα προς τα ομοφυλόφιλα άτομα μπορεί να ξεφύγει ατιμώρητος»⁹⁶.

Αντιθέτως, ο ολλανδικός Ποινικός Κώδικας απαγορεύει τη δυσφήμιση μιας ομάδας ανθρώπων για λόγους ετεροφυλοφιλικού ή ομοφυλοφιλικού προσανατολισμού⁹⁷. Η διακριτική μεταχείριση ενός ατόμου, και η δημόσια υποκίνηση μίσους, διακρίσεων ή βίαιων ενεργειών εναντίον προσώπων λόγω του φύλου τους ή του ετεροφυλοφιλικού ή ομοφυλοφιλικού προσανατολισμού είναι επίσης έγκλημα. Επιπλέον, ο Αστικός Κώδικας προβλέπει μια αστική διαδικασία αγωγών κατά της υποτιμητικής ομιλίας, η οποία έχει χρησιμοποιηθεί αρκετές φορές στο πλαίσιο των LGBT⁹⁸. Εδώ βλέπουμε ότι, ενώ στην Ρωσία το υπάρχον νομικό πλαίσιο προστασίας των LGBT ατόμων, έστω και στο πλαίσιο της «κοινωνικής ομάδας» δεν

⁹⁵ KIRICHENKO A. Kseniya, *Study on Homophobia, Transphobia and Discrimination on Grounds of Sexual Orientation and Gender Identity, Legal Report: Russian Federation*, p. 22. Available at: http://www.coe.int/t/Commissioner/Source/LGBT/RussiaLegal_E.pdf Τελευταία προβολή 8 Σεπτεμβρίου 2013.

⁹⁶ Ibid. p. 26.

⁹⁷ Art. 137 and 266 of the Dutch Penal Code.

⁹⁸ WAALDIJK Kees, LAWSON Rick and KOFFEMAN Nelleke, *Legal Study on Homophobia and Discrimination on Grounds of Sexual Orientation and Gender Identity*, updated version, Leiden, the Netherlands April 2010, p. 35.

εφαρμόζεται, στην Ολλανδία υπάρχουν συγκεκριμένες διατάξεις που απαγορεύουν αποκλειστικά τα εγκλήματα μίσους για λόγους σεξουαλικού προσανατολισμού.

Πάραυτα, ούτε ο Ποινικός Κώδικας, ούτε ο Κώδικας Ποινικής Δικονομίας στην Ολλανδία δεν θεωρεί το ομοφοβικό ή το τρανσοφοβικό κίνητρο ως επιβαρυντική περίπτωση σε καταδίκη, πράγμα που συμβαίνει και στον Ρώσικο Ποινικό Κώδικα⁹⁹ και αντιβαίνει στις υποδείξεις της Σύστασης CM(2010)5. Ωστόσο, στην Ολλανδία, σύμφωνα με την Οδηγία για τις διακρίσεις για την δημόσια Εισαγγελία¹⁰⁰, ο εισαγγελέας οφείλει να αυξήσει την ποινή κατά 25 τοις εκατό σε περίπτωση αδικήματος διακρίσεων λόγω φυλής, θρησκείας, πεποιθήσεων, αναπηρίας ή σεξουαλικού προσανατολισμού¹⁰¹.

Αποκαλυπτικά είναι τα στατιστικά στοιχεία που αφορούν στις χώρες αυτές. Σύμφωνα με τις κοινωνιολογικές εκθέσεις των δύο χωρών, στη Ρωσία¹⁰², το 27,1 τοις εκατό των ερωτώμενων βίωσαν σωματική βία, ενώ μόλις το 12 τοις εκατό των Ολλανδών ερωτώμενων απειλήθηκαν με σωματική βία. Επιπλέον, το 37,12 τοις εκατό των Ρώσων βίωσαν ψυχολογική βία, εκβιασμό ή απειλές, ενώ μόλις το 17 τοις εκατό των Ολλανδών εκτέθηκαν σε εκφοβισμό ή σαρκασμό¹⁰³.

⁹⁹ Το άρθρο 63 του Ποινικού Κώδικα που απαριθμεί τους λόγους επιβάρυνσης της ποινής δεν συμπεριλαμβάνει τον σεξουαλικό προσανατολισμό.

¹⁰⁰ *Aanwijzing Discriminatie*, 2003.

¹⁰¹ WAALDIJK Kees, LAWSON Rick and KOFFEMAN Nelleke, *Legal...* op. cit. p.38.

¹⁰² *Study on Homophobia, Transphobia and Discrimination on Grounds of Sexual Orientation and Gender Identity Sociological Report: Russian Federation*, par. 98. Available at: http://www.coe.int/t/Commissioner/Source/LGBT/RussiaSociological_E.pdf (8 Σεπτεμβρίου 2013).

¹⁰³ *The social situation concerning homophobia and discrimination on grounds of sexual orientation in the Netherlands*, March 2009, par. 14. Available at: http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/386-FRA-hdgso-part2-NR_NL.pdf (8 Σεπτεμβρίου 2013).

β. Ελευθερία της έκφρασης, του συνεταιρίζεσθαι και του συνέρχεσθαι ειρηνικά

Και στις δύο χώρες υπάρχει νομοθεσία που προστατεύει και τις τρεις ελευθερίες. Για την άσκηση του δικαιώματος της ελευθερίας του συνέρχεσθαι ειρηνικά δεν απαιτείται η έγκριση από τις αρχές των δύο χωρών. Πάραυτα, στη Ρωσία, απαιτείται η ειδοποίηση προς τις αρχές για την επερχόμενη συγκέντρωση ή διαδήλωση τουλάχιστον 10 μέρες πριν το γεγονός να λάβει χώρα. Οι αρχές έχουν το δικαίωμα να σταματήσουν ένα δημόσιο γεγονός μόνο σε περιπτώσεις απειλής προς την ζωή ή την υγεία ή την περιουσία των πολιτών και βίας εκ μέρους των διαδηλωτών¹⁰⁴. Αντιθέτως στην Ολλανδία, δεν χρειάζεται η ειδοποίηση των τοπικών αρχών για το επερχόμενο γεγονός, ενώ, υπάρχει η δυνατότητα τερματισμού μίας διαδήλωσης μόνο για λόγους ασφαλείας¹⁰⁵. Θα πρέπει να τονίσουμε ότι στην Ολλανδία, λαμβάνουν χώρα διαδηλώσεις υπέρ της ισότητας των ομοφυλοφίλων από το 1978, χωρίς προβλήματα ειδικά τις 2 τελευταίες δεκαετίες¹⁰⁶. Για την Ρωσία, η κατάσταση είναι εντελώς διαφορετική αφού οι παρελάσεις περηφάνιας των LGBT ατόμων σε πόλεις όπως η Μόσχα, απαγορεύονται και δεν έχουν πραγματοποιηθεί από το 2006, παρά την απόφαση του ΕΔΔΑ *Alekseyev v. Russia*. Κάθε χρόνο, οι διοργανωτές στέλνουν ειδοποίηση προς τις αρχές της Μόσχας για το δημόσιο γεγονός και λαμβάνουν απαγορευτική απάντηση. Σε πολλές περιπτώσεις, παρά τις απαγορεύσεις ένας μικρός αριθμός υπερασπιστών των δικαιωμάτων των LGBT ατόμων διαμαρτύρεται, με αποτέλεσμα τη σύλληψή τους, όπως έγινε το 2007 σε συγκέντρωση μπροστά στο δημαρχείο της πόλης. Το ζήτημα είναι ότι αυτές οι διαδηλώσεις δέχονται βίαιες επιθέσεις από ομάδες που μάχονται την ομοφυλοφιλία, οι οποίες τις περισσότερες φορές δεν βρίσκουν καμία αντίσταση από την αστυνομία. Τέτοιες απαγορεύσεις ομοφυλοφιλικών διαδηλώσεων συμβαίνουν σε πολλές πόλεις της Ρωσίας, κάτι που παραβιάζει τις διεθνείς υποχρεώσεις της Ρωσίας. Αξιοσημείωτη είναι η δήλωση της Επιτροπής των Υπουργών του ΣτΕ, η οποία σημειώνει για τις εκδηλώσεις υπέρ των δικαιωμάτων των LGBT ατόμων στην Ρωσία ότι «μόνο ένας πολύ περιορισμένος αριθμός τέτοιων εκδηλώσεων μπορεί να λάβει χώρα» και ότι «στην συντριπτική πλειοψηφία των

¹⁰⁴ KIRICHENKO A. Kseniya, *Study on Homophobia...* op. cit. p. 12.

¹⁰⁵ WAALDIJK Kees, LAWSON Rick and KOFFEMAN Nelleke, *Legal...* op. cit. p. 31.

¹⁰⁶ *The social situation concerning homophobia and discrimination on grounds of sexual orientation in the Netherlands*, March 2009, par. 14. Available at: http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/386-FRA-hdgsopart2-NR_NL.pdf (8 Σεπτεμβρίου 2013), par. 16.

περιπτώσεων, οι αρμόδιες αρχές, ειδικά στη Μόσχα, αρνούνται να συμφωνήσουν στον χρόνο και στο τόπο των εκδηλώσεων αυτών»¹⁰⁷

Χαρακτηριστικό τις καταπίεσης της ελευθερίας της έκφρασης στη Ρωσία είναι οι πρόσφατοι νόμοι που έχουν υιοθετηθεί σε δέκα¹⁰⁸ περιφέρειες της, περί της «ομοφυλοφιλικής προπαγάνδας κατά των ανηλίκων». Ως αποτέλεσμα αυτού του νόμου σε πολλούς ακτιβιστές των δικαιωμάτων των LGBT ατόμων έχει επιβληθεί πρόστιμο για τη δημόσια διαμαρτυρία κατά της ομοφοβίας. Το Συνταγματικό Δικαστήριο, καθώς επίσης και το Ανώτατο Δικαστήριο της Ρωσίας έχουν δώσει την έγκρισή τους στο νόμο αυτό δηλώνοντας ότι ο νόμος της ομοφυλοφιλικής προπαγάνδας δεν παραβιάζει κανένα δικαίωμα που προβλέπεται στο Σύνταγμα της Ρωσίας¹⁰⁹. Από την πλευρά της η Ρωσική Κυβέρνηση παρά τις διεθνείς αντιδράσεις¹¹⁰ και τα καλέσματα των διεθνών Οργανισμών, έχει επανειλημμένως υποστηρίξει ότι τα μέτρα που περιγράφονται στους νόμους προπαγάνδας έχουν στόχο τη διασφάλιση της «πνευματικής, ηθικής και ψυχολογικής ασφάλειας» των παιδιών και είναι σύμφωνα με την ομοσπονδιακή νομοθεσία και το Σύνταγμα¹¹¹. Θα πρέπει να τονίσουμε ότι ήδη με απόφασή της, η Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου των ΗΕ στην υπόθεση *Irina Fedotova v. Russian Federation*¹¹², αποφάνθηκε ότι οποιαδήποτε καταδίκη βασισμένη σε τέτοιους νόμους παραβιάζει τις διατάξεις¹¹³ του Διεθνούς Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα. Για μία ακόμη φορά η Ρωσία δεν

¹⁰⁷ ILGA-Europe, *The CoE Recommendation to member states on measures to combat discrimination on grounds of sexual orientation or gender identity, (CM/Rec(2010)5), A survey of progress towards implementation in 16 member states*, (January 2013), p. 21.

¹⁰⁸ Από το 2006-2013: Ryazan Oblast (2006), Arkhangelsk Oblast (2011), Saint Petersburg (2012), Kostroma Oblast (2012), Magadan Oblast (2012), Novosibirsk Oblast (2012), Krasnodar Krai (2012), Samara Oblast (2012), Bashkortostan (2012), [note 3] and Kaliningrad Oblast (February 2013).

¹⁰⁹ JOHNSON Paul, “*Homosexual propaganda*” laws in the Russian Federation: are they in violation of the European Convention on Human Rights?, Department of Sociology University of York Heslington York , North Yorkshire April 2013, p. 5.

¹¹⁰ Βλέπε: CoE, DC082(2013), *Statement by the Secretary General of the CoE on legislation in the Russian Duma prohibiting "propaganda of non-traditional sexual relations" among minors*, Strasbourg, 13.06.2013. CoE, PACE, HAUGLI Håkon, Written declaration No. 541, *Violations of the right of lesbian, gay, bisexual and transgender (LGBT) people to freedom of expression and assembly continue unabated in Russia*, 14 August 2013.

¹¹¹ CoE, Committee of Ministers, DH-DD(2013)67, 28 January 2013.

¹¹² UN Human Rights Committee, *Case of Irina Fedotova v Russian Federation*, CCPR/C/106/D/1932/2010.

¹¹³ Άρθρο 19(2) και άρθρο 26.

συμμορφώθηκε στις αποφάσεις των διεθνών δικαιοδοτικών οργάνων, ούτε στις συστάσεις της Επιτροπής Υπουργών του ΣτΕ. Αντιθέτως, νόμοι σαν και αυτόν αποτελούν πισωγύρισμα στην προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου. Θα πρέπει να υπογραμμιστεί ότι στην Ολλανδία, το δικαίωμα στην ελευθερία της έκφρασης ασκείται από όλους χωρίς διακρίσεις, ενώ πολύ σημαντική είναι η δράση της Επιτροπής Ίσης Μεταχείρισης σε αυτό το τομέα.

Όσον αφορά στην ελευθερία του συνεταιρίζεσθαι, η Ρωσία είναι η μοναδική χώρα στην οποία ένας σημαντικός αριθμός Οργανώσεων των LGBT ατόμων δεν έχει αναγνωριστεί. Χαρακτηριστικά παραδείγματα άρνησης αναγνώρισης είναι ο οργανισμός “Rainbow House”, ο οποίος δεν έλαβε αναγνώριση από τις ρωσικές αρχές λόγω της «προπαγάνδας των μη παραδοσιακών σεξουαλικών προσανατολισμών» οι οποία μπορεί να βλάψει την Ρωσία, την κυβέρνησή της, την ακεραιότητα και την κυριαρχία της και τον πληθυσμό της, όπως επίσης να προκαλέσει κοινωνική και θρησκευτική έχθρα που θα απειλούσε τον θεσμό του γάμου και της σταθερότητας της οικογένειας¹¹⁴. Πάραυτα, θετική εξέλιξη είναι η αναγνώριση, δύο οργανώσεων LGBT στην Ρωσία το 2009. Στην Ολλανδία αντιθέτως υπάρχει πληθώρα οργανώσεων LGBT οι οποίες δεν αντιμετωπίζουν κανένα πρόβλημα στην αναγνώρισή τους από τις αρχές.

¹¹⁴ ILGA-Europe, *The CoE Recommendation...* op. cit. p. 18.

γ. Ζητήματα οικογενειακής και ιδιωτικής ζωής

Κανένα από τα δύο κράτη δεν διαθέτουν διατάξεις που να ποινικοποιούν τις σχέσεις ατόμων του ίδιου φύλου. Ακόμη, η ηλικία συγκατάθεσης μεταξύ ατόμων του ίδιου φύλου είναι και στα δύο κράτη ίδια με την αντίστοιχη για τα άτομα διαφορετικού φύλου.

Στην Ολλανδία έχει επιτευχθεί πλήρης ισότητα του πολιτικού γάμου για τα LGBT άτομα και τα μη LGBT άτομα. Από το 2001, στο ολλανδικό δίκαιο ο γάμος είναι ουδέτερος στο φύλο, καθώς επίσης και οι καταγεγραμμένες συμβιώσεις. Η Ολλανδία είναι η πρώτη χώρα που υιοθέτησε νόμο για τον ουδέτερο πολιτικό γάμο, ενώ σύμφωνα με την νομοθεσία δεν υπάρχει καμία διάκριση μεταξύ ζευγαριών του ίδιου φύλου, και ζευγαριών διαφορετικών φύλων. Στην Ρωσία τα πράγματα είναι τελείως διαφορετικά αφού σύμφωνα με τον Οικογενειακό Κώδικα, *«για να παντρευτεί κανείς, η εθελοντική συγκατάθεση ενός άντρα και μίας γυναίκας... είναι απαραίτητα»*¹¹⁵. Επιπλέον, κατά το ισχύον νομοθετικό πλαίσιο, η καταγεγραμμένη συμβίωση τόσο των ομοφυλόφιλων όσο και των ετεροφυλόφιλων ζευγαριών δεν αναγνωρίζεται¹¹⁶. Θα πρέπει να αναφέρουμε ότι έχουν υπάρξει περιστατικά προσφυγών για άρνηση τέλεσης γάμου μεταξύ ομοφυλόφιλων, πάντα με αρνητική απόφαση από τα ρωσικά Δικαστήρια.

Κατά συνέπεια, ομοφυλόφιλα ζευγάρια δεν μπορούν να υιοθετήσουν το ίδιο παιδί. Όμως, η ρωσική νομοθεσία προβλέπει τη δυνατότητα υιοθεσίας ενός παιδιού από ένα μόνο άτομο, ανεξάρτητα από την οικογενειακή του κατάσταση, κάτι που κάνει την ατομική υιοθεσία δυνατή και για τα ομοφυλόφιλα άτομα. Πάραυτα, όλες οι πράξεις υιοθεσίας θα πρέπει να χαρακτηρίζονται από τα συμφέροντα το παιδιού, τα οποία προσδιορίζονται από το εκάστοτε όργανο κηδεμονίας ή δικαστήριο¹¹⁷. Αντιθέτως, η Ολλανδία παρέχει τα ίδια δικαιώματα υιοθεσίας τόσο σε ομοφυλόφιλα και ετεροφυλόφιλα ζευγάρια, όσο σε ομοφυλόφιλα και ετεροφυλόφιλα άτομα.

¹¹⁵ Russian Family Code, art. 12.

¹¹⁶ KIRICHENKO A. Kseniya, *Study on Homophobia...* op. cit. p.29, par. 142.

¹¹⁷ Ibid. par. 153.

Πολύ σημαντικά είναι τα ζητήματα των τρανσζέξουαλ και διαφυλικών (transgender) ατόμων, σε ότι αφορά την αναγνώριση της αλλαγής φύλου. Στην Ολλανδία, μέχρι σήμερα ισχύει νόμος¹¹⁸, σύμφωνα με τον οποίο, τα δικαστήρια μπορούν να επιτρέψουν σε κάποιο άτομο να αλλάξει το φύλο του στο πιστοποιητικό γέννησης του, αν το άτομο αυτό είναι κλινικά και ψυχολογικά έτοιμο και σωματικά προσαρμοσμένο στο νέο φύλο, και αν έχει εμποδιστεί η ικανότητά του να γονιμοποιήσει ή να γεννήσει ένα παιδί. Ο συγκεκριμένος νόμος έχει δεχτεί κριτική από οργανώσεις και από τον Επίτροπο του ΣτΕ για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, καθώς αντιβαίνει στις υποδείξεις των Αρχών τις Yogyakarta¹¹⁹. Για τον λόγο αυτό έχει προταθεί για ψήφιση ένας νέος νόμος ο οποίος θα βελτιώσει τη ζωή των transgender ατόμων, σύμφωνα με τον οποίο θα είναι δυνατή η αλλαγή φύλου στο πιστοποιητικό γέννησης χωρίς ιατρική επέμβαση. Ο συγκεκριμένος νόμος προβλέπεται να τεθεί σε ισχύ από τη 1η Ιανουαρίου 2014.

Στην Ρωσία, τα διαφυλικά άτομα αντιμετωπίζουν πολλές δυσκολίες για να υποβληθούν σε επαναπροσδιορισμό φύλου αφού δεν υπάρχει κέντρο αλλαγής φύλου στη χώρα. Ως αποτέλεσμα, τα διαφυλικά άτομα χωρίς άδεια για τη χειρουργική επέμβαση αναγκάζονται να χρησιμοποιούν χειρουργούς οι οποίοι είναι ανίκανοι για αλλαγή φύλου, ενώ χρησιμοποιούν ξεπερασμένες μεθόδους θεραπείας από τη δεκαετία του '70 και του '80, αντί των πιο πρόσφατων και λιγότερο επικίνδυνων μεθόδων. Λόγω του μεγάλου κόστους, η θεραπεία αλλαγής φύλου δεν καλύπτεται από την κοινωνική ιατρική ασφάλιση, ένα άλλο σημαντικό εμπόδιο για την κοινότητα των διαφυλικών ατόμων. Η έλλειψη κάλυψης των δαπανών που σχετίζονται με την αλλαγή φύλου σύμφωνα με την νομολογία του ΕΔΔΑ, παραβιάζει το δικαίωμα στην ιδιωτική ζωή¹²⁰. Θα πρέπει να τονίσουμε εδώ ότι η ολλανδική νομοθεσία ορίζει ότι το κόστος αλλαγής φύλου καλύπτεται πλήρως από τα ιδρύματα ασφαλίσεων, ενώ το ζήτημα των εμφυτευμάτων στήθους αποτελεί την μοναδική προβληματική ανάμεσα στην Επιτροπή Ίσης Μεταχείρισης και τις ασφαλιστικές εταιρίες υγείας¹²¹.

¹¹⁸ The Dutch Civil Code, art. 1 (28).

¹¹⁹ WAALDIJK Kees, LAWSON Rick and KOFFEMAN Nelleke, *Legal...* op. cit. p. 39.

¹²⁰ *Van Kück v. Germany*

¹²¹ WAALDIJK Kees, LAWSON Rick and KOFFEMAN Nelleke, *Legal...* op. cit. p. 40.

δ. Εργασία και παροχή προϊόντων και υπηρεσιών

Η Ρωσία αποτελεί μία από τις ελάχιστες χώρες του ΣτΕ που δεν προστατεύουν την εργασία από διακρίσεις λόγω σεξουαλικού προσανατολισμού και ταυτότητας φύλου. Αντιθέτως στη Γενική Πράξη Ίσης Μεταχείρισης¹²² της Ολλανδίας προβλέπεται ότι απαγορεύεται κάθε άμεση ή έμμεση «διάκριση μεταξύ ατόμων λόγω θρησκείας, πεποιθήσεων, πολιτικών θέσεων, φυλής, φύλου, εθνικότητας, ετεροφυλοφιλικού ή ομοφυλοφιλικού προσανατολισμού ή οικογενειακής κατάστασης», στο τομέα της εργασίας, των ελεύθερων επαγγελματιών, των οργανισμών υπαλλήλων, εργοδοτών και επαγγελματιών, καθώς και στη παροχή προϊόντων και υπηρεσιών¹²³. Η διάταξη αυτή σύμφωνα με το άρθρο 5 (1) της Γενικής Πράξης Ίσης Μεταχείρισης καλύπτει όλους τους τομείς της εργασίας, όπως η άδειες, οι συνθήκες εργασίας και οι προαγωγές. Διαπιστώνουμε λοιπόν ότι τα LGBT άτομα προστατεύονται πλήρως στον τομέα της εργασίας και της παροχής προϊόντων και υπηρεσιών στην Ολλανδία, όμως κάθε χρόνο σημειώνονται ορισμένα περιστατικά διακρίσεων¹²⁴, τα οποία συνήθως δικαιώνονται στα δικαστήρια.

Η ρώσικη νομοθεσία μπορεί να μη διαθέτει ειδική διάταξη που να απαγορεύει τις διακρίσεις στο τομέα της εργασίας και της παροχής προϊόντων και υπηρεσιών λόγω σεξουαλικού προσανατολισμού και ταυτότητας φύλου, όμως στον Εργατικό Κώδικα εμπεριέχεται γενική πρόβλεψη¹²⁵ που να απαγορεύει τις διακρίσεις στο τομέα τις εργασίας. Στον νόμο αυτό έχουν βασιστεί πολλές υποθέσεις ομοφυλόφιλων ατόμων για εργασιακά δικαιώματα στα ρώσικα δικαστήρια. Θα πρέπει όμως να υπογραμμίσουμε ότι οι παραβιάσεις των δικαιωμάτων των LGBT ατόμων στον τομέα της εργασίας στη Ρωσία είναι πολλές και έχουν πολλαπλασιαστεί τα τελευταία χρόνια. Για τους λόγους αυτούς οι εργαζόμενοι προτιμούν να κρύβουν τον σεξουαλικό τους προσανατολισμό και την ταυτότητα του φύλου τους για να αποφύγουν να γίνουν θύματα

¹²² General Equal Treatment Act (GETA), 1994, Art. 7.

¹²³ WAALDIJK Kees, LAWSON Rick and KOFFEMAN Nelleke, *Legal...* op. cit. p 13.

¹²⁴ Βλέπε: ILGA-Europe, *Annual Review...* op. cit. p. 167.

¹²⁵ Labour Code of the Russian Federation, Art. 3.

διακρίσεων χάνοντας τις περισσότερες περιπτώσεις τις θέσεις εργασίας τους¹²⁶. Σχετικά με την παροχή προϊόντων και υπηρεσιών δεν υπάρχουν στοιχεία, καθώς δεν υπάρχει κάποιο δίκτυο παρακολούθησης τέτοιων περιστατικών¹²⁷.

ε. Εκπαίδευση

Η Ρωσία, παρά το γεγονός ότι διαθέτει νόμο για την απαγόρευση των διακρίσεων στην εκπαίδευση, δεν περιέχεται στους λόγους των διακρίσεων ο σεξουαλικός προσανατολισμός ή η ταυτότητα φύλου. Πάραυτα, θα μπορούσαμε να θεωρήσουμε ότι τα LGBT άτομα καλύπτονται από τον λόγο του «κοινωνικού καθεστώτος», ο οποίος αριθμείται στο νόμο για την Εκπαίδευση¹²⁸. Αντιθέτως, στην Ολλανδία, όχι μόνο υπάρχει νομοθεσία για την απαγόρευση των διακρίσεων, η οποία προστατεύει εκτός από τους μαθητές, και τους καθηγητές, αλλά έχει εισαχθεί νέος νόμος από τον Δεκέμβριο του 2009 για την προώθηση της διδασκαλίας της σεξουαλικότητας και της σεξουαλικής ποικιλομορφίας, κάτι που θα μειώσει τα περιστατικά εκφοβισμού και αποκλεισμού στο σχολείο¹²⁹.

Και στα δύο κράτη υπάρχουν περιστατικά εκφοβισμού, βίας και παρενόχλησης στο περιβάλλον του σχολείου, λόγω της αποκάλυψης του σεξουαλικού προσανατολισμού ή της ταυτότητας φύλου ενός μαθητή ή ενός καθηγητή¹³⁰.

¹²⁶ Moscow Helsinki Group (MHG), Report 2009, *Situation of Lesbians, Gays, Bisexuals and Transgenders in the Russian Federation*. p.47.

¹²⁷ KIRICHENKO A. Kseniya, *Study on Homophobia...* op. cit. p.52, par.281.

¹²⁸ Ibid. p.43, par. 217-219.

¹²⁹ WAALDIJK Kees, LAWSON Rick and KOFFEMAN Nelleke, *Legal...* op. cit. p 49.

¹³⁰ Βλέπε: Moscow Helsinki Group (MHG), Report 2009, *Situation of Lesbians, Gays, Bisexuals and Transgenders in the Russian Federation*. p.186, 165.

στ. Υγεία

Και στις δύο χώρες η ομοφυλοφιλία έχει αποχαρακτηρίσει¹³¹ από τον κατάλογο των ψυχικών ασθενειών, ενώ μόνο στη Ρωσία μπορούν οι MSM¹³² να δώσουν αίμα στις τράπεζες αίματος της χώρας. Τον Απρίλιο του 2013 το ολλανδικό Κοινοβούλιο ζήτησε από την κυβέρνηση να διασφαλίσει ότι οι MSM μπορούν να δίνουν αίμα στις τράπεζες αίματος, κάτι που απορρίφθηκε από το Υπουργείο Υγείας, το οποίο διεξάγει έρευνα για τον προσδιορισμό των κινδύνων από την αιμοδοσία των MSM¹³³. Στον τομέα της υγείας, αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι στον ρώσικο ηθικό κώδικα της κοινότητας των ψυχοθεραπευτών και των νοσοκόμων ορίζεται ότι απαγορεύονται οι διακρίσεις *inter alia* για λόγους σεξουαλικού προσανατολισμού.

Όπως ήδη αναφέραμε παραπάνω, στην Ρωσία οι ασφάλειες υγείας δεν καλύπτουν τα έξοδα για την εγχείρηση επαναπροσδιορισμού του φύλου, παρά τις σχετικές υποδείξεις των ΔΟ και της Σύστασης CM(2010)5. Το ολλανδικό σύστημα από την άλλη καλύπτει το κόστος των πρωτογενών χαρακτηριστικών φύλου, και όχι και των δευτερογενών, όπως είναι η τριχοφυΐα προσώπου και τα επιθέματα στήθους, παρά την πρόταση που δόθηκε για ψηφοφορία στο κοινοβούλιο για κάλυψη και των δευτερογενών χαρακτηριστικών φύλου¹³⁴.

ζ. Αθλητισμός

Η ομοφοβία και η τρανσοφοβία εμφανίζονται σε μεγάλη ένταση στον τομέα του αθλητισμού. Και στις δύο χώρες η ομοφυλοφιλία στον αθλητισμό αποτελεί ταμπού και για τον λόγο αυτό οι αθλητές κρύβουν τη σεξουαλική τους ταυτότητα. Δεν υπάρχει ειδική διάταξη στη Ρωσία σχετικά με την απαγόρευση των διακρίσεων για λόγους σεξουαλικού προσανατολισμού στον αθλητισμό, ένα ζήτημα που έχει απασχολήσει ιδιαίτερα τη κυβέρνηση της Ολλανδίας στη

¹³¹ Το 1999 στη Ρωσία και το 1973 στην Ολλανδία.

¹³² Men who have sex with men.

¹³³ ILGA-Europe, *Annual Review...* op. cit. p. 170.

¹³⁴ Ibid.

διαμόρφωση της πολιτικής για τη χειραφέτηση των LGBT ατόμων¹³⁵ για την περίοδο 2008 με 2011¹³⁶. Με το κείμενο της χειραφέτησης των LGBT ατόμων, η κυβέρνηση της Ολλανδίας εισήγαγε το ζήτημα της ομοφυλοφιλίας στον αθλητισμό στην ατζέντα της ισότητας των LGBT ατόμων.

Πολύ σημαντική εξέλιξη για τη κατάσταση των LGBT ατόμων στον ρωσικό αθλητισμό, είναι το πρόσφατο παγκόσμιο πρωτάθλημα που έλαβε χώρα στη Μόσχα. Θα λέγαμε ότι το πρωτάθλημα έγινε αρένα διαμάχης των υποστηρικτών και των μαχητών του νόμου περί «ομοφυλοφιλικής προπαγάνδας». Ο μεγάλος αριθμός αθλητών που κατήγγειλε τον νέο νόμο έδωσε μία ώθηση στη προστασία των LGBT δικαιωμάτων στη χώρα, χωρίς απτά αποτελέσματα μέχρι σήμερα. Μοναδική θετική εξέλιξη είναι η δήλωση του Υπουργού Αθλητισμού της Ρωσίας, Vitaly Mutko, ο οποίος υποστήριξε ότι «κανένας αθλητής ή επισκέπτης των Χειμερινών Ολυμπιακών Αγώνων στο Sochi δεν θα υποστεί παραβίαση των δικαιωμάτων του». Οι εν λόγω νόμοι της Ρωσίας δεν συμμορφώνονται με τις «θεμελιώδεις αρχές» του Ολυμπιακού Χάρτη ο οποίος μάχεται τις διακρίσεις¹³⁷ και για τον λόγο αυτό η Διεθνής Ολυμπιακή Επιτροπή ζήτησε διαβεβαιώσεις από τη Κυβέρνηση της Ρωσίας σχετικά με το σεβασμό των δικαιωμάτων των LGBT αθλητών και επισκεπτών.

η. Άσυλο

Οι νομοθεσίες των δύο κρατών που προσδιορίζουν την έννοια του πρόσφυγα εμπεριέχουν στις αιτίες δίωξης του αιτούντα άσυλο, τη συμμετοχή σε μία συγκεκριμένη κοινωνική ομάδα. Έτσι, σύμφωνα με την νομολογία των ολλανδικών δικαστηρίων αλλά και τη Σύμβαση των ΗΕ για το Καθεστώς των Προσφύγων, ο φόβος δίωξης για λόγους σεξουαλικού προσανατολισμού καλύπτεται στις αιτίες χορήγησης ασύλου. Θεωρητικά, το ίδιο ισχύει και στη

¹³⁵ Dutch House of Representatives, *Simply gay, LGBT Policy 2008-2011*, The Hague, 9 November 2007.

¹³⁶ *The social situation concerning homophobia and discrimination on grounds of sexual orientation in the Netherlands*, March 2009, par. 14. Available at: http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/386-FRA-hdgsopart2-NR_NL.pdf (8 Σεπτεμβρίου 2013), par. 37-38.

¹³⁷ International Olympic Committee, *Olympic Charter*, in force as from 9 September 2013, chapter 1, par. 2 (6): “The IOC’s role is... to act against any form of discrimination affecting the Olympic Movement”.

Ρωσία, όμως όπως ήδη έχουμε τονίσει, προκύπτει πάντα το ζήτημα της ερμηνείας της «κοινωνικής ομάδας». Σε κάθε περίπτωση, δεν έχει εμφανιστεί στη πραγματικότητα κάποια τέτοια περίπτωση στη Ρωσία¹³⁸. Στο σημείο αυτό θα πρέπει να διευκρινιστεί ότι, η ποινικοποίηση των ομοφυλοφιλικών πράξεων από μόνη της δεν μπορεί να σημαίνει αυτόματα ότι ένα LGBT άτομο από αυτή τη χώρα είναι πρόσφυγας, καθώς οι ποινικές κυρώσεις θα πρέπει να είναι μίας συγκεκριμένης βαρύτητας.

Ένα άλλο ζήτημα που αφορά τους αιτούντες άσυλο είναι η χορήγηση ασύλου σε μέλη της οικογένειας του πρόσφυγα. Στη Ρωσία, σύμφωνα με απόφαση του Ανώτερου Δικαστηρίου, «αν υπάρχει νόμος στη χώρα προέλευσης του πρόσφυγα που να αναγνωρίζει με οποιονδήποτε τρόπο τις σχέσεις σε ομοφυλοφιλικές οικογένειες, τότε θα πρέπει να αναγνωριστούν και από τις ρωσικές αρχές ώστε να αποφασίσουν αν ο αιτών άσυλο είναι μέλος της οικογένειας του πρόσφυγα»¹³⁹. Παρόμοια είναι η κατάσταση και στην Ολλανδία, όπου, οι ομοφυλόφιλοι σύντροφοι και άλλα μέλη της οικογένειας του πρόσφυγα, μπορούν να λάβουν την ιδιότητα του πρόσφυγα. Δηλαδή, η σύζυγος και το ανήλικο παιδί του πρόσφυγα, που είναι *de facto* μέλη της οικογένειάς του, καθώς επίσης και η σύντροφος ή το ενήλικο παιδί, που έχει την ίδια εθνικότητα με τον πρόσφυγα και εξαρτάται από τον πρόσφυγα σε τέτοιο βαθμό που να ανήκει στην οικογένεια του πρόσφυγα. Σύμφωνα με στατιστικά στοιχεία, μόνο το 2,5% των αιτήσεων για χορήγηση ασύλου στην Ολλανδία¹⁴⁰ βασίζεται στον σεξουαλικό προσανατολισμό, ενώ για τη Ρωσία, δεν υπάρχουν στοιχεία για τέτοια περιστατικά.

¹³⁸ KIRICHENKO A. Kseniya, *Study on Homophobia...* op. cit. p 36, παρ. 181.

¹³⁹ Ibid. par. 186.

¹⁴⁰ WAALDIJK Kees, LAWSON Rick and KOFFEMAN Nelleke, *Legal...* op. cit. p. 28.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η παρούσα εργασία πραγματοποιήθηκε το ζήτημα των διακρίσεων για λόγους σεξουαλικού προσανατολισμού και ταυτότητας φύλου σε παγκόσμιο και περιφερειακό επίπεδο, ενώ εστίασε στην καταπολέμηση των διακρίσεων αυτών, στο πλαίσιο του ΣτΕ. Όπως κατέστη φανερό από τα συμβατικά εργαλεία, από τις αποφάσεις των διεθνών δικαιοδοτικών οργάνων και από τα *soft law* κείμενα που εξετάστηκαν, η προστασία των δικαιωμάτων των LGBT ατόμων καταδεικνύεται αυξανούσας σημασίας.

Η ανάλυση που προηγήθηκε επικεντρώθηκε στο νομικό καθεστώς των LGBT ατόμων στο πλαίσιο τριών διεθνών οργανισμών, ενώ έγινε εκτενής μελέτη της διεθνούς πρακτικής και νομολογίας διεθνών δικαιοδοτικών οργάνων, η οποία όπως διαπιστώθηκε έχει επηρεάσει καθοριστικά την εξέλιξη της προστασίας των LGBT ατόμων παγκοσμίως, καθώς όλο και περισσότερα κράτη εφάρμοσαν τις αποφάσεις των δικαιοδοτικών οργάνων αποποινικοποιώντας την ομοφυλοφιλία, εξισώνοντας την ηλικίας συναίνεσης, αναγνωρίζοντας την αλλαγή φύλου κτλ. Παρόλα αυτά, σε πολλά κράτη, παρατηρείται πληθώρα παραβιάσεων των δικαιωμάτων των LGBT ατόμων, κάτι που αποτυπώνεται και στις εκθέσεις¹⁴¹ του ΣτΕ σχετικά με την κατάσταση των LGBT δικαιωμάτων στον Ευρωπαϊκό χώρο. Το νομικό κενό που εμφανίζεται στη προστασία των δικαιωμάτων των LGBT ατόμων, επιχειρήθηκε να καλυφθεί από τη πρωτοβουλία μίας ομάδας ειδικών των δικαιωμάτων του ανθρώπου, που κατέγραψε στις Αρχές της Yogyakarta τα μέτρα που πρέπει να σέβονται όλα τα κράτη για την εξάλειψη των διακρίσεων σε βάρος των LGBT ατόμων. Τις Αρχές της Yogyakarta έχουν στηρίξει πολλά κράτη και διεθνείς οργανισμοί όπως το ΣτΕ και ο ΟΗΕ.

Παρά το νομικό κενό στην προστασία των LGBT ατόμων σε παγκόσμιο και περιφερειακό επίπεδο, παρατηρήθηκε ότι οι διεθνείς οργανισμοί δεν θεωρούν ότι χρειάζονται καινούρια δικαιώματα για τα LGBT άτομα, ούτε κάποια ειδικά δικαιώματα για το λόγο ότι η απόλαυση των δικαιωμάτων του ανθρώπου είναι καθολική και πρέπει να γίνεται από όλα τα άτομα ανεξάρτητα από τον σεξουαλικό τους προσανατολισμό ή την ταυτότητα φύλου τους, κάτι

¹⁴¹ Βλέπε: HAMMARBERG Thomas, *Discrimination...* op. cit. και FRA, *EU LGBT survey European Union lesbian, gay, bisexual and transgender survey, Results at a glance*, Publications Office of the European Union, 2013.

που πηγάζει από το Διεθνές Δίκαιο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Οι χαρακτηριστικές δηλώσεις του Επιτρόπου για τα Δικαιώματα του ανθρώπου επιβεβαίωσαν την άποψη αυτή, τονίζοντας ότι *«μερικές φορές λέγεται ότι η προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των λεσβιών, των ομοφυλόφιλων, των αμφιφυλόφιλων και των Transgender ισοδυναμεί με εισαγωγή καινούριων δικαιωμάτων. Αυτό αποτελεί παρεξήγηση. η Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και οι υπόλοιπες Συνθήκες εδραιώνουν την άποψη ότι τα ανθρώπινα δικαιώματα εφαρμόζονται σε όλους και ότι κανείς δεν θα πρέπει να εξαιρείται»*. Τελικά, αυτό που προωθούν τα όργανα των διεθνών οργανισμών και κυρίως του ΣτΕ είναι η προσπάθεια της προαγωγής και προστασίας των δικαιωμάτων των LGBT ατόμων μέσα από μία σειρά μη δεσμευτικών κειμένων. Εξάλλου, ένα ενδεχόμενο συμβατικό κείμενο για τη προστασία των LGBT ατόμων μάλλον θα αποσπούσε ένα μικρό αριθμό επικυρώσεων, ακόμη και στους κόλπους του ΣτΕ, λαμβάνοντας υπόψιν κανείς τις συνεχείς παραβιάσεις και τη μη συμμόρφωση ορισμένων κρατών μελών του στις αποφάσεις του ΕΔΔΑ και στις συστάσεις άλλων οργάνων του Οργανισμού.

Τα όργανα του ΣτΕ, όπως η Επιτροπή Υπουργών, η Κοινοβουλευτική Συνέλευση, το Κογκρέσο Τοπικών και Περιφερειακών Αρχών και ο Επίτροπος για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα έχουν υιοθετήσει μία σειρά από συστάσεις προς τα κράτη μέλη για τη προώθηση και προστασία των LGBT ατόμων. Η πιο σημαντική είναι η *Σύσταση CM/Rec (2010) 5*, που υιοθετήθηκε από την Επιτροπή Υπουργών το 2010 και αποτελεί την πρώτη σύσταση που ασχολείται αποκλειστικά με το ζήτημα των διακρίσεων για λόγους σεξουαλικού προσανατολισμού και ταυτότητας φύλου. Η σύσταση εφιστά την προσοχή των κρατών μελών σε όλους τους τομείς που εμφανίζονται διακρίσεις στα LGBT άτομα, ενώ ταυτόχρονα προτείνει τα απαραίτητα μέτρα για την καταπολέμησή τους. Παρά τη μεγάλη απήχυσή της στα κράτη μέλη του Οργανισμού, ορισμένα από αυτά, όπως η Ρωσία, η Ουκρανία και λιγότερο η Λιθουανία και η Μολδαβία, για μία ακόμη φορά αγνόησαν τις υποδείξεις των θεσμών του ΣτΕ.

Ιδιαίτερα σημαντική είναι και η δράση του Γενικού Εισηγητή για τα δικαιώματα των LGBT ατόμων, ο οποίος παρακολουθεί τη κατάσταση των LGBT ατόμων στην Ευρώπη και πραγματοποιεί επιτόπιες έρευνες στα κράτη μέλη για τη συλλογή πληροφοριών και στοιχείων που αφορούν στις παραβιάσεις των δικαιωμάτων των LGBT ατόμων. Παράλληλα, η Ευρωπαϊκή

Επιτροπή κατά του Ρατσισμού και της Μισαλλοδοξίας (ECRI) εισήγαγε στις εκθέσεις της τα ζητήματα των LGBT ατόμων, με πρώτες χώρες το Βέλγιο και τη Γερμανία.

Η παραπάνω δράση του οργανισμού έχει προωθήσει αλλαγές στις εσωτερικές νομοθεσίες των κρατών μελών ώστε να επιτευχθεί η ελαχιστοποίηση των διακρίσεων για λόγους σεξουαλικού προσανατολισμού και ταυτότητας φύλου. Ορισμένα κράτη έχουν αναπτύξει μάλιστα ειδικά σχέδια δράσης για τη προώθηση και προστασία των δικαιωμάτων των LGBT ατόμων, όπως η Ολλανδία, η Νορβηγία και το Ηνωμένο Βασίλειο. Τα αποτελέσματα των εθνικών σχεδίων δράσης γίνονται φανερά και από την έκθεση¹⁴² του Ευρωπαϊκού Οργανισμού για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα (FRA) για τη κατάσταση των LGBT ατόμων στην Ευρώπη, τοποθετώντας τα κράτη αυτά στις πρώτες θέσεις ισότητας ανθρωπίνων δικαιωμάτων για τα LGBT άτομα. Όμως, οι διαφορές από χώρα σε χώρα είναι μεγάλες, καθώς ορισμένα κράτη παρουσιάζουν συχνές παραβιάσεις των δικαιωμάτων των LGBT ατόμων. Στη Ρωσία για παράδειγμα η κατάσταση των LGBT ατόμων έχει γίνει πιο κρίσιμη από ποτέ λόγω της νομοθέτησης διατάξεων που απαγορεύουν την πολυσυζητημένη «ομοφυλοφιλική προπαγάνδα» προς τους ανηλίκους.

Μέσα από μία συγκριτική επισκόπηση της νομικής και κοινωνικής κατάστασης των LGBT ατόμων στην Ολλανδία και τη Ρωσία, γίνεται φανερό ότι ο σεβασμός των δικαιωμάτων των LGBT ατόμων στην Ευρώπη είναι περισσότερο ζήτημα εθνικό και όχι ευρωπαϊκό. Παρά τις έντονες προσπάθειες προαγωγής και προστασίας των δικαιωμάτων των LGBT ατόμων και καταπολέμησης των διακρίσεων για λόγους σεξουαλικού προσανατολισμού και ταυτότητας φύλου στο πλαίσιο του ΣτΕ, δεν έχουν επιτευχθεί τα επιθυμητά αποτελέσματα. Οι κυβερνήσεις των κρατών παραβατών των LGBT δικαιωμάτων αρνούνται να συμμορφωθούν με της υποδείξεις της ευρωπαϊκής και διεθνούς κοινότητας, αγνοώντας ακόμη και τις αποφάσεις του ΕΔΔΑ.

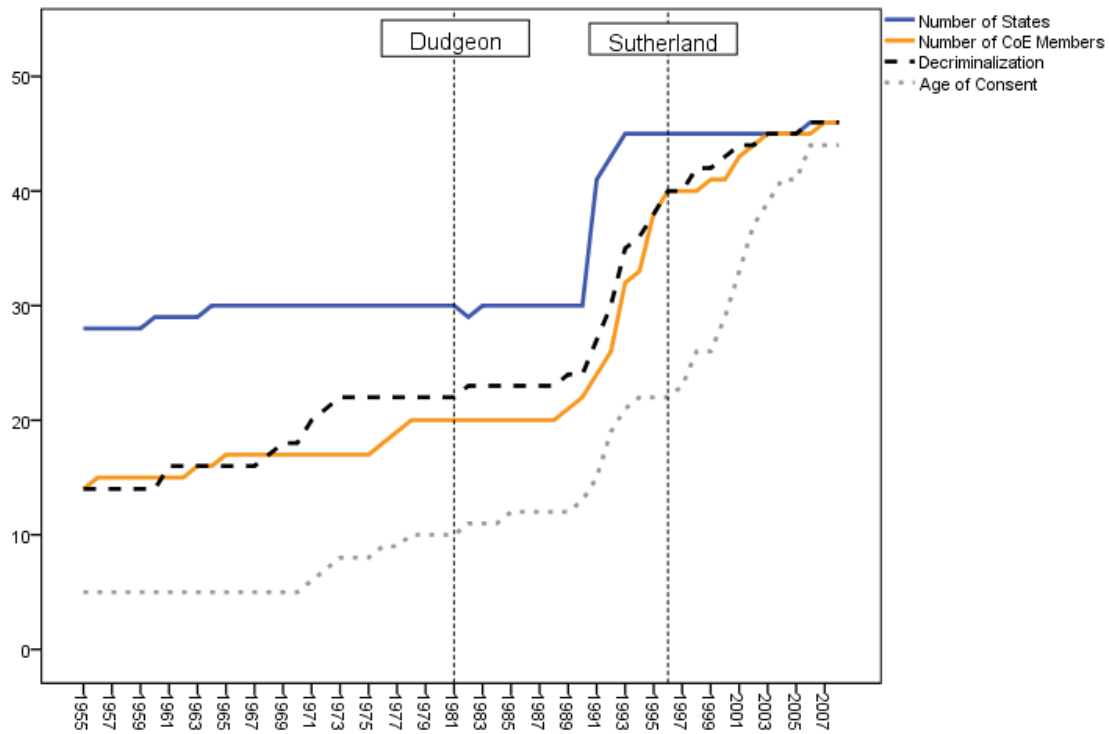
Εν κατακλείδι, θα λέγαμε ότι η προαγωγή του σεβασμού των δικαιωμάτων των LGBT ατόμων στην Ευρώπη είναι ζήτημα πολιτικής βούλησης και αλλαγής της κουλτούρας ορισμένων χωρών. Δηλαδή, παρά τη βούληση των θεσμών του ΣτΕ και ορισμένων κυβερνήσεων των

¹⁴² FRA, *EU LGBT...* op. cit.

κρατών μελών του, για λήψη αυστηρότερων μέτρων για τη καταπολέμηση των διακρίσεων για λόγους σεξουαλικού προσανατολισμού και ταυτότητας φύλου, μόνο μέσω πολιτικής πίεσης μπορούν να επιτύχουν αλλαγή πολιτικής σε κράτη παραβάτες των LGBT δικαιωμάτων. Η παράλληλη ενημέρωση και εκπαίδευση της πολιτικής ηγεσίας αλλά και των πολιτών των κρατών μελών για την ισότητα όλων των ατόμων, μπορεί στο μέλλον να αποδειχθούν περισσότερο αποτελεσματικά από την υιοθέτηση συστάσεων και συμβάσεων για τη προστασία των LGBT ατόμων στην Ευρώπη. Η ευαισθητοποίηση της κοινωνίας των πολιτών μπορεί να επιφέρει αλλαγή της στάσης των κυβερνήσεων και των τοπικών αρχών των κρατών μελών του ΣτΕ.

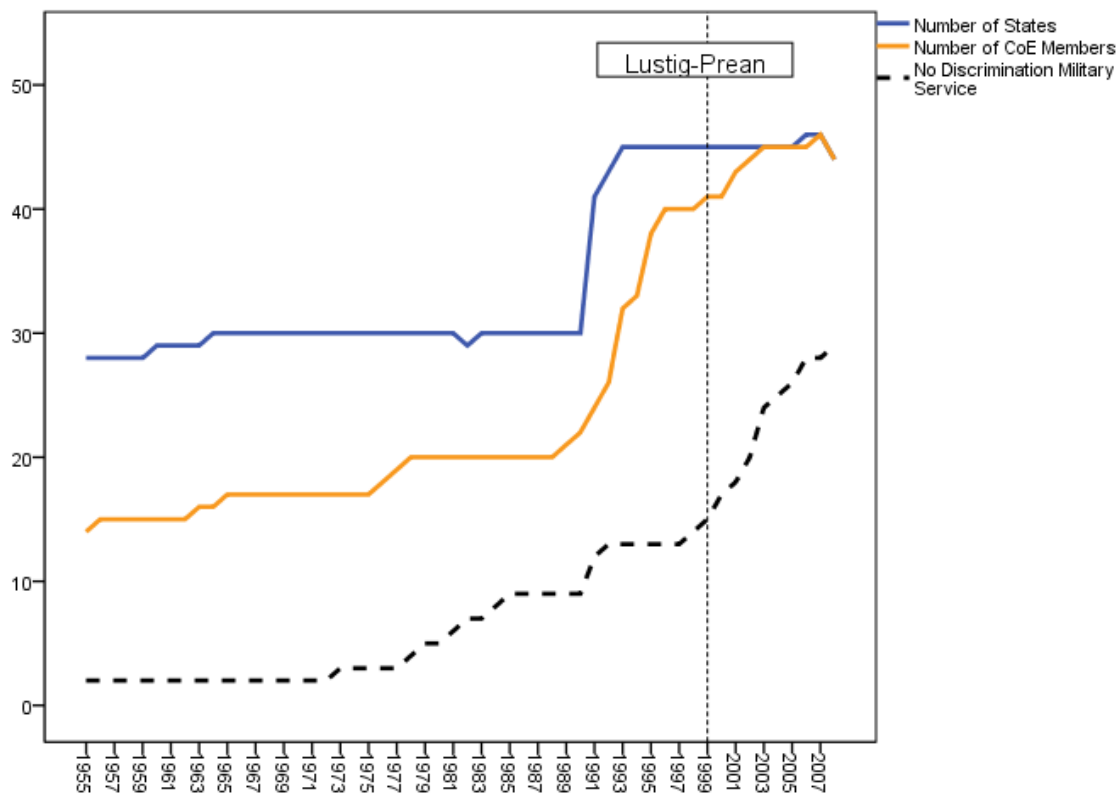
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Διάγραμμα 1: Αποποινικοποίηση και Ηλικία συναίνεσης στα κράτη μέλη του ΣτΕ.

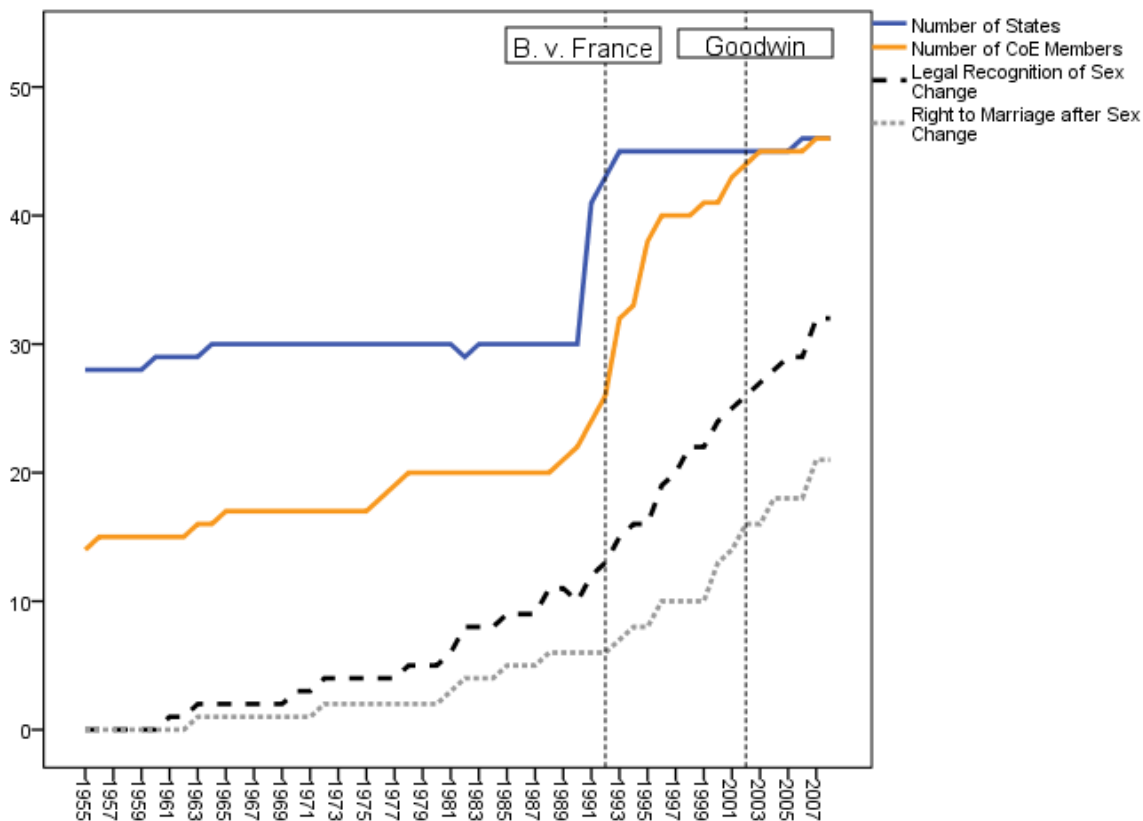
Πηγή: HELFER Laurence R. and VOETEN Erik, *International Courts as Agents of Legal Change: Evidence from LGBT Rights in Europe*, p. 48, Electronic copy available at: <http://ssrn.com/abstract=1850526>.

Διάγραμμα 2: Αριθμός των κρατών μελών του ΣτΕ χωρίς διάκριση στις Στρατιωτικές Μονάδες.

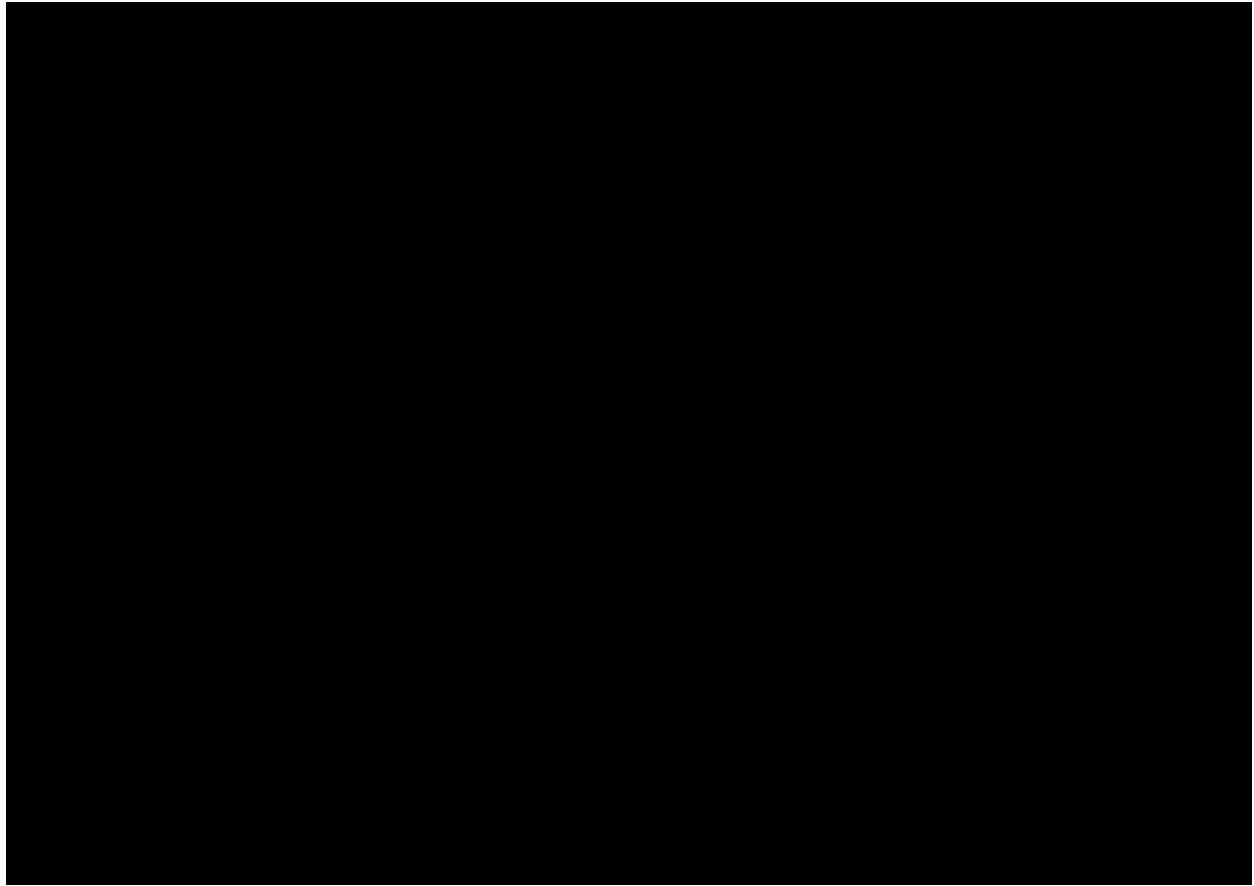
Πηγή: HELFER Laurence R. and VOETEN Erik, *International Courts as Agents of Legal Change: Evidence from LGBT Rights in Europe*, p. 49, Electronic copy available at: <http://ssrn.com/abstract=1850526>.

Διάγραμμα 3: Ζητήματα Τρανσέξουαλ ατόμων.

Πηγή: HELFER Laurence R. and VOETEN Erik, *International Courts as Agents of Legal Change: Evidence from LGBT Rights in Europe*, p. 50, Electronic copy available at: <http://ssrn.com/abstract=1850526>.

Διάγραμμα 4: Σεβασμός των δικαιωμάτων των LGBT ατόμων και πλήρης ισότητα.

Πηγή: ILGA-Europe Rainbow Map May 2013, *reflecting the national legal and policy human rights situation of lesbian, gay, bisexual, trans and intersex (LGBTI) people in Europe*. Available at: www.ilga-europe.org/rainboweurope (8 Sept. 2013).

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- AGIUS Silvan and TOBLER Christa, *Trans and intersex people, Discrimination on the grounds of sex, gender identity and gender expression*, European Network of Legal Experts in the non-discrimination field, European Commission, Supervised by Migration Policy Group, Luxembourg, 2012.
- BAKER Aaron, *The Enjoyment of Rights and Freedoms: A New Conception of the 'Ambit' under Article 14 ECHR*, *The Modern Law Review*, Vol. 69, No. 5 (Sep., 2006), pp. 714-737.
- BAMFORTH Nicholas, *Sexual Orientation Discrimination after Grant v South-West Trains*, *The Modern Law Review*, Vol. 63, No. 5 (Sep., 2000), pp. 694-720.
- BURLESON Elizabeth, *From nondiscrimination to civil marriage*, *CORNELL JOURNAL OF LAW AND PUBLIC POLICY*, Vol. 19, pp. 383.
- BURLESON Elizabeth, *International Human Rights Law, Co-parent Adoption, and the Recognition of Gay and Lesbian Families*, 55 *Loy. L. Rev.* 791, 2009.
- COLLINS Hugh, *Discrimination, Equality and Social Inclusion*, *The Modern Law Review*, Vol. 66, No. 1 (Jan., 2003), pp. 16-43.
- ELMSLIE Bruce & TABLOID Edinaldo, *Sexual Orientation and Labor Market Discrimination*, *J Labor Res* (2007) 28, pp. 436–453, 14 July 2007.
- ENGLEFIELD Louise, *LGBT Inclusion in sport, Good practice Handbook No.4*, Council of Europe Publishing, September 2012.
- GROVER Anand, *Report of the Special Rapporteur on the Right of Everyone to the Enjoyment of the Highest Attainable Standard of Physical and Mental Health*, HRC, 27 April 2010.
- HAMMARBERG Thomas, *Discrimination on grounds of sexual orientation and gender identity in Europe*, 2nd edition, Council of Europe Publishing, France, September 2011.
- HATZOPOULOS Vassilis, Thematic study Greece, *Legal Study on Homophobia and Discrimination on Grounds of Sexual Orientation and Gender Identity*, Greece February 2010.

- HAUGLI Håkon, Parliamentary Assembly, Committee on Equality and Non-Discrimination, *Tackling discrimination on the grounds of sexual orientation and gender identity*, 07 June 2013
- HEINZE Eric, *Cumulative jurisprudence and human rights: the example of sexual minorities and hate speech*, *The International Journal of Human Rights*, 13:2-3, pp. 193-209, 2009, available at <http://dx.doi.org/10.1080/13642980902758119>, last visited 17 May 2013.
- HELPER R Laurence, *Salgueiro da Silva Moutav. Portugal. App. No. 33290/96; A.D.T. v. United Kingdom. App. No. 35765/97*, *The American Journal of International Law*, Vol. 95, No. 2 (Apr., 2001), pp. 422-430.
- HELPER R Laurence. and VOETEN Erik, *International Courts as Agents of Legal Change: Evidence from LGBT Rights in Europe*, p. 48. Available at: <http://ssrn.com/abstract=1850526>.
- HELPER R. Laurence and MILLER M. Alice, *Sexual Orientation and Human Rights: Toward a United States and Transnational Jurisprudence*, *Harvard Human Rights Journal* / Vol. 9. 1996, pp. 61-103.
- JOHNSON Paul, “*Homosexual propaganda*” *laws in the Russian Federation: are they in violation of the European Convention on Human Rights?*, Department of Sociology University of York Heslington York , North Yorkshire April 2013
- JOHNSON Paul, *Challenging the Heteronormativity of Marriage: The Role of Judicial Interpretation and Authority*, *Social & Legal Studies* 2011 20, pp. 349-367, available at: <http://sls.sagepub.com/content/20/3/349>, last visited 17 May 2013.
- KIRICHENKO A. Kseniya, *Study on Homophobia, Transphobia and Discrimination on Grounds of Sexual Orientation and Gender Identity, Legal Report: Russian Federation*. Available at: http://www.coe.int/t/Commissioner/Source/LGBT/RussiaLegal_E.pdf (8 Sept. 2013).
- LAU Holning, *Sexual Orientation: Testing the Universality of International Human Rights Law*, *The University of Chicago Law Review*, Vol. 71, No. 4 (Autumn, 2004), pp. 1689-1720.
- LØVDAL Lene, *Study on Homophobia, Transphobia and Discrimination on Grounds of Sexual Orientation and Gender Identity*, Legal Report: Norway

- MCK. NORRIE Kenneth, *Constitutional Challenges to Sexual Orientation Discrimination*, The International and Comparative Law Quarterly, Vol. 49, No. 4 (Oct., 2000), pp. 755- 778, Cambridge University Press on behalf of the British Institute of International and Comparative Law.
- MOWBRAY Alastair, *The Creativity of the European Court of Human Rights*, Human Rights Law Review 5:1, Published by Oxford University Press, 2005.
- O'CONNELL Rory, *Cinderella comes to the Ball: Article 14 and the right to non-discrimination in the ECHR*, 21 Legal Studies, pp. 211-229, 2009.
- O'FLAHERTY Michael and FISHER John, *Sexual Orientation, Gender Identity and International Human Rights Law: Contextualising the Yogyakarta Principles*, Human Rights Law Review 8:2(2008), pp. 207-248, 2008, Published by Oxford University Press.
- O'FLAHERTY Michael, *Sexual Orientation and Gender Identity*, in MOECKLI Daniel, SHAH Sangeeta, G SIVAKUMARAN Sandesh, *International Human Rights Law*, Oxford University Press, 2010, New York, pp. 331.
- PATERNOTTE David, *Revendiquer le « mariage gay ». Belgique, France, Espagne, Bruxelles*, Éditions de l'Université de Bruxelles, 2011, pp. 216.
- SANDERS Douglas, *Human Rights and Sexual Orientation in International Law*, 2005, Available at: <http://ilga.org/ilga/en/article/577> (10 Sept. 2013)
- SANDERS Douglas, *The Role of the Yogyakarta Principles*, 4 August 2008, Sexuality Policy Watch, Available at: <http://www.iglhrc.org/content/international-role-yogyakarta-principles> (10 Sept. 2013).
- SHARKEY Veronica, *Freedom of assembly and expression for lesbians, gays, bisexuals and transgendered persons, EXPLANATORY MEMORANDUM*, CoE, THE CONGRESS OF LOCAL AND REGIONAL AUTHORITIES, STANDING COMMITTEE ON SOCIAL COHESION, Ireland, 26-28 March 2007.
- SHARKEY Veronica, *Freedom of assembly and expression for lesbians, gays, bisexuals and transgendered persons, EXPLANATORY MEMORANDUM*, THE CONGRESS OF LOCAL AND REGIONAL AUTHORITIES, STANDING COMMITTEE ON SOCIAL COHESION, Ireland, 26-28 March 2007, part. B.

TAKÁCS Judit, *Social exclusion of young lesbian, gay, bisexual and transgender (LGBT) people in Europe*, ILGA-Europe and IGLYO, April 2006.

TOGGENBURG N. Gabriel, “LGBT” go Luxembourg: on the stance of Lesbian Gay Bisexual and Transgender Rights before the European Court of Justice, *European Law Reporter* 5/2008, April 2008.

WAALDIJK Kees and BONINI-BARALDI Matteo, *Sexual Orientation Discrimination in the European Union: National Laws and the Employment Equality Directive*, T•M•C•ASSER PRESS, The Hague, 2006.

WAALDIJK Kees, LAWSON Rick and KOFFEMAN Nelleke, *Legal Study on Homophobia and Discrimination on Grounds of Sexual Orientation and Gender Identity*, updated version, Leiden, the Netherlands April 2010

WINTEMUTE Robert, *Recognising New Kinds of Direct Sex Discrimination: Transsexualism, Sexual Orientation and Dress Codes*, *The Modern Law Review*, Vol. 60, No. 3 (May, 1997), pp. 334-359.

WINTEMUTE Robert, *SEXUAL ORIENTATION AND GENDER IDENTITY DISCRIMINATION: THE CASE LAW OF THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS AND THE EUROPEAN COURT OF JUSTICE*, Summary prepared for ILGA-Europe to submit to Mr. Thomas HAMMARBERG, Commissioner for Human Rights, Council of Europe, 20 Oct. 2006 [updated to 11 June 2008 for Bologna conference].

WINTEMUTE Robert, *Sexual Orientation Discrimination as Sex Discrimination: Same-Sex Couples and the Charterin Mossop, Egan and Layland*, *McGILL LAW JOURNAL* Vol. 39, 1994, pp. 430-478.

ZIOBIENE Edita, Thematic Study Lithuania, *Legal Study on Homophobia and Discrimination on Grounds of Sexual Orientation and Gender Identity*, FRA, Vilnius, February 2010.

Νομολογία

CJEU, *Case C-13/94 P. v. S. and Cornwall County Council*, Judgment of 30 April 1996.

CJEU, *Case C-147/08 Jürgen Römer v Freie und Hansestadt Hamburg*, Judgment of 10 May 2011.

CJEU, *Case C-177/01 K.B. v. NHS Pensions Agency*, Judgment of 7 January 2004.

CJEU, *Case C-249/96 Grant v. South-West Trains*, Judgment of 17 February 1998.

CJEU, *Case C-267/06 Tadao Maruko v Versorgungsanstalt der deutschen Bühnen*, Judgment of 1 April 2008.

CJEU, *Case C-423/04 Richards v. Secretary of State for Work and Pensions*, Judgment of 27 April 2006.

ECSR, *Case of International Centre for the Legal Protection of Human Rights (INTERIGHTS) v. Croatia*, Complaint No. 45/2007, Decision on the Merits of 30 March 2009.

ECtHR, *Case of D. B. N. v. United Kingdom*, Application no. 26550/10, και *Case of K. N. v. France*, Application no. 47129/09.

ECtHR *Case of I. v. United Kingdom*, Application No. 25680/94, Judgment of 11 July 2002.

ECtHR, *Case of A.D.T. v. The United Kingdom*, Application no. 35765/97, Judgment of 31/10/2000.

ECtHR, *Case of Alekseyev v. Russia*, Applications nos. 4916/07, 25924/08 and 14599/09, Judgment of 11 April 2011.

ECtHR, *Case of B. v. France*, Application no. 13343/8, Judgment of 25 March 1992.

ECtHR, *Case of B. v. United Kingdom*, Application no 16106/90, Decision of 10 February 1990.

ECtHR, *Case of Bączkowski and Others v. Poland*, Application no. 1543/06, Judgment of 3 May 2007.

ECtHR, *Case of C. & L.M. v. United Kingdom*, Application no. 14753/89, Decision of 9 October 1989.

ECtHR, *Case of Christine Goodwin v. United Kingdom*, Application No. 28957/95, Judgment of 11 July 2002

ECtHR, *Case of Cossey v. The United Kingdom*, Application no. 10942/84, Judgment of 27 September 1990.

ECtHR, *Case of Dudgeon v. The United Kingdom*, Application no. 7525/76, Judgment of 22 October 1981.

ECtHR, *Case of E.B. v. France*, Application no. 43546/02, Judgment of 22 January 2008.

ECtHR, *Case of F. v. United Kingdom*, Application no.17341/03, Decision as to the Admissibility of 22 June 2004.

ECtHR, *Case of Fretté v. France*, Application no. 36515/97, Judgment of 26 May 2002.

ECtHR, *Case of Gas and Dubois v. France*, Application no. 25951/07, Judgment of 15 March 2012.

ECtHR, *Case of Grant v. United Kingdom*, Application no. 32570/03, Judgment of 23 May 2006.

ECtHR, *Case of Guneri and Others v. Turkey*, Application nos. 42853/98, 43609/98 and 44291/98, Judgment of 12 July 2005.

ECtHR, *Case of J.M. v. United Kingdom*, Application no. 37060/06, Judgment of 28 September 2010.

ECtHR, *Case of Karner v. Austria*, Application no. 40016/98, Judgment of 24 July 2003.

ECtHR, *Case of Kozak v. Poland*, Application no. 13102/02, Judgment of 2 May 2010.

ECtHR, *Case of L. and V. v. Austria*, Applications nos. 39392/98 and 39829/98, Judgment of 9 April 2003.

ECtHR, *Case of L. v. Lithuania*, Application no. 27527/03, Judgment of 31 March 2008.

ECtHR, *Case of Lustig-Prean and Beckett v. United Kingdom*, Applications nos. 31417/96 and 32377/96, judgment of 27 September 1999.

ECtHR, *Case of Mata Estevez v. Spain*, Application no. 56501/00, Decision of 10 May 2001.

ECtHR, *Case of Modinos v. Cyprus*, Application no. 15070/89, judgment of 22 April 1993.

ECtHR, *Case of Mouta v. Portugal*, Application No. 33290/96, Judgment of 21 December 1999.

ECtHR, *Case of Norris v. Ireland*, Application no. 10581/83, Judgment of 26 October 1988.

ECtHR, *Case of Oya Ataman v. Turkey*, Application no. 74552/01, Judgment of 5 December 2006.

ECtHR, *Case of P.B. and J.S. v. Austria*, Application no. 18984/02, Judgment of 22 November 2010.

ECtHR, *Case of P.V. v. Spain*, Application No. 35159/09, Judgment of 30 November 2010.

ECtHR, *Case of Perkins and R. v. The United Kingdom*, Applications ons. 43208/98 and 44875/98, Judgment of 22 January 2003.

- ECtHR, *Case of Plattform "Ärzte für das Leben" v. Austria*, Application no. 10126/82, Judgment of 21 June 1988.
- ECtHR, *Case of Rees v. United Kingdom*, Application no. 9532/81, Judgment of 17 October 1986.
- ECtHR, *Case of S.L. v. Austria*, Application no. 45330/99, Judgment of 9 April 2003.
- ECtHR, *Case of Schalk and Kopf v. Austria*, Application no. 30141/04, Judgment of 22/11/2010
- ECtHR, *Case of Schlupf v. Switzerland*, Application no 29002/06, Judgment of 05 June 2009.
- ECtHR, *Case of Sheffield and Horsham v. United Kingdom*, Application nos 22985/93 23390/94, Judgment of 30 July 1998.
- ECtHR, *Case of Soering v. United Kingdom*, Application no. 14038/88, Judgment of 07 July 1989.
- ECtHR, *Case of Stankov and the United Macedonian Organisation Ilinden v. Bulgaria*, Applications nos. 29221/95 and 29225/95, Judgment of 02 January 2002.
- ECtHR, *Case of Sutherland v. United Kingdom*, Application no. 25186/94, 27 March 2001.
- ECtHR, *Case of Van Kück v. Germany*, Application no. 35968/97, Judgment of 12 June 2003.
- ECtHR, *Case of Vejdeland v. Sweden*, Application no.1813/07, Judgment of 09 May 2012.
- ECtHR, *Case of W.J. and D.P. v. United Kingdom*, Application no. 12513/86, Decision of 11 September 1986.
- ECtHR, *Case of X v. Turkey*, Application no. 24626/09, Judgment of 27 Mai 2013.
- ECtHR, *Case of X. and Y. v. United Kingdom*, Application no. 9369/81, Decision of 03 May 1983.
- ECtHR, *Case of Smith and Grandy v. United Kingdom*, Applications nos. 33985/96 and 33986/96, Judgment of 27 September 1999.
- IACHR, *Case 12.502 of Karen Atala and daughters v. Chile*, 17 September 2010.
- UN Human Rights Committee, *Case of Fedotova v. Russia*, Communication No. 1932/2010.
- UN Human Rights Committee, *Case of Young v. Australia*, CCPR/C/78/D/941/2000, 6 August 2003.
- UN Human Rights Committee, *Case of Hertzberg v. Finland*, Communication No. 61/1979, 1985.

UN Human Rights Committee, *Case of Joslin v. New Zealand*, CCPR/C/75/D/902/1999, 30 July 2002.

UN Human Rights Committee, *Case of Toonen v. Australia*, CCPR/C/ 50/D/488/1992, 4 April 1994.

UN Human Rights Committee, *X. v. Columbia*, Communication No. 1361/2005, CCPR/C/89/D/1361/2005, 14 May 2007.

Πρωτογενή Κείμενα

Berlin State Office for Equal Treatment and against Discrimination, *Berlin supports self-determination and the acceptance of sexual diversity, Packet of measures to combat homo- and transphobia*, Berlin Senate Resolution, 16 February 2010.

CoE, *Combating Discrimination on Grounds of Sexual Orientation or Gender Identity*, Council of Europe Publishing, June 2011.

CoE, Commissioner for Human Rights, *Discrimination on grounds of sexual orientation and gender identity, Background document*, CoE, October 2011.

CoE, Commissioner for Human Rights, *Human Rights and Gender Identity, Issue Paper*, Council of Europe Publishing, July 2009.

CoE, Committee of Ministers, *Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence*, Istanbul on 11 May.

CoE, Committee of Ministers, *Recommendation CM/Rec(2010)5 of the Committee of Ministers to member states on measures to combat discrimination on grounds of sexual orientation or gender identity*, 31 March 2010

CoE, Committee of the Ministers, *Recommendation No. R (97) 20 of the Committee of Ministers to member states on "hate speech"*, 30 October 1997.

CoE, *Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms*, 1951.

- CoE, DC082(2013), *Statement by the Secretary General of the CoE on legislation in the Russian Duma prohibiting "propaganda of non-traditional sexual relations" among minors*, Strasbourg, 13.06.2013.
- CoE, European Treaty Series - No. 163, *European Social Charter (revised)*, art. E, Strasbourg, 3.V.1996.
- CoE, PACE, Doc 11485, *Laws discriminating against gay men in Gibraltar*, 14 January 2008.
- CoE, PACE, HAUGLI Håkon, Written declaration No. 541, *Violations of the right of lesbian, gay, bisexual and transgender (LGBT) people to freedom of expression and assembly continue unabated in Russia*, 14 August 2013.
- CoE, PACE, Written declaration No. 541, *Violations of the right of lesbian, gay, bisexual and transgender (LGBT) people to freedom of expression and assembly continue unabated in Russia*, 14 August 2013.
- CoE, Parliamentary Assembly, Recommendation 1470, *Situation of gays and lesbians and their partners in respect of asylum and immigration in the member states of the CoE*, 30 June 2000.
- CoE, Parliamentary Assembly, Recommendation 1474, *Situation of lesbians and gays in CoE member states*, 30 June 2000.
- CoE, Parliamentary Assembly, Recommendation 1635, *Lesbians and gays in sport*, 25 November 2003.
- CoE, Parliamentary Assembly, Recommendation 924, *Discrimination against homosexuals*, 1 October 1981.
- CoE, Parliamentary Assembly, Resolution 1822, *Reform of the Parliamentary Assembly*, 22 June 2011 (24th Sitting), par. 6.4.4.
- CoE, Parliamentary Assembly, Resolution 1842, *The terms of reference of Parliamentary Assembly committees – Implementation of Resolution 1822 (2011) on the reform of the Parliamentary Assembly*, 7 October 2011 (36th Sitting), par. 6.1.
- CoE, Parliamentary Assembly, *Tackling discrimination on the grounds of sexual orientation and gender identity*, 27 June 2013

- CoE, *Protocol No. 12 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, Explanatory Report*, par. 20.
- CoE, Services linguistiques, *La transidentité, Glossaire anglais-français*, CoE Publishing, Septembre 2010.
- CoE, Steering Committee for Human Rights (CDDH), *Questionnaire on the implementation of Committee of Ministers Recommendation CM/Rec(2010)5 on measures to combat discrimination on grounds of sexual orientation or gender identity*, CDDH(2012) R76 Addendum VIII, Strasbourg, 30 November 2012.
- CoE, Steering Committee for Human Rights (CDDH), *Recommendation CM/Rec(2010)5 of the Committee of Ministers to member states on measures to combat discrimination on grounds of sexual orientation or gender identity – Explanatory Memorandum*, 31 March 2010.
- CoE, The Conference of International Non Governmental Organisations (INGOs) of the CoE, *CONF/PLE(2012)REC3 “Combating discrimination on grounds of sexual orientation and gender identity”*, 27 January 2012.
- CoE, The Congress of Local and Regional Authorities, *Recommendation 211 (2007) Freedom of assembly and expression for lesbians, gays, bisexuals and transgendered persons*.
- CoE, The Congress of Local and Regional Authorities, *Resolution 230, Freedom of assembly and expression for lesbians, gays, bisexuals and transgendered persons*, 28 March 2007.
- Danish Institute For Human Rights , *Study on Homophobia, Transphobia and Discrimination on Grounds of Sexual Orientation and Gender Identity Sociological Report: Russian Federation*. Available at: http://www.coe.int/t/Commissioner/Source/LGBT/RussiaSociological_E.pdf (8 Sept. 2013).
- Danish Institute For Human Rights, *The social situation concerning homophobia and discrimination on grounds of sexual orientation in the Netherlands*, March 2009. Available at: http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/386-FRA-hdgso-part2-NR_NL.pdf (8 Sept. 2013).
- Dutch House of Representatives, *Simply gay, LGBT Policy 2008-2011*, The Hague, 9 November 2007.

Equality and Human Rights Commission, Triennial Review 2010, *How fair is Britain? Equality, Human Rights and Good Relations in 2010, The First Triennial Review*, 2011.

EU, *Charter of Fundamental Rights on the European Union*, (2010/C 83/02), 30 March 2010.

EU, Council Directive 76/207/EEC, *on the implementation of the principle of equal treatment for men and women as regards access to employment, vocational training and promotion, and working conditions*, 9 February 1976.

EU, Council of the EU, *Toolkit to Promote and Protect the Enjoyment of All Human Rights By LGBT People*, Brussels, 17 June 2010.

EU, European Commission against Racism and Intolerance, *ECRI GENERAL POLICY RECOMMENDATION No. 2 ON SPECIALISED BODIES TO COMBAT RACISM, XENOPHOBIA, ANTISEMITISM AND INTOLERANCE AT NATIONAL LEVEL*, Strasbourg, 13 JUNE 1997.

EU, *European Social Charter (Revised)*, Strasbourg, 3.V.1996

EU, *Promoting the Enjoyment of all Human Rights by Lesbian, Gay, Bisexual and Transgender People*, Brussels, October 2010.

EU, *Treaty of Amsterdam*, Official Journal C 340, 10 November 1997.

EU, *Treaty on the Functioning of the European Union*, Article 10.

European Commission against Racism and Intolerance, *ECRI GENERAL POLICY RECOMMENDATION No. 7 ON NATIONAL LEGISLATION TO COMBAT RACISM AND RACIAL DISCRIMINATION*, Strasbourg, 13 DECEMBER 2002.

European Parliament, *Resolution on the Annual Report on Human Rights in the World 2007 and the European Union's policy on the matter*, 8 May

FRA, *EU LGBT survey European Union lesbian, gay, bisexual and transgender survey, Results at a glance*, Publications Office of the European Union, 2013.

FRA, *Homophobia and Discrimination on Grounds of Sexual Orientation and Gender Identity in the EU Member States Part II – The Social Situation*, Publications Office of the European Union 2009.

FRA, *Homophobia and Discrimination on Grounds of Sexual Orientation in the EU Member States Part I – Legal Analysis*, Publications Office of the European Union 2008.

FRA, *Homophobia, transphobia and discrimination on grounds of sexual orientation and gender identity, 2010 Update, Comparative legal analysis*, Publications Office of the European Union, 2010.

FRA, *Homophobia, Transphobia and Discrimination on Grounds of Sexual Orientation and Gender Identity, Comparative Legal Analysis*, Vienna, 2010.

HM Government, *Advancing transgender equality: a plan for action*, December 2011. Available at: http://www.coe.int/t/dg4/lgbt/Source/UKLGBTactionplan_EN.pdf (16 Sept. 2013).

HM Government, *The Equality Strategy - Building a Fairer Britain*, December 2010. Available at: https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/85301/equality-strategy-large-print.pdf (16 Sept. 2013)

ILGA-Europe Rainbow Map May 2013, *reflecting the national legal and policy human rights situation of lesbian, gay, bisexual, trans and intersex (LGBTI) people in Europe*. Available at: www.ilga-europe.org/rainboweurope (8 Sept. 2013).

ILGA-EUROPE, *Annual Review of the Human Rights Situation of Lesbian, Gay, Bisexual, Trans and Intersex People in Europe 2013*, Brussels, May 2013.

ILGA-Europe, *Human Rights and Gender Identity, Best Practice Catalogue*. Available at: http://www.tgeu.org/sites/default/files/best_practice_catalogue_human_rights_gender_identity.pdf (5 Sept. 2013).

ILGA-Europe, *The CoE Recommendation to member states on measures to combat discrimination on grounds of sexual orientation or gender identity, (CM/Rec(2010)5), A survey of progress towards implementation in 16 member states*, (January 2013).

International Commission of Jurists, *Sexual Orientation and Gender Identity in Human Rights Law, References to Jurisprudence and Doctrine of the United Nations Human Rights System*, Fourth updated edition, Geneva, 2010.

International Commission Of Jurists, *Sexual Orientation, Gender Identity and Justice: A Comparative Law Casebook*, Geneva, Switzerland.

International Lesbian and Gay Association, *'World Day against Death Penalty: 7 Countries Still Put People to Death for Same-Sex Acts'*, Press Release, 10 October 2007. Available at: http://www.ilga-europe.org/home/news/for_media/media_releases/

[world_day_against_death_penalty_7_countries_still_put_people_to_death_for_same_sex_acts](#) (10 Sept. 2013).

International Olympic Committee, *Olympic Charter*, in force as from 9 September 2013. Available at: http://www.olympic.org/Documents/olympic_charter_en.pdf (10 Sept. 2013).

Minister for Women and Equalities and Minister for Equality, *Working for Lesbian, Gay, Bisexual and Transgender Equality: Moving Forward*, March 2011.

Ministry of Education, *Culture and Science, LGBT and Gender Equality Policy Plan of the Netherlands 2011-2015*, The Hague, April 2011.

Moscow Helsinki Group (MHG), Report 2009, *Situation of Lesbians, Gays, Bisexuals and Transgenders in the Russian Federation*.

Norwegian Ministry of Children and Equality, The Norwegian Government's action plan, *Improving quality of life among lesbians, gays, bisexuals and trans persons 2009–2012*, Oslo, 25 June 2008.

OAS, AG/RES. 2504 (XXXIX-O/09), *Human Rights, Sexual Orientation, and Gender Identity*, 4 June 2009.

OAS, AG/RES. 2653 (XLI-O/11), *Human Rights, Sexual Orientation, and Gender Identity*, 7 June 2011.

OAS, AG/RES. 2721 (XLII-O/12), *Human Rights, Sexual Orientation, and Gender Identity*, 4 June 2012.

Senate Department for Labour, Integration and Women's Issues Berlin State Office for Equal Treatment and against Discrimination (LADS), *The "Berlin supports self-determination and the acceptance of sexual diversity" Initiative, Package of measures to combat homophobia*, Berlin Senate Resolution of 16th February 2010.

The Yogyakarta Principles, *Principles on the application of International Human Rights Law in Relation to Sexual Orientation and Gender Identity*, March 2007. Available at: http://www.yogyakartaprinciples.org/principles_en.htm (9 Sept. 2013).

- UN, A/HRC/19/41, *Discriminatory laws and practices and acts of violence against individuals based on their sexual orientation and gender identity*, Report of the UN High Commissioner for Human Rights, 17 November 2011
- UN, A/HRC/RES/17/19, *Human rights, sexual orientation and gender identity*, 14 July 2011.
- UN, Committee against Torture, General Comment No. 2, *Implementation of article 2 by States parties*, 24 January 2008.
- UN, Committee on the Economic, Social and Cultural Rights, General Comment No. 14, *The right to the highest attainable standard of health*, 11 August 2000
- UN, Committee on the Economic, Social and Cultural Rights, General Comment No. 15, *The Right to Water*, 2002
- UN, Committee on the Economic, Social and Cultural Rights, General Comment No. 18, *The Right to Work*, 24 November 2005
- UN, Committee on the Economic, Social and Cultural Rights, General Comment No. 20, *Non-discrimination in economic, social and cultural rights*, 2 July 2009
- UN, Committee on the Elimination of Discrimination against Women, *General recommendation No. 28 on the core obligations of States parties under article 2 of the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women*, 16 December 2010.
- UN, Committee on the Rights of the Child, General Comment No. 4, 1 July 2003.
- UN, *Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women*, 1979 (CEDAW).
- UN, *Convention relating to the Status of Refugees*, adopted on 28 July 1951, art. 1A(2).
- UN, *Convention relating to the Status of Refugees*, adopted on 28 July 1951.
- UN, GA/63/635, *Joint Statement on Sexual Orientation and Gender Identity*, 22 December 2008.
- UN, GA/63/635, *Promotion and protection of human rights: human rights questions, including alternative approaches for improving the effective enjoyment of human rights and fundamental freedoms*, 22 December 2008.
- UN, GA/RES/217 A (III), *Universal Declaration of Human Rights*, 10 December 1948
- UN, GA/RES/2200 A (XXI), *International Covenant on Civil and Political Rights*, 16 December 1966

UN, GA/RES/2200A (XXI), *International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights*,
16 December 1966

UN, General Assembly, *Protocol Relating to the Status of Refugees*, 31 January 1967.

UN, Human Rights Council, *Follow-up and implementation of the Vienna Declaration and Program of Action*, 22 March 2011.

UN, Human Rights Office of the High Commissioner, *Born Free and Equal, Sexual Orientation and Gender Identity in International Human Rights Law*, New York and Geneva, 2012.

UN, United Nations High Commissioner for Refugees, *WORKING WITH LESBIAN, GAY, BISEXUAL, TRANSGENDER & INTERSEX PERSONS IN FORCED DISPLACEMENT*, Geneva, 2011.

UNESCO, *Review of Homophobic Bullying in Educational Institutions*, 12 March 2012

Ύπατη Αρμοστεία του Ο.Η.Ε. για τους Πρόσφυγες, *Κατευθυντήριες Οδηγίες για τα Αιτήματα Ασύλου που στηρίζονται στο Σεξουαλικό Προσανατολισμό και στην Ταυτότητα φύλου*, Τμήμα Πολιτικής της Διεθνούς Προστασίας και Νομικών Γνωμοδοτήσεων Διεύθυνση Υπηρεσιών Διεθνούς Προστασίας Γενεύη, 21 Νοεμβρίου 2008.